CONRADI REDEKERI, MED. D. & INCLYTAE REIPUBLICAE BILFELDIENSIS...

Conrad Redeker, Nicolaas Hoboken, ...



CONRADI REDEKERI,

Med. D. & inclytæ Reipublicæ Bilfeldiensis Archiatri & Senatoris,

BREVIS DESCRIPTIO

Initio Julij anni M, DC, LXVI. detecti, saluberrim

BILFELDIANI FONTIS,

& Usûs ejusdem.

Quam,

Cum subjunctis selectioribus Sanatorum Exemplis, Latinè reddidit, & nonnullis Animadversionibus auxit

NICOLAUS HOBOKENUS,

Ultrajectinus, L. A. M. Phil. & Med. D. & in illustri ARNOLDINO Prof. & illustriss. D.D. Comit. atque Aulæ Steinfurtensis Archiater.

Quænam accedant, adeoque universim hôc quasi fasciculo contineantur, in subnexo Syllabo universali indicatur.





AMSTELÆDAMI,

Sumptibus JOANNIS JANSSONII à WAESBERGE, & Viduæ ELIZEI WEYERSTRAET.

M. DC. LXVIII.

Nobilißimo, amplißimo prudentißimoque Viro,

D.D. NICOLAO TULPIO, Reip. Amstelredamensis Ex-consuli & Senatori, nunc verò illustrium & præpot. DD. Holland. West-Frisiæque Ordinum Delegatorum Collegio adscripto,

Medicæ artis excellentiss. cultori ac patrono,

ET

Eruditione, Experientiâ, ipsâque Arte nobilißimis clarißimisque
VIRIS,

D.D. FRANCISCO DELEBOE SYLVIO, Med.D. in Acad.Leidensi,
D.D. FLORENTIO SCHUYLIO, Phil. & Med. D. ibidem,
D.D. HENRICO REGIO, Equiti, Phil. & Med. D. in Acad. Ultrajectinâ,
D.D. ISBRANDO de DIEMERBROEK, Med. D. ibidem,
D.D. HENRICO EYSSONIO, Med. D. in Acad. Groeninganâ,
D.D. . . . . FRENCELIO, Med. D. in Acad. Franecqueranâ,
D.D. JOHANNI COCHIO, Med. D. in Acad. Hardervicenâ,
D.D. THEODORO CRANEN, Phil.& Med.D. in Acad. Noviomagensi,

D.D. GERARDO L. BLASIO ab OOSTVLIET, Med.D. in Athenæo Amstelredamensi,

D.D. RUTGERO LOENIO, Phil. & Med. D. in Athenæo Daventriensi,

PROFESSORIBUS:

UT ET

D.D. FRANCISCO de VICQ, Colleg. Med. Amstelredamensis h. t. Decano, & Med. ibidem,

D.D. GUILIELMO PISONI, ejusd. Colleg. Med. Præfecto, & Med. ibidem,

D.D. TIMANNO GESSELIO, Med. Ultrajecti,

D.D. HENRICO GESSELIO, Tim. F. Med. ibidem,

D.D. SIMEONI TESSCHEMAKERO, Med. Daventriæ,

D.D. ROLANDO STURMIO, Phil. & Med. Delphis Batavorum,

D.D. PETRO à WOUW, Med. Hagæ-Comitis,

D.D. JOH. BAPT. à LAMZWEERDE, Phil. & Med. Amstelredami,

Praxin exercentibus, *DOCTORIBUS*:

Fautoribus & Amicis suis plurimùm honorandis,

S. P.

NOBI-

NOBILISSIMI, CLARISSIMI, ERUDITISSIMI, EXPERIENTISSIMI ET ACUTISSIMI VIRI,



Um æſtate præterlapsâ, poſt nunc & nunc fortè natum de FONTIUM & THERMARUM NATURA ac VIRIBUS ſermonem; ſeriò de iis cogitare, eamque occaſionem optare inſtituo, quâ Medicorum hodiè præſtantiſſimorum judicium,& tanquam communis de iiſdem conſilij concurſum conquirerem: Fontis illius BILFELDIANI (cujus laudes ad extima jam Belgij quaquaverſùm percurriſſe intelligo) innoteſcit detectio. Eumque caſum tanto ſtudio amplector, ut quidnam Ratione rectâ, præter Experientiam vulgarem, de toto negotio comprobatum daretur viris rerum gnaris, & cætera aptiſſimis, ſedulò inquiram. Atque dum apud hunc illumve inveſtigo, ecce maturè prodit doctiſſimi & experientiſſimi viri D. CONRADI REDEKERI, Med. Doctoris, & inclytæ Reipublicæ Bilfeldienſis Archiatri & ſenatoris, BREVIS hæc DESCRIPTIO. Quam Germanicè conſcriptam illicò Latinè reddidi, & Animadverſionibus nonnullis auctam, amicorum hîc ſuaſu prælo deſtinavi; & nunc typis expreſſam vobis imprimis mitto, dico dedico-

que. Nullo certè alio animo, quàm ut à vobis omnibus & ſingulis redhoſtimenti nomine reſpondeatur; egoque intelligam, quidnam ſentiendum & ſtatuendum vobis veniat, tum de FONTIUM THERMARUMQUE viribus, & USU MEDICO *in genere*; tum de hujus novelli Fontis viribus & Medico uſu *in ſpecie*. Ratione nimirùm & reſpectu habito eorum, quæ & ipſe laudatus docet Autor, & ego in iiſdem animadvertenda produxi. In quibus ingenuam, ingenuè uſurpatam, *Libertatem* ut plenè probarem; præmittere volui iſtam Orationem promotorialem, quam ejus vindicandæ ergò, Doctoratus Philoſophici titulo ac prærogativis condecorandus, urbe in patriâ habui. Hæc itaque NOBILISSIMI VIRI, qui ingenui & æqui rerum æſtimatores eſſe ſoletis, eâ accipite mente, & eâ lance trutinâve perpendite, quam ſupponere & innuere me, Amoris, Amicitiæ Veſtræ, qualiſcunque boni privati; ſed publici præſertim, & Veritatis univerſim indefeſſum cultorem arbitramini. Et valete interim omni parte felices, voto perpetim

Veſtri

Dabam Steinfurti,
d. XIV. *Decemb. ſt. v.*
M, DC, LXVI.

NICOLAI HOBOKENI.

NICO-

NICOLAI HOBOKENI,
Ultrajectini,

ORATIO
Promotorialis,

De

Incompatibilitate Servitutis cum Philosophiâ, & Philosophi veri munere.

Habita publicè, in templi majoris Choro,

Cùm solenniter à Viro clarissimo,

D.M. DANIELE BERKRINGERO,
Phil. D. & *Philos. Practicæ atque Eloquentiæ Profess.*

PHILOSOPHIÆ DOCTOR & LIBERALIUM ARTIUM MAGISTER
renunciaretur:

Die Martis, qui $\frac{4.}{14.}$ Maji, anni M, DC, LVIII.
Urbe in patriâ,

NICOLAI HOBOKENI, Ultrajectini,

ORATIO

De

Incompatibilitate Servitutis cum Philosophiâ, & Philosophi veri munere.

NOBILISSIMI, AMPLISSIMI, GRAVISSIMI, CONSULTISSIMI, URBIS HUJUS INCLYTÆ ULTRAJECTINÆ DD. CONSULES, SCABINI, SENATORES, AC SECRETARIE; HUJUS PATRIÆ ACADEMIÆ MUNIFICENTISSIMI CURATORES. D. RECTOR MAGNIFICE, PROMOTOR VENERANDE, PROFESSORES CLARISSIMI, MERITISSIMI. CONSANGUINEI, AMICI, INVITATI AMICISSIMI. ECCLESIÆ PASTORES VIGILANTISSIMI, FIDELISSIMI. THEOLOGI, JURISCONSULTI, MEDICI, PHILOSOPHI; DOCTORES, MAGISTRI, LICENTIATI, OMNI ERUDITIONIS ET HONORUM GENERE MAXIME LAUDABILES, COMMENDABILES. DENIQUE TU CUJUSCUNQUE CONDITIONIS ET FACULTATIS STUDIOSA JUVENTUS: ET QUOTQUOT HUNC AD ACTUM CONFLUXISTIS, AUDITORES HUMANISSIMI, AMICISSIMI.



Oſtquàm paulò attentus Animæ noſtræ ſtatum præſentem intueor, hoc non è minimis, quæ τῶν πρωτοπλάστων inobedientiam adhucdùm ulciſcuntur, eſſe deprehendo, quòd tanta perverſitas, tanta cœcitas eam vinctam teneat, ut velut in denſiſſimis conſtituta nebulis, inſtar Talpæ ad ſereniſſimam clariſſimamque Veritatis & Rationis ſanæ lucem cœcutiat: imò juſti ac injuſti, recti ac pravi diſcordiam & inſociabilem naturam etiamnùm videns, & aliquatenus capiens, meliora quamvis approbet, làudet, pejora tamen & noxia magis inſêquatur. Manifeſtiſſimum illud eſt in ſapientiæ humanæ ſtudio, quod PHILOSOPHIAM vocant. Conſcia puta mens noſtra ſatis eſt, illam LIBERTATI ingenuæ nativitatem ſuam acceptam vindicare. Quid? ipſa mens plenis (ſic loquar) buccis, & multiplici laudis præconio libertatem elevat ac decantat. Attamen, ubi ad rem ipſam ventum eſt, mirum quàm facilè ſe affectuum lenocinijs præoccupari ſinat; ut, dum Libertati ſe confinem & aſſociatam antumat, in turpiſſimam, fœdiſſimam, & pernicioſiſſimam INGENII SERVITUTEM delapſam experiatur. Dehinc, ut in inſcitiæ naturalis abyſſum altiùs dejecta, dum interioris ſcientiæ, ſapientiæque nucleum ſe jam eſſe opinatur ferè ne exſtimum quidem

dem cum putamine corticem prægustet: vulpi illi Æsopicæ consimillima, quæ extima vitri seriò lambens, pultis dulcissimum succum se sapere sibi conatur persuadere.

Quò itaque, AUDITORES HUMANISSIMI, publica hæc Promotionis solennia hinc suum capiant complementum & ornamentum; nihil amplissimo huic vestro consessui, nihil instituti mei rationi convenientius, nihil cuilibetcunque vestrum conducibilius argumentum sesê offert, quàm quo SERVITUTIS, quæ ingenium multorum adeò miserè vexat, INCOMPATIBILITATEM CUM PHILOSOPHIÆ STUDIO, inter alia quàm brevissimè; & absque omni verborum lenocinio (quippe omnem verbalem pompam simplicitate suâ excludit, vanaque dulciloquij linimenta soliditate suâ non patitur), hodiè delineem ita, ut Veritati suus honos, Rationi rectæ suum decus & dignitas quammaximè sarta tectaque maneant.

Igitur

------ *procul hinc, procul este profani,*

invidi, decoctores famæ, contentiosi, protervi! Adesto vero, quemquam Sophiæ cura tangit! adesto, adesto quisquis animam mentemve diligit, ejusque statum exoptat beatissimum! Vos, inquam, AUDITORES HUMANISSIMI, adeste animis, qui cor-

poris

poris mole conſpicui eſtis; & jam me, pro ſolitâ veſtrâ benevolentiâ, humanitate; pro ſolitâ veſtrâ patientiâ, hôc ex ſuggeſto excelſo pauca, ſed utilia; inconcinnè forte, ſed ſincerè; nova fortè & ſingularia, ſed recta ac vera ad vos dicentem auditote.

SERVITUTEM voco illam; *quâ, quiſquis hâc occupatur, occœcatus præjudicijs, in Rationis & Veritatis negotio aliûs placita, inventa, documenta tam preſſè ſequitur, ut ſuſque deque habeat, ſive cum Veritate & Ratione rectâ conveniant, ſive minùs.* Imò quemadmodùm navis ab inſtabili & tumultuoſo Aquilone per fluctum multiplices Mæandros in ſcopulos illiſa, eis adhæreſcit, recedere planè neſcia: haud ſecùs ſervus noſter, per innumeras ſcientiarum & ſpeculationum Philoſophicarum convalles, & montoſa præcipitia, cœcæ obedientiæ, vel potiùs præjudiciorum fuco involutus, ab affectuum tyrannide trajectus, in quoſlibet incidat ſententiarum lapides, eis velut agglutinatur; ita ut in ſolâ authoritate, ſiqua adſit, vindicandâ ſtabiliendâque ſapientiæ (quam *Philoſophiam* eſſe diximus) ſtudium locare videatur. Quinimò quaſi æſtro percitus, in arma & ignem ſe conjicit, ſimulac quid Authoritati ſuæ ſuorumque contrarium quemquam protuliſſe audierit.

Hæc illa peſtis perniecioſiſſima, quæ poſtquam animos hominum invaſit, tot inſulſa Sectarum

ctarum agmina ciêvit. Hinc olim tantæ ac tot lites inter *Pythagoræos*, *Platonicos*, *Socraticos*, *Peripateticos*, *Stoicos*, *Epicuræos*, & quæ

[a] *Cætera de genere hôc (adeò sunt multa) loquacem*
Delassare valent Fabium. -----

Quid olim? hinc hodiè (quod maximè dolendum est) inter nosmet, quorum mentem universim meliore lumine præ cæteris tam benigne Deus illuminat, deprehendas tales, quos servitutis hæc rabies, vel potius stupor, tam miserè occupat, vexat; ut rebus in Philosophicis ne latum quidem, ut ajunt, unguem, Ratione ipsâ & Veritate, sive naturali, sive revelatâ, & sensu invitis, recedant à semel viscosis velut manibus apprehensâ sententiâ: [b] nisi, ut acuminis specimina aliqua, vanâ scientiæ persuasione inflati, fatuosè satis ostentent. Hinc Aristotelici (vulgò *Peripatetici*) suum STAGIRITEN: hinc *Thomistæ* suum AQUINATEM: hinc *Scotistæ* suum DUNS-SCOTUM (mitto innumeros greges *Scholasticorum*, *Nominalium*, *Realistarum*, &c.): Hinc *Ramæi* suum Patronum, velut ἀνταγώνιστον, RAMUM: hinc novissimè *Cartesiani* suum RENATUM, vel invitum sæpè, in suas partes, quêis possent viribus, trahunt; ita, [c] ut eum pro infallibili sententiarum Magistro & Dictatore perpetuo habentes, novam tyrannidem, non tantùm in scholas, sed in totum

a *Horat. Serm. l.1. s.1.*

b *Ed. Baro, pr. l. de Veritate.*

c *H. Regius præf. ad expl. ment. hum. p.5.*

,, totum etiam eruditorum ordinem introducere ,, magno molimine niti videantur.

Nauseâ angor, quotiescunque lego illud MASII [a]: *Ego verò*, inquit, *nisi me authoritas Aristotelis & D. Thomæ compelleret, manibus pedibusque in priorem sententiam de Intervallo* (Locum vult, de quo quæstio est) *libenter abirem; quam & intellectu faciliorem, paucioribusque difficultatibus patere, si attentè & argumenta superiora, & quæ de naturâ illius diximus, contemplemur, facile deprehendemus. Verùm* (notate, quotquot ingenuè nati & edocti) *verùm*, inquit, *QUIA INGENII FASCES SUNT SUBMITTENDÆ ARISTOTELI, ET D. THOMÆ; fateamur Locum superficiem esse, & non intervallum; QUIA ITA HI GRAVISSIMI PHILOSOPHI CREDIDERUNT*. Et addit: *Quorum certè AUTHORITAS tanta est, ut, quamvis NULLÆ FIRMÆ & CONSTANTES RATIONES ad quippiam stabiliendum sese offerrent, IPSA SOLA SATIS NOBIS ESSE DEBERET*. Quem certè immemorem fuisse oportuit ejus Licentiæ, quam cordatè animadvertit & observat nobilis *Helmontius*, [b] dum dicit: *Interim indignor mecum, Lector, quòd vix liceat conceptus meos in Veritate aperire, sine læsione æstimationis Authorum prægressorum. At priorum me seculorum LICENTIA erexit,* qua

a *Masius l. IV. Phys. c. 5. s. 1. qu. 3.*

b *J. Bapt. van Helmont, Promiss. columna III. opp. mihi p. 11. b. n. 9.*

quæ Galenum fecit impunem, imò laudatum, quamvis Eroſtratum, Aſclepiadem, Protagoram, Eriſiſtratum, Herophilum, plureſque anteriores erroris frequenter reos fecerit. Imò & Quintium Præceptorem ſuum carpſerit ſæpius; quem tamen (licet Empiricum) in pleriſque ſe ſecutum teſtatur. Etiam inſcium fuiſſe oportuit illius ingenui & liberalis animi quem prodit, cordatus & gravis ubique, *Seneca* [a] *Philoſophus. Qui alium ſequitur,* inquit, *nihil invenit; imò nec quærit. Quid ergo? Non ibo,* pergit, *per priorum veſtigia? Ego verò utar viâ veteri: ſed, ſi priorem planioremque invenero, hanc muniam. Qui ante nos iſta moverunt, non Domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus Veritas. nondùm eſt occupata. Multum ex illâ etiam futuris relictum eſt.* Nec legiſſe videtur maximi illius artis Medicæ inſtauratoris *Galeni* ea, quæ habet 6. *Epid. ſect.* 2. *Aphor.* 17. ubi Magiſtro ſeſe alligantes, eorumque placita ſine Rationis examine accipientes acriter perſtringit. *Qui alicujus,* inquit, *ſeipſos vel ſervos, vel libertos pronunciârunt, hi, ubi ſcriptum ab ipſo aliquid inventum eſt, confeſtim comprobant, tum temerè, tum inconſultè.*

[a] *Senec. epiſt.* 33.

Sed quid miramur hoc? cùm neminem noſtrûm lateat, hoſce ſub Papatûs cœcâ obedientiâ & tenebris plùs quàm Cimmerijs degentes, vix aliter ſentire aut loqui poſſe, ſaltem non audere palam: niſi hæretici audire, indeque omnis fortunæ, imò vitæ periculum incurrere

rere

rere velint. Verùm non possum satis dolere nosmet ipsos, qui nimirùm purissimo & intensissimo Euangelij lumine clementissimi & benignissimi Numinijs beneficio, præ alijs beamur; humani ingeniosi servitium ita affectare, ut dicendus sit [a]

a Poëm. ante notas R. des Cartes, in Programma, &c.

Invidus, huic quisquis renuit submittere fasces.

Imo, inquiunt,

Naturam violans, Matris adulter erit.
Et fragili dentem quærens illidere, soldo
Offendet. Melius, non tetigisse fuit.

Et quæ non? quæ vix majora & meliora de sacrâ Veritate ipsissimâ dici possunt. O stupida mancipia!

---- *quæ vos dementia cepit?*

Hæcne angustâ illa, illa tot solicitudinum cruciatibus exantlandis, tot indefessis, ac iteratis etiam atque etiam laboribus destinata via est, quæ Philosophum tyronem ducit intrà illum *Democriti puteum*, in quo Veritas pressa lateat? Siccine misellus divinæ illius particulæ status recoletur? Nec fallimini sane quàm.

Non bene conveniunt, nec in unâ sede morantur.

Mancipatio illa ingenii, & Veritatis ac sapientiæ sincerum studium. Quid? per vos illæ tot seculorum inanes & ridiculæ speculationes. Per vos stat, quò minùs tot retrò seculis inventorum, bene excogitatorum in Scientijs, Prudentiis,

Prudentiis, Artibus & Disciplinis cæteris decens cultus, aut augmentum notabile appareat. Ita, ut quisquis εὖ διακείμενος τὴν διάνοιαν, meritissimè dixerit, Sapientiæ vix sementem factam esse, cùm metere ejus messem jam indies nos oporteat.

Agitedùm, viri boni, quibus tam facile est, servum pecus effici: & potiùs omnem movere lapidem, vel sacram Veritatem culpare, quàm ut unqnàm Homerus vester dormitet, pati: candidè sodes, & ex animo pronunciate libero. Nonne *SAPIENTIA Veritatis cognitio est?* Est, inquies: cùm (teste divino *Platone* [a]) familiarius Sapientiæ nihil reperiatur, quàm Veritas. VERITAS autem *Intellectûs nostri numeris omnibus absolutus est consensus*; non cum hominum excogitatis, opinionibus, aut judiciis; sed *cum ipsismet rebus, rerumque naturâ, constitutione ac modo.* Ut *Consensus* quidem ille tunc & eatenùs demùm constet, quando & quatenùs res ipsæ tales vel tales, & eo planè modo ab intelligente mente, apprehenduntur, concipiuntur, quò se suam secundùm naturam, essentiam, constitutionem ac conditionem habent. Verùm id etiamnùm vobis non constare potest per aliûs animadversionem, experientiam & judicium; ne quidem omnium si succedat Philosophorum suffragium: quippe hîc testimonii pondus solum nihil pollet. Et nihil pollere, omnes affirmabimus, quotquot fallacias,

[a] *Plat. de Republ. lib.* VI. *init. p.* 672.

cias, frequenter adeò prolatis Experientiæ alienæ indiciis immixtas, putamus. Et quis certè Philoſophorum is eſt,

Omnia veridico qui quondam ex ore profudit?

Profudit nemo, & profundet nemo unquam. Quare laudatus *Plato* [a], uti Philoſophum, ita Philoſophiam deſcripturus, eam per *ideam* deſcribit: quaſi indigitare velit, non eſſe eam, quæ vel in ſapientiſſimo homine fuit, aut eſt; ſed qualis indifferente cum reſpectu ad hunc, illum, iſtumve, eſſe debeat.

a *De Republ. l. VI. cit. paſſim.*

Ut alienis oculis videndo, alieno ingenio indagando, examinando, dijudicando, inanem navemus operam, incerti continuò in Veritatis & Rationis viâ ambulemus. Contrà felices demùm ſcientiæ genuinæ candidati futuri, ſiquando *ipſa Sophiæ penetralia adeundo, omnia noſtromet ingenio, noſtris propriiſque oculis liberè, cautè, candidè, placidè & aſſiduè ipſimet perambulemus, perluſtremus, colligamus, recolligamus, dijudicemus.*

Ipſa, inquam, Sophiæ *penetralia adeundo.* Qualis enim perpenſio, quale judicium fieri poterit de re in limine luſtratâ, & ſuperficietenùs duntaxat visâ, apprehensâ? præſertim, cùm Philoſophum altiùs longè (quò ad excelſum illum Sapientiæ clivum perveniat) adſcendere oporteat, quàm vulgus. Hoc quippe pro ſuâ ineptitudine, aut ſocordiâ, acquieſcit, ſi modò

modò corticis Naturæ, & primi ejus involucri ac putaminis cognitione donatum ſit: Sophiæ verò candidatus non placari debet antè, quàm ipſum cum vulpe illâ vitrum diſcutiendo confregerit, ipſamque Sophiæ pultem intimè & penitùs perſpectam habeat.

Dico *liberè*. *Non*, ut quilibetcunque, vel ipſe tyro Philoſophus, ſuo illicò Marte hoc agat. Quippe, uti impoſſibile eſt ullum artificem per Naturam naſci, eumque ſine præcedente inſtitutione, & adminiculis quippiam fabricare: ita nulli autor ſim, ut hæc ſacra Sophiæ tenerè adeat; niſi Cerebrum animumque ita præparatum, ſenſus ita compoſitos habeat, & ita προπαιδευμάτοις ſit beatus & munitus, ut cum uſu ac laude quid tentare poſſit.

Non etiam volo quorundam eam libertatem, quæ tanto molimine hodiè inculcat *Senſuum* largam illam *abdicationem*, & ad quælibetcunque ſe extendentem *Dubitationem*. Quis enim prudens vaniſſimum non dixerit, jam certò ac indubitanter acquiſita aliquem rejicere, ut rurſùs acquirat? jam exſtructa bene deſtruere, ut iterùm exſtruat? Ne dicam, Dubitationem rectè ſtrictèque, ut hîc oportet, ſumptam, ſi non peritioribus (quêis quidem non ſine magno diſcrimine obvenit), rudioribus non modò haud commendabilem, ſed etiam planè fugiendam. Cùm hæc ipſa via ſit, quæ ſtudioſum animum magis ad otium, & phantaſmata va-

nissima, quàm Veritatis indaginem ducat.
„ Hinc ipse (quem sibi faventem clamant) *Car-*
„ *tesius* veretur, ne hoc ipsum, quod suscepit,
„ tam arduum & difficile sit, ut valdè paucis ex-
a Cartes. deMethodo, p.mihi 13. pediat imitari. *Nam vel hoc unum*, inquit [a], *ut opiniones omnes, quibus olim fuimus imbuti deponamus, non unicuique est tentandum.* Imò quemnam quæso in finem *Sensus* nobis inservire apti nati & donati sunt ab Opifice summo & sapientissimo; an non ut tanquam janitores & excubitores, quæcunque justè intelligenda, cognoscenda ac dijudicanda obveniunt, explorent ac menti nostræ suppeditent? Adeò, ut horum certè adminiculo ac testimonio rejecto, aut seposito, homini impossibile sit (quidquid oggesserint adversarij de innatis Menti humanæ rerum ideis) ad rerum cognitionem, veritatumque earum dijudicationem perfectam ac desideratam pervenire: quemadmodùm fusiùs rectiùsque fortè alibi sum demonstraturus.

Verùm illam LIBERTATEM laudo, quâ maturus Philosophi verè animus Rationi sanæ se omnimodè subjiciens (namque Libertas dulcissima est, servire Rationi: cùm *Libertas*, ut
b Vide s. A. Senguerdiū Coll. Eth. d. 5. p. 30. Ethicorum saniores [b] statuunt, notet *modum agendi ex dictamine rectæ Rationis*; ut, quicquid ex impulsu & suasione Rationis agimus, id liberè agere dicamur): quâ, inquam, Philosophi animus omnia acquirendæ cognitionis, veritatisque dijudicandæ adminicula adeò conquirit,
ut alia,

ut alia, Mathematicorum more, ſupponat, alia
ex ſuppoſitis eliciat: & ſic omni in argumento
ut verum nil aſſumat, nil ſtatuat, niſi quod Do-
mina illa tale eſſe clarè & perſpicuè dictitavit.
Nec falli tunc eum poſſe, quiſquam dixerit [a]: „
ſolîus enim RATIONIS munus eſt, atque „
bonum, quòd rerum æſtimationes pro digni- „
tate metiamur, quòd ſolidum veræ ſapientiæ „
fructum percipiamus, quòd omnigenam qua- „
rumcunque rerum cognitionem hauriamus. „
Quæ verbo complectitur magnus *Auguſtinus* [b],
cum inquit: *Quicquid intelligimus, Rationi de-
bemus.*

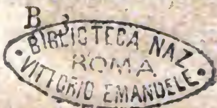
a *Phocyl. ab Holward. orat. de rat. hum. p.409.*

b *Aug. de util. cred. c.11.*

Et quidem preſsè adeò oportet Dominæ
illius veſtigia Philoſophum noſtrum inſequi, ut
omnem humanam, vel Doctoris maximè ſub-
tilis, Angelici, illuminati, Cherubici, ſapien-
tiſſimi authoritatem vel conreginæ, ne dicam
adverſariæ nomine explodat: curamque ejus
nullam habeat, niſi quando teſtimonia teſtimo-
niis, Ratione & Veritate ipsâ præeunte, pen-
ſiculanda ſunt. *Ego Præceptores ſummo honore
afficiendos eſſe ſentio* (inquit [c] ille): *cæterum
quemlibet philoſophari etiam contra eorum do-
gmata, non ſolùm non improbandum, ſed lau-
dandum; nec modò non negligendum, ſed optan-
dum.* Quare, rogabis? *Neque enim* (addit) *ali-
ter in dies magis magiſque Veritas eluceſcit.* Stre-
nuè, ſi ulla, & philoſophicè verè dicta!

c *Paul. Zacchia Med. Rom. præf. alt. ad Quæſt. Med. legal.*

Ut autem juſta cunctorum diſcriminatio,



justus delectus fieri possit; duco & *cautum* te, Philosophiæ candidatum, esse debere. Maximè, ne sensuum, nominatim externorum fucato judicio prædominante, patiare judicium Mentis obfuscari. In quo valdequàm facile est à recto nos tramite deviare: quippe quasi inescati & adsuefacti per infantiam & pueritiam illi simplici sensuali perceptioni sumus, ut vel inviti sine moderamine, & sufficiente examine, comite aut antecedente, illicò sæpè sequi eam
» conemur, imò sequamur. Huc facit illud
» *Locmanni* [a], qui interrogatus: undè *Sa-*
» *pientiam* didicisset? respondit: *A Cœcis, qui,*
» *nisi solum tactu exploraverint, pedem non po-*
» *nunt.*

a Saad. Rosar. Polit. Pers. p. 35. init.

Adhæc *candidè* necessum est ut agas, quisquis Philosophari bene velis. Ut æquus ubiquè rerum æstimator, nullum habeas respectum, tum aliorum, tam tui ipsius: ut vel tuammet sententiam, licet antiquissimam, siquando vacillantem, & cum Rationis dictamine recto minùs convenientem deprehenderis, hilariter & serenâ fronte ac mente abjudices, deponas.
» Quippe (ut verè etiam ille) antiquior sanctior-
» que ipsis amicis, imò vel ipso parente, nobis
» debet esse *Veritas*: ac Philosophi est, ut ejus
» tuendæ causâ, vel propria (nedùm aliena) evertat dogmata. Hinc magnus ille [b] *Scaliger* filium suum Sylvium Cæsarem hâc cautelâ instruit: *In rerum*, inquit, *causis dispiciendis, ita tibi faciendum*

b Epilog. J. C. Scalig. ad libb. de causs. L. Lat.

ciendum est, ut nostra quoque tanquam vel peregrini, vel etiam hostis legas. Et *Billichius*: [a] *Inviti quidem*, inquit, *in corpore formosissimo verrucam notamus, aut nævulum: salvâ tamen veritate non possumus aliter.* Vel ipsâ, inquam, utilitate, aut emolumento in adversum invitante, nihilominùs etiam sincerè investiges Sophiæ mysteria; candideque adeò de iis loquaris, eaque dijudices, ut nihil laudes, quod non laudandum; nihilque culpes damnesve, quod non culpandum damnandumve Ratio ipsa judicat. Ne unquàm deprehendaris ex iis esse, qui in id potissimùm incumbunt, ne illos domi malè multet inopia; adeoque ut, non tam quid in se verum, quàm quid sibi utile, exquirant. Et tunc demùm *Veritatem* (ut laudabile adagium sonat) *sine dote quæres.*

[a] *A. Gunth. Billich. Anat. Plat. serm. s. 21. p. 257.*

Nec sufficit, si non & *placidum* in his cunctis habeas, ac tranquillum animum. Ut hîc scopuli nonnulli seriò tibi declinandi sint: ne puta *Morositas* te impediat, quò minùs rectè aliorum dogmata & inventa ad incudem Rationis voces. Placidâ enim & moderatâ quâdam collatione, velut atterendo, enitescit Veritas: sed ἐν ἀψιμαχίαις ἡ ἀκρίβεια ὀλισθαίνει, *nimiùm altercando Veritas amittitur*, ut habet *Publius in Mimijambis.* Itemque, ubi paucula, imò plurima, ita perspexeris, ut rectè noveris; affectibus injunctâ habenâ, animum ita inhibeas, ne unquam *Fastu* extumescat; me-

mor illius Sapientis Judæorum [a] : אָדָם חָכָם בְּעוֹדֶנּוּ מְבַקֵּשׁ הַחָכְמָה וּכַאֲשֶׁר יַחְשׁוֹב שֶׁהִגִּיעַ עַד תַּכְלִיתָהּ הוּא כְּסִיל : Id eſt: *Homo ſapiens eſt, quamdiu quærit Sapientiam : cùm autem putat, ſe ad finem ejus perveniſſe, ſtultus eſt.* Ne vel minima & vulgaria addiſcere renuas, cùm propter certum cognitionis humanæ ordinem, & Doctrinæ ſeriem, ſine iis bene perſpectis quicquam ſolidi aggredi poſtmodùm, & intimè reliqua introſpicere ut plurimùm nequeas. Itemque, pro Modeſtiâ in Philoſopho vero à *Platone* [b] requiſitâ, vel à minimo admoneri te lubentem patiâre. Quippe in abjectiſſimum quandoque vas reponit pretioſiſſimum & inæſtimabilem theſaurum ſummus & ſapientiſſimus: atque juveni non raró manifeſtum vult & dat, quod ſenem latêre ſinit. Miſerè adeò hoc

----- tenet inſanabile multos

Cacoëthes, ut ſuo omnia judicio arroganter non ſolùm metiantur, ſed & quicquid ad ſuum palatum non facit, illicò, imò antè, quàm audiverint, viderint, preſſo ſupercilio, moroſoque vultu poſt terga rejiciant, damnent. Quos idcircò haud inſulſè *Soliipſos* appellare licet. Et, quod intolerabile eſt, ſemet duntaxat eos eſſe ebuccinant, omnibuſque inculcare allaborant, à quibus demùm Sapientia vera ſuum decus genuinum & integritatem ſperet, & expectare neceſſum habeat. Miſelli! Tu autem, noſter Sophiæ candidate placidè ad illud attende:

Quiſquis

[a] *In Miſchar hapeninim.*

[b] *Loc. cit. p. 673.*

Quisquis plus justo non sapit, ille sapit.

Tandem etiam *aßiduum* te volo. Quippe [a] oportet *hominem scientiæ cupidum ita naturâ institutum esse, ut ad id quod verè est, semper contendat; neque moras trahat in his singulis ac plurimis, circa quæ versatur opinio: sed ultrò progrediens non antè fatigatur, & expetere desinat, quàm propriam cujusque naturam eâ animi vi attigerit, quâ id apprehendere convenit.* Et ex veteri veriloquio constat; δύσκαλα [b] εἶναι τὰ καλά. Ut nonnisi sedulâ curâ, laboribusque multiplicibus; industriâ, inquam, ac exercitatione proclivi, continuâ eò perveniatur, de quo elegantissimè quisquis [c] Veterum: *Suave est*, inquit, *in littore stanti videre naves fluctibus exagitatas: suave ad arcis fenestram stanti, prælium commissum, ejusque varios eventus, inferiùs spectare: sed nulla voluptas æquiparari potest huic ipsi, nempe ut quis stet super clivum excelsum Veritatis* (collem certè inaccessibilem, ubi aër semper liquidus est, & serenus); *atque indè errores homines palantes, caligines & tempestates in convalle subjacente, despiciat.*

a *Plato, l.c. p. 675.*

b *Difficilia esse, quæ pulchra.*

c *Vides. Bacon. de Verul. serm. fid. p. 7. 8.*

Dico, ita si sis affectus, hôcque pacto institutus in scientiæ sapientiæque semitâ incedas; dubitationis omnem fugit aleam, te non solùm ad intima, & maximè latentia Veritatis philosophicæ arcana pertacturum, eademque perfectè consecuturum: [d] sed etiam illicò tibimet constiturum, quàm multa inibi deper-

d *Vides. Platon. l.c. p. 673.*

dita interciderint, quàm multa redundantia & inutilia resecanda, & quantus nominatim defectus supplendus restet? Imò, à te tuâque parte est, quòd maximum Veritati lumen addendo, innumera ad humanæ societatis vinculum emolumenta redundare velim, etiam redundatura ominer. Et falli me minimè judicabit, cuicui Veritatis sol atram caliginem ab animi oculis detersit & amovit.

Et ceditedùm, boni viri, qui Antiquitati tantum tributis, vindicatis: [a] nonne reverâ „ consentaneum est, ut, quemadmodùm majo- „ rem rerum humanarum notitiam, & maturius „ judicium à sene expetimus, quàm à juvene; „ ob experientiam, ac eorum, quæ vidit, & au- „ divit, & cogitavit, multitudinem: eodem etiam „ modo à nostrâ ætate majora, quàm ab antece- „ dentibus seculis speremus? Quippe quò mundi „ ætas magis in anteriora declinat, eò grandescit „ magis, experimentisque, & inventis augetur. „ Imò, nonne turpe est homini μικρογνώμονι, „ globi *materialis* limites regionibus, oceanis, „ stellis aliisque noviter adinventis & patefactis „ prolongari: *Intellectualis* autem globi, qui tot, „ imò innumeris parasangis alterum antecellit, „ fines intra angustos illos inventorum, exco- „ gitatorum ab Antiquis, conclusos à nobis ad- „ hucdùm contineri? Qui itaque hæc cum servo vestro, & occœcato ingenio consentient?

[a] *Vide s. Fr. Bac. de Verul. cogit. & viss. p. 46. 47.*

Nec,

Nec, per jammodò diducta, prætendere licet *Observantiam Majorum* [a]: cùm & ipsis „ complacuerit, de magnis magnorum Autorum „ scriptis æstimationem instituere; idque multò „ literis conducibilius esse, quàm authoritate solâ „ acquiescere, & fide semper alienâ accipere „ omnia. Maximè, cùm id testimonio Apostoli Gentium confirmetur: πάντα, [b] inquit, δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε. Ut nostrimet conatus cum cultu & observantiâ Præceptoris & informatoris, convenire optimè, & ambulare amicissimè queant. Quid? clarissimè elucet ex cœcâ illâ vestrâ obedientiâ pusillanimitas, vel potiùs desidiosa socordia.

a *Lud. Vives, de Disciplin. in Præfat.*

b *D. Paul. ad Thess. 1. c. v. v. 21.* Id est, *omnia probate, quod bonum rectumque est, retinete.*

Nec *Infirmitas* prætensa vos excusatos faciet. Quippe adnitendum [c] sedulò, & pergendum est: ac laudabile sic indies auctarium, næ amorem saltem, & scientiæ ulterioris indagandæ desiderium, intùs crescere facillimè quivis persentiscet. Quod vel ipsis Judæorũ Rabbinis constat, cùm cavent [d]: אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמין: *Si dicat tibi homo quisquam; laboravi, & non inveni: ne credas.* Quasi dicant: impossibile est, strenuè laborantem, & diligenter ac assiduè quærentem nihil adipisci. Ut, quemadmodùm [e]

----- nil sine magno
Vita labore dedit mortalibus,

nihilque [f] citra industriam pulchrum consistit: „ sic etiam vicissim multarum rerum contempla- „ tione, „

c *Pindar. Nemeor. od. 1.*

d *Megilla, fol. 6. col. 2.*

e *Horat. serm. l. 1. sat. 9. fin.*

f *Sophocles in Electr. v. 950.*

a Plutarchus de liber. educandis, opp. T. 2. p. mihi 2. D.
b Fr. Bacon. de Verul. Philosoph. p. 480. Cogit. p. 43.

„ tione, addiſcere quilibet poſſit, [a] quantum
„ efficacitatis, atque ad perficiendas rés virium
„ habeant Induſtria atque Labor. Et ſanè quiſ-
quis, [b] licet particulare quoppiam inventum
„ magnæ utilitatis non eruat & edat, modò in
„ Naturâ lumen accendat, quod ortu ipſo mar-
„ gines & extima inventorum illuſtret; dein pau-
„ lò poſt elevatum abſtruſiſſima quæque patefa-
„ ciat, & in conſpectum det; is non immeritò
„ humani in univerſum imperii (quippe tantum
„ quis poteſt, quantum ſcit) propagator, liber-
„ tatis vindex neceſſitatum expugnator eſt vo-
„ candus. Nec ullum aliud refugium expectabi-
tis, ſaltem invenietis, ab *inventis* jam multis
hôc ſeculo. Scio,

Sumpſerunt artes hâc tempeſtate decorem,
Nullaq; non melior, quàm priùs ipſa fuit,

reddita eſt. Hinc novis indies auctariis ornari, & quibus antè ſcatebat, imperfectionibus liberari, ac repurgari videmus vel ipſam ſummam Facultatum *Theologiam*. Hinc ipſa continuò ampliatur ac perficitur *Jurisprudentia*. Et quantum non ſplendoris accedit artium nobiliſſimæ, *Medicinæ*, per Phyſiologiæ reſtaurationem, ac ad ipſa indies ſumma tendentem perfectionem. Ne dicam *Anatomicam*, *Chirurgicam*, *Pharmaceuticam*, & *Chymicam* ipſam egregijs locupletationibus adeò prômotam, ut perfectiſſimam eam cum cæteris ſubſequens viſura ſit ætas. Ne dicam eas omnes tum Artes,

tum

tum Scientias Ἐγκυκλοπαιδείας circulo communitur circumscriptas : *Grammatisticen*, *Grammaticam*, *Poëticam*, *Rhetoricam*, *Oratoriam*, *Historicam*, *Logicam* : item *Metaphysicam*, *Pneumatologicam*, *Physiologicam*, *Mathematicam* : itemque *Ethicam*, *Oeconomicam* & *Politicam*. Quas omnes quisquis hodiè novit, agnoscit eas multis perfectionis parasangis veteribus cognitas superare. Sed quid hæc ad ea, quæso, quorum cognitio etiamnùm exoptatur? Nemo non, simulac ea attentè considerat, extemplò in hanc inclinat querimoniam : *Quantùm est, quod nescimus !* Et quàm sanâ cum ratiône, docet Naturæ contemplatio : quippe quæ sacra sua non simul offert & communicat. » Initiatos nos credimus (inquit suprà laudatus » *Seneca* [a]), in vestibulo ejus hæremus: non pro- » miscuè arcana illa, nec omnibus patent ; redu- » cta quippe, & in intimo reclusa sunt, ex qui- » bus aliud hæc ætas, aliud quæ post nos subibit, » adspiciet. »

[a] *Senec. nat. quæst. l. 7. c. 31.*

Judicate igitur, AUDITORES HUMANISSIMI ; judicate sodes, num antipathia esse inter ulla possit major, quàm quæ est inter perniciosissimam hanc *servitutem* ingenij, & liberalem ac ingenuum cultum *Philosophiæ*. Næ, nullus dubito quin animadvertentes, quæ suprà in medium duxi, non χειροτονίᾳ solùm, sed pedibus etiam ingenuè in meam iveritis sententiam. Illa etenim men-

tem

tem, quâ ſolâ cæteris animantibus anteſtat homo, in ſuo ſtatu, utpotè miſeram, tenebris obnubilatam, relinquit: hæc è contrà divinam illam particulam dejectam elevat, obnubilatam nebulis undique diſcuſſis, quammaximè illuminatam dat; priſtinoque Rationis nitori & dignitati reſtituere omni ope, atque continuò conatur. Quæ haud obſcurè Judæi saniores indigitant cùm Sophiæ myſtas & vulgus occœcatum ſibi mutuò opponendo, ſic prædicant: תלמידי חכמים כל עוד שמזקינים חכמה נתוספת בהם / ועמי הארץ כל זמן שמזקינים טפשות נתוספת בהם : *Diſcipuli ſapientum, quò magis ſeneſcunt, tantò magis ſapientia augetur in ipſis: populi terræ, quò magis ſeneſcunt, eò magis ſtultitia creſcit in eis.* Servitus item (uti vel vulgo notum eſt) ciet quamplurima diſcordiæ, litium, contumeliæ ſemina. Quis enim placidè, tranquillè ac alacriter oneroſam ingenuæ menti ſervit ſervitutem? Philoſophia verò placatum & amicum, ſincerum & humilem reddit animum; fluctuſque affectuum, æſtûſque vehementiam ſiqua fortè oriatur, adeò mitigat, ut ſedet facilè & componat.

Quid itaque? omnimodè, inquam, caveamus ne unquàm animum philautiâ & ſtultâ opinione amoris ſui emancipemus, vel ſtupido illo jam delineato ſervitio ligemus, ingeniumque acuendum quammaximè, obtundamus.

Sed

Sed haud secùs ac fullo ululam illam è nostris ditionibus expellamus servitutem: hoc unicè intendentes, ut supra vulgus elati, mentem ad multiplicis differentiæ, in scientiæ Sapientiæque pomœrijs observandas ac cognoscendas, subtilitates fixam & intentam adeò habeamus; ut incognita indagandi desiderium, & dubia supponendi patientiam; & lecta, visa, audita meditandi voluptatem; & hæc illave, licet clara sæpè videantur, affirmandi aut negandi tarditatem; & si quâ erratum in re fuerit, resipiscendi facilitatem, & quælibet rectè disponendi solicitudinem teneamus. Et verbo, animum à novaturientium temerarijs sæpè conatibus, & antiquariorum superstitiosâ tenacitate ac proterviâ alienissimum ita custodiamus, ut Antiquitati, Majori, Parenti, Antecessori, Præceptori, amico & nobismet suum cujusque jus, suam quoque dignitatem & gratiam, Rationi autem rectæ & Veritati convenienter, alacres prudentesque concedamus. Et quæ tunc non subsecutura dies à nobis expectabit? Expectabit *Ecclesia* suos vigiles Pastoresque dignissimos, *Respublica* suos patronos, Themidis sacerdotes consultissimos; Medicos & valetudinis quorum libet corporalis conservatores ac vindices optatissimos; *Academia* suos Antecessores Doctoresque aptissimos, meritissimos. Deniq; *communis hominum societas* suas artes, suas Disciplinas, suum

usum

usum & experientiam; adminicula omnia, quæ publicæ salutis communionisque desideratæ ligamenta & vincula sint firmissima, habitura est.

Ast quid hæc facesso Scientiæ & Sapientiæ fons ac largitor, DEUS, si non tuam respicio gratiam, tuum requisitum auxilium? Demitte, imò infunde itaque Spiritûs de tui sancti lumine lumen in mentem nostram; quò ea, quæ nobis, dum in hâc calamitatum, & miseriæ inexplicabilis valle degimus, Sapientiæ rudimenta patefacere tibi placuit, intimè pertingamus, intelligamus. Cedo requisita omnia, quorum ope cuncta bene percepta, vel nostrometipso (si ratum sit) postposito commodo proximi emolumento applicemus.

Et tu quidem, JESU noster dulcissime, עִם אֲנוּ אֵל׃ insta apud Patrem! & fac quæso, ut studia nostra, conatus nostri omnes tendant in Ecclesiæ tuæ ædificationem, Verbique tui & Veritatis propagationem, Reipublicæ fulcimentum, Academiæ, præsertim hujus Patriæ, & Scholarum felicem instaurationem, conservationem; animæ nostræ salutem, & (quæ omnium horum summa est) ad tui Nominis divini sanctissimi sempiternam Gloriam.

DIXI.

HEXA-

HEXAMETRUM,

Ad

Virum Cl. atque experientiβimum

D. CONRADUM REDEKERUM,

Med. D. & inclytæ Reipubl. Bilfeldiensis Senatorem digniſſimum,

Fontis ſaluberrimi Bilfeldiani recens detecti,
Σκιαγραφίαν edentem.

ARs ſimul & Natura tulit non pauca ſtupenda,
Atque oculis ſpectanda avidis miracula mundi.
Barbara Pyramides ſtupuit Memphitica tellus,
Miratuſque orbis Babylonis mœnia claræ,
Nec Triviæ templum prælustre explere ſtuporem
Spectantis potuit; nec Caria Mauſoleum
Eſt mirata ſatis, Rhodus & præclara coloſſum.
Si maris aſpicias tot monſtra natantia vaſti,
Mirandumque æſtum ſpectes fluxumque refluxumque,
Horùm conſpectu meritò conterritus hæres.
Sed quis non miras vires miretur Aquarum?
Nî Sulmonenſis fuerint figmenta Poëtæ,
Clitorio quicunque ſitim de fonte levârit,
Vina fugit, gaudetque meris abſtemius undis.
Hinc fluit effectu diſpar Lynceſtrius amnis,
Quem quicunq; parū moderato gutture traxit,

Haud aliter titubat, quàm si mera Vina bibisset;
Æthiopasque, lacus quòd si quis faucibus hausit,
Aut furit, aut patitur mirum gravitate soporem.
Quid memoro antiqua hæc? scatebras, quas protulit ætas
Hæc nostra, & Thermas quòd si memorare laborem,
Aureus ipse prius condens sua lumina Titan,
Abluet Hesperio fumantes gurgite currus.
Has inter meritò numerat BILFELDIA vivi
Fontis aquas, diæ rarissima munera dextræ;
Fontis aquas, quas nec vincunt medicamina Ponti,
Quicquid & AsclepI proles indagine mentis
Repperit, ut possit vim morbi elidere, & ægros
Faucibus eripiat mortis. Morbis fons iste medetur,
Quos non Hippocrates, medicâ quos arte Machaon
Nullâ sanârit. Tibi, BRANDENBURGICA tellus,
Gratulor ex animo de raro hôc munere terræ.
O te felicem! quæ sicut alumna tulisti
Divinum MEINDERS, Electoralis ut esset
Scævola consilians, sic hôc tam fonte salubri
Jam frueris. Manet fluxu usque perenni
Fons tuus, & felix ELECTORALE Gubernum.

M. T. R.

CONRADI

CONRADI REDEKERI,
Med. D. & Reip. Bilfeldiensis Senatoris & Archiatri,

PRÆFATIO
Ad
LECTOREM BENEVOLUM.

INventioni artis Typographicæ acceptum referendum venit, quòd multi calamo seriò arrepto, hæc aliaque nova luci publicæ dare cogitent. Gravem autem hîc obtinere abusum (quoniam scribendi, & qualibetcunque edendi finis datur nullus), plus quàm notissimum nunc est. Adeò ut omnia jam edita conquirere sibi, ac comparata perlegere impossibile sit. Hocq; inter emunctioris naris viros quotquot observant, cùm ipsis de admirandis Cognitionis humanæ mysteriis variorum Eruditorum jammodò edita scripta suppetant, iisque ex voto utantur fruanturque, hodiernum scripturientium Zelum non sine admiratione animadvertunt.

Verùm enim verò, quamvis ego à posteriorum stem parte; dùm certè, ex Professionis meæ jure, adeò frequenter nunc quæsitus & laudatus fons noster BILFELDIANUS *ansam præbet, & me quasi invitat ad nonnullam, tam absentibus, quàm præsentibus, circa ejus* NATURAM & USUM, *manuductionem suppeditandam; & ea*

conve-

convenientiùs suppeditari nequit, quàm publicis typis: in bonam velim partem capiat benevolus LECTOR, *quòd meas quales quales cogitationes, & animadversoria consilia proponam.* **Fortè** *adminiculo erunt, ad desideratam sanitatem, aut alicujus morbi seu affectûs præternaturalis curationem aversionemque faciliùs perveniendi.*

DESCRIPTIONIS IPSIUSMET FONTIS,

ARTICULUS I.

Fontis hujus detectio, & detectionis tempus, locus, autor & occasio, ut & celebritatis incrementum breviter referuntur. Ejusque aquæ à variis facta Chymica probatio ostenditur, & quænam simplicia eruta fuerint, explicatur. Et DD. Archiatrorum Brandenburgicorum judicium petitur.

§ 1. ET quod ad rem tradendam attinet, quæcunque hujus loci verè non sunt, prætermittendi, aut sicco pede transeundi; adeoque acceptissimo compendio & brevitati studendi animus constat.

§ 2. Initio *Julij*, anni M, D C, L X V I. præcalido & sudo hoc cœlo, quo omnes ferè circumquaque observabiles Fontes & fluvij exsiccescunt; haud procul ab hâc urbe BILFELDIENSI, extra Portam inferiorem, præter

præter propter eam distantiam, quam sclopetum iteratò explosum dimetitur, juxta pratum amœnum, in agro pascuo communi civium usui dicato, cui nomen vulgo notum, **der Kötel-brinck** / ubi datur fundum arenam * Margâ mixtam referens; antehàc quidem leniter proluens, sed (quoniam ei similes hîc atque illic per Comitatûs *Ravensbergensis* partem maximam, inveniuntur scaturientes) nemini curatus; Fons observatur, se constante scaturigine manifestum continuò faciens. Qui, uno atque altero primitùs, & deinceps pluribus hôc illove affectu per ejus limpham relevatis, brevi inclaruit adeò, ut vel ad omnium vicinæ regionis incolarum aures fama ejusdem transvolârit: undequaque, tam magnatibus, nobilibus, quàm ignobilibus; tam divitibus, quàm pauperibus; tam junioribus, quàm senioribus quasi confluentibus, & limphæ ejusdem participes fieri percupientibus: eamque tum internis, tum externis affectibus curandis habilem probantibus.

* *Verba authentica Authoris sunt:* ein **Mergel-haffter Grund.**

§ 3. Et quantum ex alijs expiscari ac recognoscere valeo, vel præteritis jam annis à nonnullis propter gustum, & *sapiditatis gratiam* expetita Fontis hujusce aqua fuit, & bibita.

§ 4. Quâ de causâ etiam *Æger* N°. 1. ** eandem isto nomine fortè laudatam, sibi familiarem adeò fecit, ut præter opinionem pri-

** *Videsis Exemplorũ annexam seriem.*

ſtinæ reſtitutus fuerit bonæ valetudini. Uti poſtmodùm quoque *Æger* N°. 11. eâdem ſanatus eſt:& ſic porrò apud ſanos æque ac malè affectos,ſine periculo, imò ſummâ cum utilitate ejuſdem frequentiſſimus obtinuit uſus.

§ 5. Hæcque res latiùs latiùſque diſperſa, & omnigenorum notabilium præternaturalium affectuum (quemadmodùm in annexâ ſanatorum hiſtoricâ ſerie animadvertendum datur),eâ deinceps levatorum ac ſublatorum,obſervatione firmata; ad Clivicam quoque aulam perlata,& cum humillimâ obſervantiâ Sereniſſ. D. Principi Electori *BRANDENBURGICO*, Domino noſtro clementiſſimo,relata fuit. Cui idcircò clementiſſimè placuit hujus urbis Senatui injungere curam relationis hebdomadalis, quò innoteſceret, *qui & quotnam* aquâ hâc fontanâ curati ſanative forent?ſimùl hùc tranſcurrere juſſo ſuo rei Chymicæ præfecto * laboratorio.

* *Videſis* ſeinen Laboranten.

§ 6. Quemadmodùm & hîc inſignem hujuſce *Aquæ copiam ac quantitatem*, partim ipſemet, partim per alios decoxit, ac decoctam probavit: inque remanentia *Mineralia* curioſè inquiſivit. Totiuſque illius Inquiſitionis probationiſque non dubito, qùin juſtè ac debitè certiores fecerit ſummè memoratæ Serenitatis Electoralis *Archiatros*. Ut hactenùs ſcire percupiam, quidnam DD. illi Doctores, nominatim MARTINUS WEISSIUS,

SIUS, & CHRISTOPHORUS MENTZELIUS, Domini mei plurimùm honorandi, & summè faventes amici, judicaturi sint.

§ 7. Et, si mihi fas esset, quæ opinor deponere: dicerem mihi proprietatis illius in Aquâ hâc observabilis, *spirituosæ* (undè præcipua operandi facultas deducenda & expectanda venit), investigationem difficilem valdè videri.

§ 8. Quod autem attinet ad *Cantharos illos tres Aquæ*, in cucurbitâ vitreâ decoctioni datos, ex quibus post evaporationem præter propter *Semi-drachmam albicantis Pulveris* in fundo derelictam remanere, observatum est: arbitror ego, quòd miscellâ in istâ *Sal nitrosus* prædominium, & præcipuas teneat partes.

ARTICULUS II.

Fontanæ hujus aquæ Qualitates variæ recensentur: usúsque ejus diversimodè probatus ostenditur. Nominatim hujusce Fontis singulariter redundans scaturigo animadvertitur.

§ 1. QUantum verò ad ipsum FONTEM: *Aqua* ejus *clara* ac *pellucida* est. *Saporis* minimè ingrati. Quemadmodùm id hospites omnes, & qualiscunque alii, vel summâ, quam præ se ferunt, appetitione testantur. Ut à multis sanè eorundem ad *duos*, imò *duos*

Cantharos cum semisse unius antemeridiani temporis intervallo bibatur. Idque cum multorum dierum continuatione.

§ 2. Pauperculi (quod in misellis illis annotandum) jurulentum illum Cibum, [a] ex disfecto pane, aquâ illâ, unà cum ratâ butyri portione, madefacto & elixato conficiunt; atque asserere audent, & jucundè valdè sapere, & sibi prodesse. Adeò ut Coctoribus Cervisiariis querela nascatur, de Cervisiâ suâ, præsertim tenuiore, solitò minùs quæsitâ. Uti imminutum ejus desiderium experiri necesse est, cùm integræ familiæ suo sine nocumento aquam hanc fontanam usurpent.

[a] *Quem videlicet vulgò* ein Suppe *nominant Germani.*

§ 3. Etiam Fontana hæc aqua ad vicina loca quaquaversùm transvehitur, & apportatur. Ibidemque & in *internum*, & in *externum usum* vertitur. Tantâ certè *copiâ*, ut, quamvis Dolia duo juxta se invicem terræ imposita habeantur, & ex iis quotidiè à viris duobus, Aquæ quantum Cantharus major capit, indesinenter expromatur; confluentis tamen ac urgentis cœtûs desiderio sępè fieri satis nequeat. Illique per totum diem expromendæ huic aquæ ibidem loci bibentibus, & vasis poculisque uniuscujusque adimplendis laborare solent adeò, ut tempus deficere videatur.

§ 4. Et non paucos etiam atque etiam mirari audio, & hæsitare circa Aquæ *uberem* illum *proventum*, ac ad continuum & indesinentem,

ex claro & albicante adeò, arenâ ut dixi, margâ mixtâ gaudente, fundo, factum haustum, *confestim*, & ferè insensibiliter undenam, *prodeuntem*, hùc loci *apparatum*.

§ 5. *Sapor* ejus aliarum aquarum gustui consimillimus est: nisi quòd hic gratiam aliquam illis majorem referre videatur. Et, ut aliqui volunt, ad gustationis finem aliquantilla animadvertenda datur *Dulcedo*.

§ 6. Et nonnullis placet sententia, ex multis aliis aquis hanc ratione notabilis adeò *claritatis* ac *pelluciditatis*, & observabilis alicujus *pinguedinis*, internosci ac dignosci posse.

§ 7. *Frigus* ejus *actuale* tantum non est, ut indè, si vel suprà modum, liberaliùsve assumatur, incommodum ullum, aut intemperies aliqua *Ventriculi* frigida metuenda veniat.

ARTICULUS III.

Ordo ac ictus ecclesiasticus Aquæ hujus usui destinatus, & observatus laudabilis narratur.

§ 1. DUmque concurrentium undecunque hominum frequentia incrementum capit maximum, benevolo ac pio consilio nobilissimi ac strenuissimi Domini, D. WOLFFARDI ERNESTI *de Ellern*, *de* Lobach *&* Büschstadt / &c. sereniss. D. Princip. elect. Brandenburgici summè memorati, Majoris generalis, Cubicularij Primarij, &

Præfecti Legionis equitum; item Satrapæ Præfecturæ, & Gubernatoris munimenti *Sparenbergensis*; ab hujus urbis Magistratu decretum & institutum est, ut summo mane *Preces* ibidem ad omnipotentem Deum fierent, huic negotio accommodæ. Quæ etiam magnâ cum frequentiâ quotidiè fiunt; iisque præmisso & subjuncto *Psalmo* benignus Deus decenter laudari assolet.

ARTICULUS IV.

Perversa hominum de aquâ hâc, ut & de aliis remediis observata, opinio culpatur; verusque Medelæ universim, & hujus aquæ particulatim sumptæ, usus & utilitas ostenduntur.

§ 1. IN cæteris hùc etiam advenêre *Cacodæmone obsessi*, suæ hinc expectandæ sanationis, & à miseriâ illâ summâ liberationis spe freti. Verùm huic certè affectui sanando longè impares existunt hujus aquæ vires. Ut, nî Deus singulari curet gratiâ, nulla iis suppetat salus; & eo volente, indubitanter sanabuntur.

§ 2. Præter hos etiam vidi *Phthisicos*, *Hydropicos* (quorum morbus, si ex Hepatis Lienisve obstructione oriundus fuisset, aliquod iisdem sperare hinc licuisset remedium ac emolumentum), *Maniacos*, *Deliros*, *Mutos* & *Surdos* ipsâ à nativitate suâ, &c. imò nonnullos *membrorum luxatione* diu vexatos, fontis hujus

aqua,

aqua, tam intrinſecùs, quàm extrinſecùs temerè ac fruſtraneâ operâ adhibuiſſe & applicuiſſe.

§ 3. Ut ſentiam, ſi vel *Cultrivorus* talis, qualis anno hujus ſeculi XXXV. cùm *Regiomonti* Medicis meis ſtudiis operam impenderem, ibidem dabatur, & per ſectionem Ventriculo exempto cultro ſanabatur, nunc exiſteret; eundem etiam hùc venturum, ſpe liberationis à cultro deſideratæ, & ſanationis adactus.

§ 4. Verùm enim verò quanta ingenij humani hæc perverſitas, & Imaginationis inſolentia! Et nullus dubito, quin ſani æque, ac ægroti morbidique plures, *temerario*, ſeu non-neceſſario, *immodico* & *inordinato* hujuſce aquæ *uſu* Naturæ ſuæ vim talem fecerint, qualem, ſi necdùm, ſuo certè tempore, ſed ſerò fortè ſuimet erroris pænitentes, ſentient & obſervabunt. Quid enim ſano ac bene valente rei eſt cum Medicamine, aut Pharmaco?

§ 5. Arbitror autem, iis, qui *appetitûs* vi, ac *recreationis* * ſtudio adacti, hanc ſumunt bibuntque aquam, non tam nocere; quàm aliis, qui eandem ſine causâ, aut neceſſitatis ſtimulo, & ad longum temporis intervallum, inordinatè, & ſuprà omnem modum ingurgitando, aſſumunt. Quandoquidem certò certiùs conſtat, potiſſimam maximamque *Medelæ* ac *Medicamenti* partem conſiſtere in *recto uſu*, & *conveniente applicatione*.

* Videlicet ergeʒligkeit halber.

§ 6. Verùm

§ 6. Verùm ſic agitur, ut dum adveniunt danturque qui vix Scholæ ritè valedicentes, ex ſuo arbitrio ſuadere hujus aquæ uſum *cuilibet-cunque* audent, *ut convenientem*; iiſdem fides habeatur tanta, ut eâ de causâ laudentur, licet boni ferè ſocij, & fratres ignorantiæ reverâ ſint: imprimis ſi modò linguâ pollentes multa garriant, *donoque impudentiæ* prævaleant.

ARTICULUS V.

Varia hujus Aquæ in varijs corporibus, & variâ de causâ facta, operatio recenſetur & explicatur.

§ 1. UNo affirmant ore, qui hanc aquam, præſertim ad *notabilem* ejus quantitatem *copiamque*, bibunt, *Urinam provere*: & ſine ullo gravamine Abdominis & reliqui corporis tranſmeacula pertranſire.

§ 2. In paucis, fortaſſe in quibus *obſtructiones* dantur *Venarum*, aut *Ventriculus*, viſcosâ inutili ſaburrâ repletus, gravatur; aut peculiaris quædam locum habet *Imbecillitas*; excitat *Nauſeam vomitumque*.

§ 3. Si verò ad aliquot dies continuos eandem bibere perſeverent, plurinus *Alvi*, ſine dolore aut gravamine, ſubſequitur *ſolutio*.

§ 4. Et, quemadmodùm ex *ſpleneticorum* relatione mihi conſtat; obſervatur ab ipſis *ſubnigricans* quædam *materies*, pici conſimilis, una cum reliquis Alvi fæcibus foras

ejecta:

ejecta: ſubſequente magno morbi levamine. Alioquin non obtinet hîc ſicut in *aquarum Pirmontanarum acidularum* uſu, fœcum alvinarum tinctura, ac *denigratio*. Nec etiam hæc fortiter adeò, imò illis longè * minùs evacuat purgatve.

* *Videlicet* in die weite ſo ſtarck nicht.

§ 5. Etiam in aquâ hâc obſervandum accuratè eſt, quòd, etiamſi quis vel jejuno ventriculo aliquam hujus copiam avidè hauſerit aſſumpſeritve, nullum tamen Corporis frigus, aut *refrigeratio* ſubſequatur. Sed contrà, poſt aliquam, diſcurrendo factam corporis commotionem, grata oboriatur corporis univerſi *incaleſcentia*: adeò ut illinc *inſenſibilis iſta Tranſſpiratio* valdequàm promoveri ſoleat. Imò aſſerunt quidam, quòd *Sudores provocaverit*.

ARTICULUS VI.

Num aqua hæc ſimplex ſit habenda; & tales, quales referuntur, nihilominùs ſubſequi indè valeant Effectus? quæritur, & utriuſque tum affirmativæ, tum negativæ veritas examinatur. Et quænam aquæ ejuſdem ingredientia ac conſtituentia ſimplicia vera ſint, oſtenditur.

§ 1. POſt hæc occurrunt nobis nonnullæ QUÆSTIONES proponendæ & enodandæ.

§ 2. Et primò quidem: *Num aqua Fontis hujus nunc adeò inclareſcentis, pro ſimplici ac*

PURA

PURA PUTA aquâ ſit habenda? & indè nihilominùs, uti ad calcem hujus videre eſt, tales EFFECTUS ac Curationes ſequi valeant?

§ 3. I. Fortè aliquis datur, qui affirmare illud audeat; eò quòd conſtet, hanc *acidulam* aquam non eſſe. Quoniam etiam novum id non eſt; cùm & antehac hîc atque illic vicini loci tales aquæ repertæ, laudatæ ac frequentatæ fuerint; adeò ut & earundem uſu aliqui fuerint ſanati: ſubſequentibus verò annis, ut puræ putæ aquæ, omnium virium ac virtutis expertes derelictæ ſint. Imò non pauci valetudinem indè deteriorem redditam experti fuerint.

§ 4. Et fortaſſis iidem illi per, ab aquis iſtis factam, juſtò *càlidioris Sanguinis, Hepatis*, & aliorum viſcerum intemperie calidâ laborantium, *refrigerationem*: etiam per *mutationem Aëris ac Diætæ, ſepoſitionem* ordinariarum ex officio ac familiæ regimine incumbentium curarum; ac per concomitantem *Remediorum* aliorum *medicinalium* uſum: imò per fortem conſtantemque *Imaginationem* ſuæ redditi priſtinæ valetudini fuiſſent.

§ 5. Et quantùm ad *Imaginationem*: prolixè in eam poſſemus ratiocinari, ac faventia nobis *Authorum* teſtimonia allegare; quid & quantum ejuſdem Imaginationis vires, nunc & nunc præſtiterint. Sed id agere vetat promiſſum Brevitatis ſtudium.

§ 6. Quinimò aliquis obtendere poterit: ſi pecu-

peculiaris inesset huic aquæ virtus, *maturiùs longè detecta* fuisset. Et quod ad remanentem à Decoctione, *Pulverem*; indè nihil colligi, aut rectè concludi. Quoniam omnes fontes & aquæ *Bilfeltianæ* pulverem fæculentum, *calci* similem secum ferunt. Idque quia montes calculosos arenososque eos perreptant, quorum Calculi lapidesve Calci combustione præparandæ ac conficiendæ apti sunt. Atque illinc præ cæteris *Calculo*, *Arthritidi*, *Podagræ*, & aliis *Tartareis morbis* (quemadmodùm jam per viginti annorum decursum, & ultrà hîc loci experior) viam ac aditum parant: & eapropter ægri, tum *Calculo*, tum *Arthritide*, nominatim *Podagrâ* excruciati, minimè nobis desint.

§ 7. Verùm II. aquam hanc *medicinalem* esse, putò firmiùs rectiusque colligi & affirmari. Quandoquidem præter memoratum *salem nitrosum*, & aliorum insuper commistorum Mineralium portionem, *spirituosam* quandam *substantiam* inesse, suspicor.

§ 8. Quod certè credere me jubet (ne alias, quæ suppetunt, memorem rationes), indubitanter obvia nuperrimè, Experientia. Quod nimirum aqua hæc, sudo ac calidiore fortè existente cœlo, terreis vasis, aut Cucurbitis portatilibus infusa, & confestim operculo arctissimè & firmissimè couclusa; ex quibusdam eorum vasorum, sub æstuoso eodem cœlo

porta-

portatorum, discusso operculo, violenter erupcerit, ac profluxerit. Illudque nunquam & minimè factum fuisset, credo, si nulli inextitissent spiritus. Haud secùs, ac quotidiè videmus atque observamus in *Mindanâ Cerviſiâ*. Quæ, si, quâ volunt, vehatur; dummodò spirituosa justè, & bonæ sit notæ, & Dolia insuper arctiùs justò occlusa sint, viminibus disruptis, fundi assulas expellit. Eodem, inquam, prorsùs modo hîc cum erumpente illâ ex vasis aquâ, rem se habuisse oportet.

§ 9. Quòd etiam *Nitri*, aut salis petræ particeps hæc aqua existat; jammodò verbo retuli. Idque quia vi singulari perrumpit: etiam vi *reserandi, aperiendi, refrigerandi*; per *Renes* & *Vesicam transvehendi & evacuandi*, &c. præpollet.

§ 10. Cum D. *Helmontio*, ad stuporem usque ingenioso, aliter possem ratiocinari, si prolixitatem institutum meum pateretur; & talia ei familiarium Philosophicorum ac Medicorum principiorum nomina, talesque termini Germanicè reddi facilè ac commodè vellent.

§ 11. Remanens etiam, post absolutum omnem evaporationem, *Pulvis* iste (quantùm ego expiscari ac elicere valeo) refert aliqualem *Acrimoniam*, *Nitro*, aut Salipetræ non absimilem.

§ 12. Undè etiam (ut paucis cuncta complectar) est, quòd noster Fons, ejusque aqua

intemperiem

intemperiem calidam temperet corrigatque; & venosa partium capillamenta, viscerumque *Obstructiones* de-obstruet, ac aperiat.

§ 13. Ampliùs. Indè etiam est, quòd omnia *turbata sedet*: & *Ebullitiones* & *Fermentationes* humorum *inordinatas pacatas reddat*; atque omni qualicunque viâ ac ductu aggregatam, inutilem saburram divehat ac expellendam foràs apparet. Verbo: aliter esse nequit, quin oporteat hanc omnes Corporis ductus, & viscera permeare; sicque pariter cum Sanguine per Corporis universam compagem circulari.

§ 14. Indè etiam est, quòd emendare hanc oporteat *succum Pancreatis*: perrumpere ac perluendo puriora reddere *vasa limphatica*.

§ 15. Item indè est, quòd adaperiat *Nervos*, horumque, uti & venarum capillamenta; illorum corrigat *nervosum succum*, &c. Alioquin sanè incredibile mihi videtur, quòd tales aliàs *insanabiles*, Morbi eâ curari optatò possint.

ARTICULUS VII.

Plus quàm puram putamque AQUAM esse, ulteriùs affirmatur ac confirmatur variis observationum argumentis. Ubi aquarum acidularum incommoda recensentur, huic Aquæ contradistinctè.

§ 1. QUòd *plùs quàm puram putam aquæ substantiam*, Aqua hæc nostra contineat

neat referatque, indè insuper colligere valui, quod (juxta hactenùs relata) postquam in novâ cucurbitâ vitreâ tres Canthari aquæ hujus decocti fuêre, post omnem evaporationem *Pulvere* relicto exempto, remanserit, in cæteris à suprà laudato rei Chymicæ præfecto laboratorio juxta mecum observatis, *odor* non ingratus, & ferè similis *spiritui Cornu cervi*. Qui sanè probare facilè potest prædictum, Aquæ huic inexistentem *Spiritum*: cùm à purâ putâ aquâ coctâ, agitatâ & alteratâ, prout lubet, tale quid excitari nunquam possit.

§. 2. Simile quid probare possent *vasa argentea*, à nobilioribus usurpari solita. Quorum superiora, nominatim opercula, & exteriora, per multiplicem in Balneatione obtinentem, hujus aquæ in & effusionem, *splendorem suum* adeò *perdiderunt*, ac si ærugine, vel lixivio, aliòve acri & erodente liquore imbuta, atque obducta forent. Adeò sanè, ut non sine forti, ex arte factâ, attritione splendorem suum pristinum recuperare valeant.

§ 3. Indè etiam argumentum deduci potest, ad probandum quòd in nostrâ hâc aquâ plus solitò, & quàm in aliis communibus, lateat; siquidem Fonti huic cum memorato prato, ubi idem datur, peculiaris quædam obtingit proprietas, & temperies. Quòd nimirùm (uti omnibus hîc notum est), etiamsi per universam Æstatem hîc loci, ubi Fons noster prodit, *Vaccæ*

urbicæ

urbicæ communes, & *Porci ſueſque*, commorentur, indeque maxima pars graminis depaſcendo abſumatur; multi tamen poſtmodum illùc acti Civium noſtrorum *Equi*, licet macilenti fuerint, dummodò gramine fruantur tanto, quantum dentibus apprehendere valent; ibidem brevi paſtione, præter & contra omnem noſtrum ingenij captum, reficiantur non ſolùm, ſed & accreſcant ſenſibiliter adeò, ut pingueſcant.

§ 4. Quod omne puſillo huic ac vili *Gramini*, an verò huic noſtro *Fonti*, & præterfluenti huic illive [a] *rivulo*; aut alij alicui cauſæ acceptum ferendum ſit; in præſentiâ diſcernere ac determinare nequeo.

[a] *Videlicet* einigen Modiſchen Wäſſerlein.

§ 5. Inſuper in viris illis duobus, qui (quemadmodùm ſuperiùs retuli) poculorum quorundam adminiculo exhauriendæ, & in vaſa qualiacunque oblata, continuo motu atque agitatione brachiorum, transfundendæ huic aquæ per totum diem operam dant, obſervare mihi licuit, quemadmodùm & hodiè videre atque obſervare licet. Quòd videlicet circa lineamenta aut plicaturas volæ manuum, *cuticula abraſa* ſit; etiam in ſuperiore manu, & *circa Carpum Eryſipelati* & *exulcerationi* ferè ſimilis attritio facta ſit. Quæ certè à purâ putâ Aquâ fieri facilè poſſe, nefas putem affirmari.

§ 6. Et ſi foret *pura puta* Aqua, non adeò per Venas pertranſiret; imò multis certò cer-

tiùs corpus in tumorem extendisset. Multa, inquam, à multis, tantâ frequentiâ concurrentibus, querimonia fuissent inaudita. Cùm neminem conquestum sciam : & apud alios quoscunque Fontes, *acidulam proferentes aquam*, conquerantur multi; quòd hîc illicque in corpore hæreat. Adeò ut ex artis regulis propelli, derivari ac evacuari necesse sit; alioquin oboritur *Cephalalgia, Vertigo, Tussis, Nausea*, ac aquæ *Vomitio* : aut, in multis facilè, gravissima *Colica passio*, *Stranguria*, *Intestinorum* aliorumque vasorum *Obstructiones*. *Appetitus alimentarius* imminuitur; cùm hîc augeatur. Excitantur etiam graves *Abscessus*, & partium *Dissolutiones*. Adeò ut hospites ab illius aquæ usu abstinere cogantur. Multis oboritur præternaturalis *Somnus*. Quibusdam contrà, somno quasi propulso, *continuæ* creantur *vigiliæ*. Nonnulli conqueruntur de *spasmo surarum* : qua propter usum ejusdem omittere coguntur. In plurimis ab ejus usu derivantur varij *Catarrhi*. Quemadmodùm in *Mulieribus* varij, ipsis proprij suscitantur Morbi.

§ 7. Quod nostram verò concernit Aquam, omnium eâdem utentium, si fieri posset, sententias colligi velim. Tunc enim certò constaret, quòd, quamvis inordinata & immodica, ad integros dies continuos assumptio & ingurgitatio illa, jam memorata; & ab omnibus ferè & singulis, senioribus, junioribus; sanis

& ægris

& ægris (licet his omnibus non obtingat illinc exoptata Sanitas) fiat: tamen non malè illicò se habere deprehendantur. Saltem quòd nemini jam recensitorum Affectuum ullus obortus, aut observatus sit. Illud autem hîc loci adeò notum est, ut indè singulare securioris, & innocui usûs, & virium ac virtutis nostræ Aquæ utilium veniat deducendum argumentum.

ARTICULUS VIII.

Aquæ hujus utilitas ac virtus ex levissimo ac lenissimo corpus afficiendi modo, ut & diutinâ vigoris hujusce præservatione, probatur.

§ 1. ET hoc etiam atque etiam animadvertendum est: quòd à memet, uti & aliis, ad unius præter propter Canthari Aquæ nostræ assumptionem, antimeridiani temporis intervallo, continuò ferè haustu factam, nulla insequens mutatio aut alteratio, ratione vehementiæ, velocitatis, &c. *Pulsationis Cordis & Arteriarum*, observari potuerit. Verùm omnia omninò *naturalia* manserint: cùm non infrequenter post *Cibi*, aut *Vini Cervisiæve* liberaliorem assumtionem, Pulsus valdequàm alteretur, atque intendatur, acceleretur, & ingravescat. Hîc autem neutiquam, licet singulari attentione animum advertendo sciscitatus fuerim.

§ 2. Etiam annotandum venit, quòd hujus

nostri Fontis aqua in terreo vase, vel æstuosissimis Æstatis jã præterlapsæ diebus, sine observabili alteratione *perdurare*, ac *præservari* potuerit per multos insequentes dies. Cùm è contrà observârim, si ex meo, quo gaudeo, domestico Fonte (cujus certè aqua frigidissima, & optimæ videtur notæ esse) eodem æstuoso durante cœlo haustam, studio ac deditâ operâ per noctem seponerem; eandem adeò depravatam fuisse, ut propter fœtorem gravem, eâ manus meas lavare non valuerim. Et si lavâssem, post abstersionem ipsam, fœtorem adhucdùm servârint.

§ 3. Sed quid opus est ulteriore causarum, rationumque indè petitarum allegatione; cùm subnexit *Casus*, & ipsa eorundem confirmata *Experientia* virtutem ac vires hujus nostræ aquæ eximias testentur adeò clarè; ut, si quis de iis dubitare velit, pari jure, arbitrer, calefaciendi virtutem soli denegare posse.

ARTICULUS IX.

Respondetur Objectionibus, superiùs propositis: quibus scilicet infertur, puram putamque hanc aquam esse; & idcircò de Viribus ejus decantata exigui facienda.

§ 1. UT autem nunc ad ea respondeam, superiùs oggesta argumenta, quæ hanc nostram *puram putamque* Aquam esse; indeque

indeque parum de *Viribus* ejuſdem ſentiendum, inferre videntur: maximè quoniam *acidula* aqua nulla eſt. Animadvertendum primò eſt; quòd, ſi fortè nomen illud & appellatio non quadret, huicque noſtro cum aliis nominatis fontibus minùs conveniat; ſufficiet nobis, hunc noſtrum plus præſtitiſſe, quàm ab ullo alio, vel *acidulo Fonte*, vel ab ullis *Thermis, calidiſque* fontibus auditum, aut præſtitum effectumve fuit.

§ 2. Ampliùs: quòd, poſito & conceſſo, puram putamque Aquam *celebrem* quandoque factam, eique à nonnullis vires tributas ſingulares fuiſſe: tamen allegata *Argumenta* evinci facient, heîc illud minùs obtinere, adque hunc noſtrum Fontem deductam conſequentiam non valere.

§ 3. Etiam credere nequeo, per illas aquas tales, quales hinc, *Curationes* factas fuiſſe. Verùm, quòd fortaſſis per, eâ præſtitam aliquatenùs *refrigerationem*, ac contemperationem; per mutationem *Aëris* & *Diatæ*, etiam per *ſepoſitionem curarum* ac ſollicitudinum, potuiſſent ſanari. Quod tamen in tam multis, & graviſſimis quidem morbis, in quibus Remediorum aliorum medicinalium, ut infructuoſorum obtinet remotio, locum invenire aut habere nequit.

§ 4. Conſimiliter, licet à nudâ ſolùm, fortiùs inſtitutâ *Imaginatione* nonnullos interemptos

ptos esse (quemadmodùm *Henr. ab Heer, in Obs. Med.6.* audet referre; & hîc largiter descriptum posset interseri): ridiculum tamen foret credere, quòd eadem Imaginatio, ejusque vis apud tot, ac tam varios hîc sanatos locum inveniret; ac si per eam fortiorem curari ac sanari potuissent.

§ 5. Nec obest quicquam illa Objectio: quòd nimirùm *ocyùs & antehàc* Fontem hunc nostrum oporteat *detectum fuisse*. Quandoquidem hoc Fonti cum reliquis rebus, Fontibus aliisque eruendis, detegendis ac probandis, commune est. Quemadmodùm celeberrimæ nunc, toties memoratæ *Aquæ acidulæ, Thermæ*, aliæque aquæ suo quoquo tempore inclaruerunt, & desideratæ cum frequentiâ sunt.

§ 6. Sicuti etiam nihil nobis obesse constat: quòd aliæ observabilium Fontium, rivulorumque *Bilfeltianorum* aquæ etiam *Pulverem* secum vehant. Quoniam ille, Pulveri prælaudato nostro dispar & *dissimilis* est; quemadmodûm etiam ex jam propositis ac diductis latiùs licet observare ac probare.

ARTICULUS X.

Fontis hujus origo, ac virium ejusdem derivatio inquiritur.

§ 1. ULteriùs à curioso quo rerum Investigatore quæri poterit: *Undenam Fontis*

Fontis hujus aqua originem ſuam trahat, & excellentes adeò virtutes mutuetur? Et *an neceſſariò à Montibus* (qui tamen ad ſpatium ſatis magnum hinc diſtant, & in quibus celeberrimum Munimentum *Sparenbergenſe* prænominatum ſitum eſt) *defluat ac derivetur*: quemadmodùm pueriliter certè, nonnullos judicantes audivi?

§ 2. Quòd antem ſe res ita non habeat, probatur: quia hæc Fontis noſtri aqua neque iis aquis, quæ in munimento prædicto ſcaturiunt, neque iis, quæ inferiùs extra illud ſe produnt, neque etiam cum iis, quæ in urbe hâc *Bilfeldienſi* profluere obſervantur, aquis ſimilis ullatenùs exiſtit. Propterea quòd *Urinam non moveant*. Uti & propterea quòd nullæ ab iiſdem tales *Curationes*, qualis in calce hujus videre licuerit, ſperari aut expectari queant.

§ 3. Et dubito quoque, an cum appetitu ac deſiderio juſto *tanta illarum*, quanta quidem hujus noſtræ, *quantitas* ac *copia* aſſumi bibique queat. Quemadmodùm etiam ſentio, quòd earundem tantæ quantitatis, per dies aliquot continuos facta, aſſumptio, ſine valetudinis bonæ detrimento non obtinuerit.

§ 4. Igitur ſicuti nemo *locum* eum, unde *defluat* ac *derivetur* hæc aqua noſtra, eruere & aſſignare nequibit: ita etiam nullus, *undenam ſuas*, queîs gaudet, *vires ac virtutem mutuetur*

ac desumat, obſervare poterit. Quis enim Dei novit myſteria? & quàm mirabiliter Aqua per Terræ cavernas, intimaque ejuſdem tranſmeacula circumducatur?

§ 5. Et ſi quis fortè ſuper hôc negotio Philoſophari voluerit, haud certiùs quid concludet, quàm hactenùs ſuper *Fluxu ac Refluxu Maris* concluſum ac definitum eſt.

ARTICULUS XI.

Uſuſne aquæ hujus internus externo præferendus, & anne conjungi utrumque oporteat? diſquiritur; & diſtinctim reſpondetur.

§ 1. LOngè autem utiliùs hîc quærere liceret: *Num Uſus hujus aquæ fontanæ internus, externo præferendus & anteponendus ſit: an verò ſemper alter alterius requirat conſortium?*

§ 2. Diſtinguere hîc debemus eos, qui *voluptate* acti, ſeſe reficere ſimpliciter ac nudè ſtudent; ab iis qui, *aut* fortè imminentis Morbi evitandi, & ſic ſe præſervandi; *aut* jam invadentibus & vexantibus Affectibus medendi cauſâ hanc aquam appetunt, adhibentque.

§ 3. Inſuper ſupponere debemus, ſingularem, jam concomitantem quoque *exteriorem* affectum; quo demùm poſito, utriuſque, tum *interni*, tum *externi* uſûs poteſt haberi ratio.

§ 4. Hiſque prænotatis ac poſitis, juxta ea,

ea, quæ hactenùs dicta sunt, concludi posse autumo: quòd sine *interno* hujus aquæ usu, parum effici, aut obtineri possit.

§ 5. Quandoquidem scio, quòd omnibus imbecillioribus, lecto ferè aflixis, qui aquæ hujus largum haustum renuentes, nonnisi *parum* & *paullatim* bibere avebant; post *Balneationem*, licet diù ac frequenter factam, salutis, aut emolumenti parum obtigerit.

ARTICULUS XII.

Modus hujus aquæ in caput, & nervosum genus agendi definitur: & variæ inde dependentes Curationes diducuntur & explicantur.

§ 1. QUicunque porrò animum advertere, & rem rectè putare volet; ille observabit, aquæ hujus *operationem singulariter in sincipite sentiri.* Imò nonnulli asserere audent, eam sibi haud aliter videri, quàm subitò natam *inebriationem.*

§ 2. Undè elicitur, quod mirari quoque non detur; si, dum præcipuè adeò *nervosum* perrepit ac conscendit *genus*: eâdem, *insanabiles* aliter, *cataractas* quasi aperiri, ac tolli affirmetur.

§ 3. Illinc enim, in cæteris, oportet *nervos opticos* fortè obstructos, deobstrui: adeoque gemmæ pretiosissimæ ac nobilissimæ loco habendam, *videndi facultatem* restitui.

§ 4. Eodem

§ 4. Eodem quoque pacto oportet, celeriter adeò, in *Paralyticis* affectibus, ac membrorum *Contractione*, *quasi miraculosè*, subsequi ad hujus aquæ usum, virium reparationem ac salutem.

§ 5. Et quod nonnullos ab Epileptico *illo* affectu gravissimo, quem *Caducum* vulgò *morbum* * nominant, liberet: indè fieri oportet, quòd *virus* illud *epilepticum* quasi-extinguat, humoremque acrem, morbi causam contemperet, ac derivando expulsioni apparet.

* *Videlicet* Germanicè: Der schweren Noth.

§ 6. Virgo quædam, meæ data commissaque curæ, quæ jam ad novem annos continuos morbo eodem *epileptico* laboravit, & nunquam ultra tertium quemque diem à paroxysmo libera mansit: nunc ad sex dies aquam hanc bibit, paucâ ex Diætæ ordine, superassumptâ Cervisiâ. Et ad hunc usque diem à paroxysmo liberata deprehenditur.

§ 7. Deus, spero, sanitatem reddet; posteaquàm experior ægrorum plurimos, absque alio *Medicamentorum* aliorum concursu, suæ valetudini restitutos esse. Quinimò talia ferè supervacanea videntur.

§ 8. Et deditâ hactenùs operâ, eorundem nihil omninò *consulere* volui. Ut scilicet tantò meliùs in virtutem ac vires hujus nostræ Aquæ possem inquirere, & easdem rectiùs cognoscere. Ne fortè etiam operationes ejusdem aliquam partem impedirentur.

§ 9. Non

§ 9. Non inutile certè, aut indecens foret, si, *quonam modò in cæteris omnibus ac singulis Affectibus præternaturalibus, Valetudinis per hujus aquæ usum succederet restitutio, viriumque collapsarum restauratio*: hîc, uti possem, liceret edocere ac demonstrare. Sed, quandoquidem hæc festinanter, & volante velut calamo in chartam conjicio; neque animus est conscribere Tractatum, neque præter instituti tenorem ac jura quicquam tractare debeam: suffecerit hâc vice pauca vel primis digitis attigisse.

ARTICULUS XIII.

Dubio illi: Num per Autumnum Hyenemque insequentem protrahi annum possit, & continuò integra ac salva perdurare hujus Aquæ virtus? satisfit: & Aquarum acidularum differentia assignatur & demonstratur. Et subjungitur pium votum, & admonitio condebitæ reverentiæ & gratitudinis erga Deum omnipotentem.

§. 1. FOrtean suæ valetudinis recuperandæ desiderio captis gratum acceptumque fuerit scire: *Num subsequente anno, & per præsentem Autumnum, atque Hyenem subsecuturam continuò, operationem hujus Fontanæ aquæ eandem expectare & sperare liceat?*

§ 2. Et optarem quammaximè, ut quæstionem hanc sine errore *affirmare* possem.

§ 3. Quamvis

§ 3. Quamvis enim nobis hîc loci notæ aquæ Fontanæ *acidulæ*, Autumnalis ac Brumalis temporis vicissitudine variâ inutiles ac ineptæ reddantur: tamen impossibile fortè non fuerit (si modò cœlum porrò faveat, neque alij fontes huic admisceantur) in sequentem quoque annum hujusce operandi virtutem produci, ac tunc, nî singulares imbres eam vetent impediantve, operationem consimiliter locum habere.

§ 4. Dei autem omnipotentis eo fine seriò implorandam velim gratiam: quò insigne illud donum apud nos diutinum ac continuum reddere, sicque multorum malè adeò valentium hominum misereri velit.

§ 5. Quidnam certè Mundus sit, & quàm vère vicina hæc regio *Lazaretho* similis existat; hîc videre contingit. Quapropter nullus dubito, quin multi rationem, indè obviam petierint, pennas plumasque illas refulgentes Pavoninas demittendi, submissoque animo humanam miseriam cogitandi. Admiranda quoque ejusdem gratiæ dona maximi rursùs faciendi: & pro recuperatâ inæstimabili Sanitate eidem, ex intimo Cordis affectu gratias agendi & habendi.

ARTI-

ARTICULUS XIV.

Num ejus usus ad ordinariam Alimentorum præparationem & assumptionem rectè & utiliter trahatur? disquiritur.

§ 1. NOn putem etiam eum graviter errare, qui *Cibum* hujus nostræ Aquæ adminiculo præparare *vinoque*, in mensâ aliquantillum ejusdem *admiscere*, indeque *Cervisiam coquere*, &c. cogitârit.

§ 2. Anne verò singularis quædam *utilitas* illinc speranda veniat, omnium rerum optima magistra Experientia (uti & aliorum Dubiorum veritatem, an falsitatem) post hæc ampliùs docebit, & manifestabit.

§ 3. Eâ etiam de causâ, etiamsi multæ hîc aliæ produci ac enodari possent Quęstiones; tamem (maximè, quoniam tales hùc propriè non pertinent, & aliquam quoque partem inutiles, & ad nostram spartam scopumve minùs faciunt; etiam prolixitati potissimùm serviunt, LECTORI tædium creari oporteret) eas omittere cogor: & aliò remittere, occasione fortè aliâ meliore datâ eadem cuncta pertractaturus.

ARTI-

ARTICULUS XV.

Methodus hactenùs descriptâ, nostrâ aquâ medendi, PAUPERIBUS præscribitur.

§ 1. UT autem illi, qui hôc nostro saluberrimo Fonte uti deinceps ac frui cupiunt, sciant; *quo pacto ac modo ejus usum rectè inchoare debeant?* breviter definio, quòd, quos Medici cujusdam consilium ex more solito petere, aut Medicamenta coëmere vetat

——— *res angusta domi:*

ita curam sui instituere debeant.

§ 2. *Initio* oportet *tres* [a] *quartas unius Canthari*, inæquales justè distinctas doses, intermissâ expatiatione, assumant.

[a] Germanicè: drey] Orth.

§ 3. *Sequentibus* diebus *quantitatem* ejus *adaugeant*, eò usque ascendendo, quò animadvertere & sentire poterint, absque ullo nocumento Naturam corporis viresque ferre posse.

§ 4. Et, ut tantò facilius meliùsque per urinarias vias Aqua divehatur, omnisque *hæsitatio* ejusdem, aut *obstructio* præcaveatur: utiliter subindè sumpserint, biberintve *cochleare unum Aquæ vitæ*, *Spiritûs Vini*, aut parum mei *Pulveris stomachalis*.

§ 5. Deinceps ad *Prandium*, ac facilis Coctionis & digestionis, *Cibum* aliquem sumendum se convertant; eumque *quantum lubet*, & *non*

non ultrà quàm lubet, assumant. Et *Cervisia* parum bibant. »

§ 6. *A Meridie*, quò citiùs ad suum scopum perveniant: hanc aquam fontanam resumant, » verùm *minore*, *quàm manè copiâ*. »

§ 7. *Vesperi* porrò aliquantulum rursùs comedant, tempestivè cubitum ire allaborent, » quò *summo mane* Fonti nostro adesse iterùm » queant. »

§ 8. In quibus *externus* ejusdem usus requiritur; iis, si *Balneum* indè præparatum deside- » rent, consulo, ut Aquam eandem sumant *te-* » *pidam*, aut *moderatè calidam*. Balneationemque » ritè peragant. »

§ 9. Qui verò *Epithemata* quærant: iis consulo, ut itidem moderate calida, pro casûs ac » affectûs varietate, eadem, vel *affundatur*, vel » *Linteaminum ope* parti affectæ *applicetur* & *cir-* » *cumdetur*. »

§ 10. Quemadmodùm, hæc si ita, ritè ac debitè peragantur, subsequi solet desiderata Reconvalescentia, Sanitatisque restitutio.

ARTICULUS XVI.

Methodus eâdem medendi, DITIORIBUS *præscribitur*.

§. 1. ILli verò, queîs lautior conditio plura agere & adhibere permittit; consimili- » ter procedere debent. Nisi quòd subindè inter »

E pranden-

„ prandendum ac cœnandum intermiſcere Cibo
„ *Vini ſincerioris* hauſtum ; Diætæque regulas ac-
„ curatiùs ſervare debeant.

§ 2. Alioquin Fons hic noſter vel non, vel admodùm pauco indiget Medicamentorum apparatu & adjumento. Propter jam allegatas enumerataſque Rationes & Cauſas. Maximè, quia jam enumerata ſuperiùs *Symptomata*, propter virtutis Aquæ noſtræ, quam retuli, excellentiam, non ſolent excitari.

§ 3. Verùm iis, qui graviſſimo aliquo la-
„ borarent morbo, meque conſulerent, ſingu-
„ lariter præſcripſi uſum alicujus *Spiritûs ſtoma-*
„ *chalis*, aut *Pulveris Stomachalis groſsi*, & Re-
„ media ſimilia alia; quæ omnes *Morſellos*, *Lin-*
„ *ctus*, dulciaque cætera, propter certas rationes,
„ longè exuperant & antecellunt.

§ 4. Seorſim ac ſingulatim omnia proponi nequeant; haud ſecùs ac impoſſibile eſt, omni pedi calceum, & omni calceo formam unam & æqualem adaptare.

§ 5. Siquando Fontis hujus curſus ac virtus conſtans permaneat; latiùs ad omnia nos Experientia laudata, velut manu ducet. Tuncque abſolutiùs ac perfectiùs cuncta diduci ac pertractari poterunt.

§ 6. Interim, BENEVOLE LECTOR, hæc ſufficiat tibi Inſtructio: & quam præſtare ac conferre valeo, operam & officium meum tibi aliiſque quibuſlibet oblatum habe.

ARTI-

ARTICULUS XVII.

Morbi quinam, & quot curati; quæque in eorundem relatione datâ notanda veniant, explicatè dicitur.

§ 1. SEd antè, quàm calamum repono, finemque facio: notari velim, ex productis hactenùs rebus ac rationibus, & annexis *Curationum Exemplis* facilè unumquemque videre ac colligere posse, *in quibusnam Affectibus* Fons noster opem utilem attulerit.

§ 2. Oportet autem hîc loci in memoriam revocare, 1. quod multò plures curati ac sanati sint, quàm qui sua dederunt nomina. Et 2. quòd hujus Aquæ virtute; alij quoque Morbi postmodùm, quasi evanuerint. Et tandem 3. quòd tales Curationes, tanquam *res facti*, habendæ adeò sint, ut neminem de iis dubitare oporteat.

ARTICULUS XVIII. & ult.

Aquæ hujus virtus præservativa laudatur: & quibusnam Affectibus præcavendis de hinc sit futura habilis, narratur.

§ 1. SI quando, inquam, virtus hujusce nostræ Aquæ perduret constanter; ex præcedaneis jam dictorum argumentis facilè elici ac concludi poterit, eandem *Præservationi*

 quoque

quoque multorum Morborum fore utilem, ac reipsâ profuturam.

§ 2. Utique aliqua eorum rememorem nomina: præcavebit *Febrem* acutam ac contagiosam, ex *morboso* oriundam *apparatu*; *Vertiginem, Epilepsiam*, seu Morbum caducum; *Apoplexiam, Cœcitatem, Surditatem, Luxationes* ac *Paralyses*, *Contractiones*, *Obstructiones Hepatis* & *Lienis*; *Arthritidem*; *Podagramve*; uti & multos variosque affectus, malaque Corporis *externa*. Quæ etiam singulatim recitare ac proponere possem; sed, dum brevitati studeo, his impono

FINEM.

AUTO-

AUTORIS

Ad selecta, Fontanâ hâc aquâ SANATORUM, & ipsorum, à quibus liberati, MORBORUM Exempla

INTRODUCTIO.

P*Ostquàm igitur hæc eatenùs impreßa sunt, promißis congruenter (quæ omnigenorum ferè) Morborum Curationes, Curatorumque* EXEMPLA *subjunctim appendenda veniunt. Quoniam autem eorum, qui Nomina nobis dederunt, & pro quorum, optatò succedente, sanatione, precibus matutinis Deo gratiæ condebitæ solenniter actæ sunt, numerus præter propter finem Mensis* Augusti *jam excrevit adeò, ut superârit* ducentos & quinquaginta: *& eorundem pariter facienda narratio, atque impresßio, temporis atque sumptuum bonam partem requirerent; animum, sicut debui, mutavi eatenùs, ut ex multis adeò pauca duntaxat, &* præcipuæ notæ *quæ dantur,* Exempla seligere, *& selecta hîc subjungere voluerim. Ut nimirùm* BENEVOLUS LECTOR, *quidnam in* Aquâ *hâc nostrâ lateat, & quænam ejus singulares* virtutes *sint, ipsemet animadvertere ac judicare valeat.*

EXEMPLA IPSAMET

Circumſtantiis inveſtita.

N°. 1. CIvis hujus urbis BILFELDIENSIS, cui nomen Jobſt Schütte/ primus fuit, qui ad aquæ hujus ſaluberrimæ uſum membra ſui corporis qua *Paralyſi* ſoluta, correcta & reparata eſſe teſtatur.

N°. 2. Civis etiam hujus urbis, primæ notæ, cui nomen JOHANNES-HENRICUS Schrefe; qui ad ſex annorum integrorum intervallum, *Arthritide* adeò corripiebatur, ut inſtar *paralytici* fulcris ſubalaribus continuò uti fruique coactis, ſuo muneri planè ineptus fuerit. Poſtquam autem indies aquam hanc bibit, indeque confecto Balneo membra ſui corporis fovit, rejectis illis fulcris, ex arbitrio incedere, Templum ſacraque frequentare, & quaquaverſum exire poteſt.

N°. 3. Ilſche vor den Stegeln von Hoil/ Diœceſios Oſnabrugenſis; cui *Pollex* ab ipſâ nativitate quaſi incurvatus introrsùm verſus Manûs volam increverat; uti & *viſu carebat*, utroque, malo per hujus aquæ uſum liberata eſt.

N°. 4. Duo filij civis cujuſdam hujus urbis, nominati Sanner Munning/ quorum unus omninò * *Cæcus* erat *utroque* oculo, alter *uno* oculo tantùm: ſanati per hanc aquam, viſu iterùm gaudere obſervantur.

* *Videlicet* Das Geſichte gantz weg.

N°. 5. Uxor

No. 5. Uxor cujusdam JOHANNIS-ANTHONII, Orsaviensis, sub ditione Clivensi; quam tantus, *per universum Corpus perreptans dolor* cruciabat, ut neque de die, neque de nocte quiescere aut dormire posset: hujus aquæ usu sanata est.

No. 6. Ilsche zum Dicke von Gresen/ Diœcesios Monasteriensis; cui pedes & crura per tres annos *ulcerosa* admodùm & tumida fuerant: & diu, *Epileptico*, aut Morbi caduci paroxysmo per horas ferè tres, ad singulos dies miserè vexabatur: ab utroque affectu liberata est.

No. 7. MAGDALENA Koch von Riemsel/ Diœcesios Osnabrugensis, quæ novem annos continuos *uno cœca oculo* fuerat, sanata nunc eodem quoque videt.

No. 8. Cujusdam Civis hujus urbis, cui nomen Cort Bäumer / filiolus; cui omnis Corporis carnositas *Tabe* quasi consumebatur; post hujus aquæ crebrum usum ex universo corporis ejusdem ambitu innumeri *vermes*, extrahendi instar pennularum anserinarum ex cutis poris, sudoris loco quasi prodierunt. Iisque singulari Dei beneficio liberatus, bonâ nunc fruitur valetudine.

No. 9. ANNA CATHARINA Böters / Clivensis; quæ ultra decennium, *Abdominis & pedum tumore* adeò laboravit, ut procumbere, inflectereve se, aut quicquam grave vel

vel momentoſum agere nequiverit; nunc agilis & bene valens, univerſi Corporis uſu gaudet.

N°.10. JOHANNES Hemſman/Civis Warendurpienſis; qui per quadriennium *cæcus* fuit, reparato viſu, nunc iterùm ex voto videt.

N°.11. CATHARINA auf dem Mergkampffe aus dem Orlinghauſer Kirſpel; quæ ſeſqui-annum præter propter *Crurum ulcere* gravi laborabat, nunc valetudine gaudet priſtinâ.

N°.12. BERNHARDUS Deters/Rhedenſis; præter propter quinquennium tantos *dextri pedis dolores* perpeti coactus, ut vix incedere, de nocte ſanè quieſcere minimè poſſet; doloribus quaſi diſſipatis, pede eodem nunc fruitur integro & habili.

N°.13. JOHANNES Schengbar auff dem Noltkampe/von Borgholthauſen; qui quadriennij ſpatio tantos perpeſſus fuit *univerſo in corpore dolores*, ut quieſcere minimè poſſet; nunc ſanatus obſervatur.

N°.14. Jürgen Buerman/von Oelde/Diœceſios Monaſterienſis; qui ferè per trium annorum intervallum *Podagrâ* adeò vexatus fuit, ut ſine fulcro, aut ſcipione intercedere nequiret; hinc bene valens alacrique progreſſu divertit domum.

N°.15. Braaken Liſabeth/von Iſſelhorſt;

quæ

quæ jam novennium *lecto affixa quasi*, nonnisi hàc illacque divehi & portari poterat: nunc eousque reconvalescit, ut unius scipionis adminiculo incedere valeat.

N°.16. Uxor cujusdam BERNHARDI Griesen / von Oelde / Diœcesios Monasteriensis; ad aliquod tempus *crurum pedumque cruciatu gravi* adeò laborans, ut nonnisi de loco in locum transvehi portarique posset: sanata est.

N°.17. Ilsabe Schultes/von Oelde/Diœcesios Monasteriensis; quæ longo temporis intervallo *Ophthalmiâ* laboravit, ab eâdem nunc liberata cernitur.

N°.18. BARBARA Hoffmans/ aus Mähren; cui ante quatuor & viginti annos *exteriores pedes* (ab algore adeò correpti fortè, ut Gangrænam conceperint) amputati fuerant, *vulnere* relicto tam pertinaci, ut à Medicorum aut Chirurgorum nullo consolidari ac sanari potuerit; indeque intumescentiam ingentem,& intolerabiles perpessa fuerat dolores:nunc vulnus idem consolidatum,& dolores evanidos planè cessare gaudet.

N°. 19. Uxor cujusdam HEINRICI Sultzstie/aus Rimsel/ Diœcesios Osnabrugensis; cui ante duos ferè annos cum dimidio in puerperio talis *omnium Corporis membrorum intumescentia*; talesq; indè dolores oborti fuerant, ut maximam subsequentis temporis par-

tem lecto affixa quasi decumbere coacta fuerit: nunc sanata est.

No. 20. Tönnies Krahmer / aus Güterßloh; qui integrum annum *per omnia corporis membra* perferre *dolores*, adeò intensos coactus fuit, ut neque *manus claudere*, neque *brachia* versus caput *attollere*, neque *pedes Protendere* aut *promovere* potuerit: integrè restitutus est.

No. 21. Filio cujusdam civis hujus urbis nomine HERMANNI Gärtners; qui præter propter biennium *crurum ulcere*, admodùm molesto vexatus fuerat; ulcus idem plenè consolidatum nunc est.

No. 22. Grete zur Westen / von Klaholt; cui ferè abhinc decem hebdomadas affectus accidit talis, ut *uno pede quasi resoluto*, sustentaculis aut fulcris axillaribus uti coacta fuerit; propè fontem hunc fulcra eadem suspensa reliquit.

No. 23. OTTO Hille / Lipstadiensis; qui per annos aliquot *Podagrä* adeò laboravit, ut se hùc advehi curârit: jammodò incedere incipit.

No. 24. CHRISTOPHORUS Aschhoff / Wiedenbrugensis; qui per triennium *se erigere tam ægrè valuit*, ut fulcris axillaribus se continuò promovere de loco in locum coactus fuerit; nunc erecto corpore incedit ambulatque.

No. 25. Gerd

No. 25. Gerd Batho / von Nienhause/ Diœcesios Paderbornensis; qui ultra sexennium *Cruris ulcere sordido* vexatus fuit; nunc sanatus videtur.

No. 26. JOHANNES Reckman/von Hildesheim; qui postquam quadriennium gravissimo illo morbo caduco, *Epilepsiâ*, laboravit; eo nunc liberatus & sanatus est.

No. 27. FELICITAS Sanders/von Rehme; cui jam sexennii intervallo unam manum, & utrumque pedem *Impetigo* occupârat, summâ pertinaciâ omnibus resistens remediis; aquæ hujus usu se sanatum experitur.

No. 28. Uxor cujusdam JOHANNIS Kochs/ von Alffen/ Diœcesios Paderbornensis; cui *unum crus*, postquàm præter propter triennium gravissimos perpessa fuerat dolores, *emortuum* videbatur; nunc sanata quoque est.

No. 29. D. DIDERICUS GEORGIUS RIECHARD, cognominatus Weiman / von Gesete/ Turmæ equitum præfectus; cujus *uni cruri*, novissimo bello contra Turcas gesto, in Ungariâ, *periculosum valdè vulnus inflictum sclopeto fuerat*; apud Fontem hunc in erecto Tentorio aliquo commoratus; quod à nullo Chirurgo sanari potuit, aquâ hâc sanatum omninò experitur.

No. 30. Filiolus ADOLPHI HEINRICI Heydman / septem annos natus; qui præ membrorum infirmitate *incedere* aut *progredi*

gredi necdum poterat; nunc aquâ hâc usus, incedere incipit & progredi.

No. 31. **Ente zum Nienhause / von Ostenfelde**; cui abhinc annos aliquot, crus unum aliquantum *contrahi*, & quasi abbreviari cœperat; nunc aquæ hujus usu erecto eodem fruitur.

No. 32. **Cord Meyer zu Dörentrup** / ex Comitatu Lippiensi; qui per octodecim annos ingentes perferre coactus fuerat *Nephriticos dolores*, nunc aquæ hujus usu per urethram tres calculos pisis majoribus æquales ex[illegible]evit. Uti & per quinquennium cum *Podagrâ* miserè conflictatus, magnum nunc sentit levamen.

No. 33. Filia cujusdam **Jobst Stoltz / aus dem Steinhagen** / annos nata septendecim, quasi *Paralytica* tota, neque præ *dolore* quiescere valens; jam modò manus commovere, incedere, & præ doloris imminutione quiescere potest.

No. 34. **Ermgot Hurlheid von Hain** / *fistuloso ulcere* per omnia membra exteriora jam sexennium divexata; nunc planè sanata est.

No. 35. JOHANNES **Hölscher von Ostenfelde** / Diœcesios Monasteriensis; cui *brachium planè resolutum*, ineptum motui erat: nunc eodem probè correcto fruitur.

No. 36. Filiolus cujusdam **Gerd Börmans** / Osnabrugensis; qui quadriennis, per biennium totus

totus *paralyticus* fuit, ut eum quò vellet, portare ac circumferre necessum foret, nunc incipit ex arbitrio progredi.

No. 37. PUELLULA von Versmold/ duos cum dimidio annos nata, præ infirmate continuò *portari ac circumferri* solita; nunc liberè & expeditè incedit.

No. 38. WILHELMUS Ellerkamp/ Osnabrugensis; qui ultra decennium *loqui*, & annum ultra unum *audire * non valuit*; nunc rursus loquitur & audit.

* *Videlicet* Das Gehör vergangen.

No. 39. Filia cujusdam ARNOLDI Ringelsman/ Osnabrugensis; qui jam decennium *gravi* laboravit *auditu*; hujus aquæ usu rursus facilè audit.

No. 40. Gerd Schmidt/ von der Huntenborg; qui quadraginta annorum decursu laboravit *pede uno prætumido*: nunc eodem liberatus incedit.

No. 41. REGINA Harerkamps/ ex Diœcesi Osnabrugensi; quæ per tredecim annos *prætumido* & *ulceroso* vexata fuerat *crure uno*; nunc sanata est.

No. 42. Anke Schultz zu Brinke von Hagen/ Diœcesios Osnabrugensis; quæ duorum cum dimidio annorum spatio, continuò *nauseabunda* adeò fuerat, ut vix assumpta & ventriculo ingesta, vomere coacta fuerit: nunc sanata quoque est.

No. 43. Filius HEINRICI Kling-

sicke

ſicke von Kirchlennigern/ ſex annos natus; qui ab ipsâ nativitate toto corpore *ſcabioſus* fuerat; nunc ſcabie liberatus, bene etiam valet.

N°.44. Der Aſzmeſchen zu Oldendorff; quæ jam viginti quatuor annos *ulcere crurum madente* vexata fuerat; nunc ſanata eſt.

N°.45. Jürgen Lörenkamp aus Lappelen/ Diœceſios Oſnabrugenſis; qui jam diu *gravi* laborabat *auditu*, nunc faciliùs & accuratiùs audit.

N°.46. Filia cujuſdam Tonnies Spilkers/ von Dankelſen / Principatus Mindenſis; quæ abhinc triennium puerpera, in *dextri lateris Paralyſin* inciderat; eâdem per hanc aquam ſublatâ, priſtinâ gaudet valetudine.

N°.47. Filia JOHANNIS Fiſchers von Riddenhauſen; quæ jam annum ætatis agens vigeſimum, ab ipſâ uſque infantiâ, ſingulis ferè diebus, *Epileptico* paroxyſmo vexari ſolita erat; poſt aquæ hujus uſum hactenùs ab eodem libera obſervatur.

N°.48. Filia cujuſdam CHRISTOPHORI Otten/ Mindenſis; quæ ad ſeptendecim annorum decurſum *Impetigine unius crurum* laborabit; nunc quoque ſanata eſt.

N°.49. Mulier quædam *Mindenſis*, quæ abhinc biennium à paroxyſmo Apoplectico, in *Paralyſin*, ſive *unius crurum* reſolutionem inciderat, hactenùs miſerè vexata; nunc quoque ſanata eſt.

N°.50. Vir

No. 50. Vir quidam *Osnabrugensis*, qui octenny spatio *Asthmate* laboravit; nunc senatus est.

No. 51. *Nobilis* quædam *Virgo*, ex Diœcesi Osnabrugensi oriunda; quæ ipsis à teneris annis *gravi* vexata erat *auditu*; nunc facilè & rectè audit.

No. 52. Filius cujusdam Schild Hermes/ von Ippenburen/ ex Præfecturâ Lingensi; qui jam per biennium *totus paralyticus* fuerat, adeò ut fulcris axillaribus necessariò uteretur: eadem propè Fontem hunc reliquit fulcra, & sanus domum discessit.

No. 53. Filia cujusdam Meyer zu Etten/ex Diœcesi Osnabrugensi; quæ præ *suffusionibus* & *oculorum Catarrho*, novem præter propter hebdomadas *oculos* habuit ita affectos, ut *diurnam lucem* ferre minimè posset, sed occlusis quasi obambularet oculis: nunc se bene habet, eo liberata malo.

No. 54. Gerd Witte aus dem Kirspel Belm/ Diœcesios Osnabrugensis; qui circiter triginta annos *magno omnium membrorum cruciatu* vexatus adeò fuerat, ut tandem crura ejus quasi resolverentur: nunc utroque à malo liberatus est.

No. 55. ADELHEIDA Westerhues von Braensche/ Diœcesios Osnabrugensis; quæ per quinquennium *circa oculorum exteriora scabiosa* fuerat, nunc sanata est.

No. 56. Fi-

No.56. Filius DIEDRICI Kahsten/ von Fugtrup; qui per semiannum *uno oculo minime videre* poterat, nunc eodem rectè videndi compos factus est.

No.57. ANNA SOPHIA Schammesche von Raethorst / Principatûs Mindensis; quæ *parum*, tanquam per nebulam, *uno oculo videre* poterat; & *gravi omnium membrorum dolore*, & *ventriculi imbecillitate* laborabat: nunc eorum affectuum nullum sentit.

No.58. Trine Witting von Osterkappeln/ Diœcesios Osnabrugensis; quæ per quinquennium vexata fuerat *Vertigine*; nunc se bene habere sentit.

No.59. Filia nonnullius JOHANNIS CHRISTOPHORI Beyers / von Detmold; quæ abhinc quinquennium circa *fœmoralia* à supervoluto curru ita lædebatur, ut indè *paralytica* inferiore corpore fieret; nunc levamine resolutionis ejusdem nonnullo fruitur.

No.60. SUSANNA Krögers/ ex Comitatu Lippiensi; quæ quatuordecim jam annos, à *cruciatu omnium membrorum* gravi tota *paralytica* facta, *Cordis* etiam *dolore* vexata fuerat; nunc sanata est.

No.61. Többeke Bergmans von der Furstenaw; cui abhinc sexennium in Puerperio *resolutio unius crurum* acciderat, inde usq; miserè vexata; nunc suam deprædicat sanitatem.

No.62. Filius

No.62. Filius HERMANNI Hagenhauß/ von Güterloh; qui per tres menses *Lassitudine*, membrorumque debilitate, & *Asthmatico* Pulmonum affectu miserè vexatus fuerat; nunc nihil mali sentit.

No.63. Filius FRANCISCI Entrup/ p.m. Osnabrugensis, annos natus viginti unum; qui ab ipsâ nativitate *neque incedere*, aut progredi; neque *stare*, neque *manuum auxilio frui* ullo modo poterat: jammodò scipionis unius ope progreditur.

No. 64. MAGDALENA aus dem Belßhoffe/ quæ jam biennium valdè *intumuerat*, insuper *dolore* ac *cruciatu* divexata; nunc sanata est.

N .65. MARGARETA Etmuck/ Rhenensis, Diœcesios Monasteriensis; quæ septem annos cum dimidio *universali* corporis *paralysi* vexabatur adeò, ut fulcris axillaribus frui necessariò deberet: eadem reliquit prope Fontem fulcra.

No.66. CASPARUS HENRICUS Hoffman/ von Lemvör; qui *uno oculo nihil videre* per viginti annos poterat; nunc eodem videt.

No.67. JOHANNES Overdiek / von Spenge; qui per undecim annos decurrentes, *ulceroso* ac *madente* vexabatur *crure*; nunc eodem liber, & sanatus deprehenditur.

No.68. Filia HERMANNI Höcker/ von Dieling/ Principatûs Mindensis: quæ jam

octennium *omnium membrorum cruciatu* vexabatur; ſanata eſt.

N°.69. GERTRUDA Tehmes/ von Steinßhorn/ Principatûs Mindenſis; quæ abhinc quinquennium *Variolis* laborans, incidit in *Paralyſin* ferè *univerſalem*: nunc ſanata eſt.

N°. 70. Filius cujuſdam Tahle Rochtmans/ von Bippen/ Diœceſios Oſnabrugenſis; annum agens undecimum; qui à teneris annis uſque *Ani procidentiâ* laboravit; hîc bonæ valetudinis compos factus eſt.

N°.71. Grete Albers / von Bippen; quæ jam decennium *Catarrho Capitis, & Cardialgiâ* & *Præcordiorum dolore* laborârat; nunc nullum affectuum eorundem ſentit.

N°.72. Uxor cujuſdam WILHELMI Huncken / von Horn/ ex Comitatu Lippienſi; cui abhinc quadriennium in Puerperio membrorum acciderat *Paralyſis*; nunc priſtinæ reddita eſt valetudini.

N°. 73. Rolff Gerding von Bramſche/ Diœceſios Oſnabrugenſis; cui præterlapsâ æſtate ex fortè accidente *Apoplexiâ*, *Hemiplegia dexteri lateris* remanſit: à dictâ Paralyſi nunc liberatus eſt.

N°. 74. & ult. TRINA-MARIA Meyers zu Oldenborchel/ Diœceſios Oſnabrugenſis; quæ per decennium cruciata fuit Pertinaci *Cephalæâ*; nunc nihil ejuſce doloris ſentit.

APPEN-

APPENDIX EPICRITICA.

§ 1. AD hæc Aquæ hujus usus laudatur eatenùs, quatenùs *Clavis* [a] *pedum* eximendis plurimùm valere dicitur. Ut multi exiguo labore iis liberentur. Exceptis iis, qui sub plantâ pedum, & in plicaturis cutis induratæ obtinent: quorum difficultate, aquæ hujus virtus quodammodò retardata fuit.

[a] *Videlicet Germanis* Lick-dornen *dici solitis.*

§ 2. In *scorbuticis*, etiam in plurimis aliis humani Corporis affectibus præter-naturalibus, sui usum Aqua hæc, & multis quidem brevi temporis spatio, egregiè probavit. Ut, quamvis fortè multæ Aquæ *acidulæ*, & *Thermæ*, seu Balnea calida (uti decet) laudentur propter eximiam iis præstitam curationem: nunquam tamen observaverim hisce similia, aut paria sanatorum Exempla, non tot saltem tam paucarum hebdomadarum intervallo dari.

§ 3. Quamobrem etiam tot ac tam varia sanatorum exempla non proponuntur à *Bauhino*, ubi admirabilem illum Fontem [b] *Bollensem* largiter laudat. Sicut nec fit ab aliis Fontium scriptoribus, quibus ille vulgò Rapenzawer / Egrischen-brunn appellatus: item *Spadanus*, *Goppingensis*, *Macrosualbacensis*, *Wildungensis*, *Pirmontanus*, & alii Fontes *acidulam* proferentes aquam, ex instituto describuntur. Uti & à quibus *Thermæ* illæ, *Piperinæ*, vulgò Pfeffer-bades / Wiß-bades / Wildes-bades: item

[b] *Videlicet* zu Boll in dem Wirtenbergischen *uti habent verba Autoris.*

Carolinæ, vulgò Carls-bades Sahlbronnen/ Wolckensteinschen/ & Niederbronnen-bades/ &c. enarrantur & explicantur.

§ 4. *Undenam* autem *hæ, tam variæ Aquæ suas sortiantur vires*, si quis quærat? Varios *Autores* de uno eodemque Fonte scribentes, variantem suam cujusque propriam proponere sententiam videbit, si eos consulat.

§ 5. Quænam verò ea sint *Mineralia*, quæ hoc nostro in fonte reperiantur; non potuit hactenùs, tam brevi puta detectionis tempore, investigari rectè, aut justè cognosci. Et licet à varijs, vel Chymico operandi modo eo fine investigatio fiat, non putem tamen ullum subsecuturum Autorum consensum.

§ 6. Insuper Historiæ referunt, quod nonnulli fontes vix detecti sint, quin *brevi* operari desinerent: à quibus admirandæ adeò talesque curationes factæ sint, ut à multis hodiè (quandoquidem Curationes illæ admirandæ circumstantijs nullis investitæ, sed sinpliciter referuntur) Fabulis aliquâ parte annumerandæ veniant.

§ 7. Et ut Curationum aliquarum duntaxat, exempli loco, mentionem faciam: recens adhùc, arbitror, constat memoria ejus, de *Hornhusano* Fonte datæ literato orbi, historiæ: quòd inauditâ observatâ frequentiâ, *quinquè mensium spatio* præter propter *tria* Incurvatorum, Paralyticorum, Surdorum, Mutorum, Podagricorum,

gricorum, &c. hominum *millia* valetudini pristinæ reddita & sanata fuerint.

§ 8. Quâ de historiâ, olim meus Præceptor, D. *Hermannus Conringius*, P. P. *Helmstadiensis* (à cujus excellentissimi viri latere tunc, anno putà hujus seculi XLII. propter ferè sine exemplo grassantis Belli incommoda, maximè invitus & ægerrimè divulsus sum) *judicium* suum publicis typis dedit: quod cùm, nescio quo pacto, deperdiderim, ejusdem nunc ex voto meminisse nequeo.

§ 9. Abhinc decem suprà centum annos, ad duorum milliarium distantiam ab Hameleny prosiliit *Fons*, apud quem tanta observata fuit Ægrotorum frequentia, ut *numerosum exercitum* referret. Adeò ut vicini Domini metuerent sibi, ne hi homines alicujus *invasionis*, *insurrectionis*, & totalis denique *depopulationis* causâ fortè confluxissent.

§ 10. Abhinc ducentos & quadraginta annos, prope Flumen *Albim*, mirificus Fons detectus est, quem nominabant Glonach; qui *Pacis* tempore, ad vini generosissimi morem, homines inebriabat; *Belli* verò tempore, sanguinem prodebat & cineres.

§ 11. Ampliùs. In Meissen / in confinijs Helvetiæ valdè mirificus Fons, abhinc quinquaginta duos annos, detectus est. Quemadmodùm & alijs in locis alij Fontes detecti, & celebres facti sunt: quorum hîc

 omnium

omnium distinctim meminisse, non video cui fuerit bono.

§ 12. Et quid opus est, ea quæ Historiæ, Medicorumque scripta jammodò abundanter continent & nobis largiuntur, novâ induere forma, pro nostris venditare, & eo pacto prolixitati servire. Cùm ita agentibus nobis jure meritò oggereretur illud monitorium: *De tuo largire Medice!*

§ 13. Si tamen optare quid liceat, & voti compos fieri possem; optarem eruditorum calamum acui adversus *MEDICINÆ ABUSUM* illum, hodieque apud unumquemque ferè, præsertim apud Empiricos, Agyrtas, Circumforaneos illos errones, aliosque, extra sui muneris ac spartæ oleas, & ut sutor ultra Crepidam, temerè adeò, contrà quàm dictat propria conscientia, vagantes.

§ 14. Sed quò me divehunt Aquæ hæ? Tu, *dulcissime Fons cælestis*, evehe nos omnes ex hoc cruciatuum pelago Mundo, ad cœlestem illum maximè mirificum Fontem, ut ibidem æternùm bibentes, æternùm refocillemur, ac optimè valeamus.

FINIS.

Syllabus

Syllabus Particularis,

PRÆFATIONE
Et
DESCRIPTIONE
ipsâ Fontis saluberrimi Bilfeldiani
CONTENTORUM.

IN PRÆFATIONE.

AUtor exordio sumpto ab inventione Typographicæ artis, eam 1. culpare videtur, .ut causam licentiæ scripturientium. 2. Scribendi & edendi hodiernum increpat abusum. Sicque 3. animi sui sententiâ præmissâ, rationem dat præsentis instituti, atque benevolentiam Lectoris ambit captatque. *pag.* 35

IPSIUS DESCRIPTIONIS
Articulus I.

Fontis hujus BILFELDIANI detectio, & detectionis tempus, locus, autor & occasio; ut & celebritatis incrementum breviter referuntur. Ejusque aquæ à variis facta Chymica probatio ostenditur, & quænam simplicia eruta fuerint, explicatur. Et DD. *Archiatrorum Brandenburgicorum* judicium petitur. *pag.* 36

 Articulus

Articulus II.

Articulus III.

Articulus IV.

Articulus V.

Articulus VI.

NICOLAI

NICOLAI HOBOKENI, L.A.M.
Phil. & Med. Doct. & Professoris
ANIMADVERSIONES,
Ad
PRÆMISSAM
FONTIS BILFELDIANI
DESCRIPTIONEM.

NICOLAI HOBOKENI
ANIMADVERSIONES
Ad
PRÆFATIONEM AUTORIS.

§ 1. QUod dicit Autor *Præfationis initio*, veriſſimum eſſe nemo ambigit, qui modò *artis Typrographicæ* commoda animadvertit. Dum enim ante ejus inventionem difficili, prolixo, indeque faſtidioſiſſimo labore quæcunque cogitata, concepta, dicta, acta & facta ſcribenda, iterùm atque iterùm deſcribenda & tranſſcribenda veniebant; induſtriæ ſummæ & patientiæ non minoris negotium erat quicquam publicæ dare luci, multorum manibus contrectandum. Ipſâ verò arte laudatiſſimâ inventâ ac probatâ, unicuique facilis adeò exiſtitit labor, ut qui antè ne quicquam meditari cogitabant, nunc promptè qualiacunque velint, cogitent, perpendant, congerant, conſcribant, prælo deſtinent; expeditâ operâ pro voto & arbitrio adeò multiplicabilia, ut unum archetypum in millena derivatum ectypa brevi comperiantur.

§ 2. Quod autem addit de *abuſu*, hinc locum capiente. Bonâ cum Autoris veniâ, non magis,

magis, imò longè minùs, culpandam *Typographiam* probat, quàm *Agriculturam*, quòd per hanc vineta tot dentur, ut *Vini* copia ansam det proximam tam turpi ac noxiæ, frequentissimè indies observabili, Inebriationi. Quinimò summæ felicitatis nomine accipiendum est, quòd larga adeò cogitata edendi, & edita legendi nobis hodie suppetat copia.

§ 3. Et, quamvis *scribendi, & scripta edendi finis nullus detur*, vel ipsius Regum [a] sapientissimi effato: hoc tamen nihil vetat, quò minùs laudi ducendum arbitrer, quòd suum quisque commodi publici promovendi ergò, luci det; quò necdùm inventa eruantur, & jam inventa & detecta additamento alio atque alio amplientur ac perficiantur.

a *Salomon, Eccles. cap. ult. v. 12.*

§ 4. Nec unum quem omnia conquirere, perlegere jam edita, aut deinceps edenda, est necesse. Omnibus enim notum, atque in confesso habetur illud Damonis apud *Virgilium*: [b]

---- Non omnia possumus omnes.

b *Virg. Pharmaceutria, ecl. 8. v. 63.*

Delectus sufficit eorum, quæ sibi profutura maximè alius atque alius cogitârit: pro Cognitionis humanæ differente partitione, & partitionis variâ Doctrinâ. Ut *Theologus* ea sibi conquirere soleat, quæ fori sunt sui: nec ea omnia, sed quæ suæ spartæ exornandæ facere satis arbitratur. Sic & *Jurisconsultus* ea, quæ sibi suoque scopo proximè servire videntur.

Medicus

Medicus ea, quæ ſuæ Artis myſterijs addiſcendis, inque uſum vertendis ſufficienter, opinatur inquirenda eſſe. Itemque *Philoſophus*, quæ ſuo penſo peragendo ſubſervire viderit.

§ 5. Et rem ſanè rectâ putare debemus viâ: atque ea, quæ jam *de admirandis Cognitionis humanæ myſterijs edita ſuppetunt*, probè luſtrare. Quod nemo emunctioris naris, & cui liberalis, ſolers & induſtrius datus eſt animus, fecerit; quin mecum non ſcripturientium & ſcripta edentium zelum adeò, quàm Cognitionis humanæ latitudinem & profunditatem inexhauſtam fuerit miratus: & excolendæ ejuſdem, cuique bene nato incumbentem, neceſſitatem agniturus, ut ſua quæque, pro ingenij modulo in lucem mittentium bonas conatus ſit laudaturus.

§ 6. Et, quis quæſo tam anguſti animi, ut credat artem aut ſcientiam adeò omnibus abſolutam numeris, & perfectam à veteribus traditam eſſe, ut aliorum, præſentis & ſubſequentis ſeculi virorum induſtriæ, & diligentiæ nihil corrigendum, addendum, perficiendum fuerit reliquum? Nemo credo.

§ 7. Et (ne latiùs ad alia me diffundam) quis ſapiens vel in nobiliſſimâ *Medicinâ* noſtrâ non laudabit, & poſt maxima illa *Hippocratis, Dioſcoridis, Galeni, Celſi*, aliorumque veterum nomina, recentiorum non cum ſummâ laude mirabitur editas lucubrationes? Per quas nimirùm

rùm tanta eidem noſtræ arti emolumentorum, locupletationum & perfectionum ſeges obtingit; ut de elegantiâ, claritate, brevitate ac certitudine ejuſdem cum alijs certandi ratio maxima refulgeat.

§ 8. Imprimis hujus noviſſimi ſeculi (quod Beatiſſimum jure merito eatenùs dixerit quiſquis dixerit) proximis annis obtingentem, non poſſum ſatis mirari locupletem adeò, tot ac tam utilium Phyſiologicarum, Pathologicarum, Pharmaceuticarum, [a] Curatoriarumque obſervationum & enucleationum proventum. Quem ſi quis rectè intuetur, nefas dixerit, Medicorum quemquam ſine ijs, & extra eadem inventa & additamenta, *ex voto uti fruique jam antè editis Eruditorum* ſcriptis.

[a] *Videſ. Præfat. Joan. Zwelferi ad Appendicem ad Animadverſiones in Pharmacopœiam Auguſtanam.*

§ 9. Et probant non ſimpliciter, ſed firmiſſimè quod dico, demonſtrant vel ea, quæ noviſſima nobis ſuppeditat *Ars-Anatomica*. Quæ quàm jejuna veteribus fuerit, quis rerum gnarus non videt, non agnoſcit? Hodiè verò tantum correcta, reformataque, ut novam ferè eſſe aſſerueris. Per hanc enim, præter nobiliſſimum *ſanguinis, Harvejo* adſcriptum, *Circulum*, nunc receptiſſimum: detectus eſt uſus ille *Glandularum* inſignis, auctus deinceps & correctus. Detectus quoque & demonſtratus ſatis ſuperque ductus ille nobiliſſimus *Chyliferus*, cum *vaſis lymphaticis*. Detecta & aſſerta nunc cognoſcitur *Secrementorum* & *Excrementorum*

torum varia, ac notabiliter adeò differens natura; usúsque eo pacto *Salivæ*, *ductuumque* ejus *salivalium* appellatorum. Et usus genuinus *Bilis*, *succi Pancreatici*, *Chyli*, *succi nervei*, *Sanguinis*; ipsius *Cordis*, *Hepatis*, *Lienis*, *Cerebri*. Et quæ plura (ea autem innumera quidem sunt) indies ingenio, industriâ singulari, ac laboris sedulitâte è tenebris in lucem trahuntur: quæ, ut & à quibusnam inventa, correcta, locupletata ac perfecta sint, non patitur præsens institutum me enarrare.

§. 10. Ubertim videre licet cuilibet passim in CL. *Bartholini*, *Veslingij*, *Cartesij*, *Harveji*, *Fortunij Liceti*, *Conringij*, *Horstij*, *Highmori*, *Whartoni*, *Walæi*, *Plempij*, *Glissonij*, *Regij*, *Lindani*, *Deleboë Sylvij*, *Hornij*, *Bilsij*, *Charletoni*, *Willisij*, *Deusingij*, *Schneideri*, *Velthusij*, *Everardij*, *Rudbekij*, *Hemsterhusij*, *Stenonij*, *De Graaflij*, *Ruijschij*, aliorumque historijs, dissertationibus, animadversionibus, observationibus & epistolis Anatomicis. Et ordinatim certè, ac collectim, in Commentarijs & Animadversionibus CL. D. *Ger. Blasij*, ad laudatum *Veslingium*, novissimâ editione auctis. Et quicquid horum omniũ honori debetur, optimè sanè enarrabit mens Præceptor plurimùm semper honorandus, CL. D. *Isbr. de Diemerbroek*, in suâ, quæ prælo jam dudum dicata est, *Anatomiâ*.

§ 11. Ut idcircò ab illorum ego stem parte, qui nôrunt & agnoscunt illud Poëtæ:

Multa dies variusque labor mutabilis ævi
Rettulit in melius. Non omnia grandior ætas,
Nos quæ scimus, habet. Seris venit usus ab annis.

§ 12. Et eo nomine Autorem nostrum experientissimum optimè motum oportuit, ut ea, quæ de eruto novissimè FONTE BILFELDIANO, ejusque *naturâ*, *usu* & *effectis* observata & cognita mente gerebat, publicæ literatorum pariter ac illiteratorum rei daret, liberaliter exprommeret, & ingenuè diduceret atque enuclearet. Hoc enim Professio ejus in cæteris suadet, imò vult & jubet.

§ 13. Sed quonam omine, ac processûs felicitate id agat; pro eâ libertate, quam (utpotè cum alijs τοῖς τῆς σοφίας φίλοις communem) ingenuè & constanter mihi, liberè & liberaliter nato, vindico, his illisque pauculis animadversionibus ostendere nunc conabor.

AD IPSAM

AD IPSAM FONTIS DESCRIPTIONEM.

EJUSQUE ARTICULUM I.

§ 1. AD *Detectionis* quidem *tempus* nihil obvenit animadvertendum: nisi quòd Autor hîc indefinitè, *initio Julij* hujus anni, Fontem asserat detectum esse. Qui quidem dies alibi (uti videre licebit ex Inscriptione subjunctæ his *Seriei Morborum curatorum*, & *Formulæ Precum solennium*), ad IV. *Julij st. n.* quem 2. *Trinitatis* vocant, incidisse refertur. Et quânam mente, satis ex ijs quæ § 2, 3, & 4. diducuntur, colligere licet. Ut *detectio* nulla alia hîc intelligenda videatur, quàm quòd *usus ejus medicus* non ante *Julij* IV. *diem* dictum innotuerit; & *modo, occasione* atque *autore*, § 3, & 4. indicatis.

§ 2. Et ratione *Loci*, in quo Fons datur, notare licet: quòd sit planities ampla, instar vallis montibus circumscripta: in quâ præ amœnitate & fertilitate, Horti & viridaria præter & juxta campos ac prata summè laudata habentur. Prope illam scilicet urbem, in Comitatu *Ravenspergensi*, qui serenissi. Principem Brandenburgicum Dominum agnoscit,

 sitam:

ſitam: quæ jam permultis ab annis alio atque alio Manifecturæ genere inclareſcit; nominatim *Linteaminbus* (indeque noſtratibus familiare, BYLEVELTS LINNEN, aut DOEK, &c.) ibidem luculenter & laudabiliter parari hactenùs ſolitis. Cui nomen noſtratibus vulgare BYLEVELT, Germanis BILFELT, hinc Latinis BILFELTIA, aut BILFELDIA. Atque quinque ferè Germanicis milliaribus cum dimidio *Warendorpiâ*, octo cum dimidio *Teclaburgo*, milliaribus ferè quatuor *Rhedâ*, quinque *Saſſenbergâ*; atque tredecim præter propter milliarium itinere hinc *Steinfurto* diſtat.

§ 3. Inſuper ad circumſtantias *ſtructuræ* ipſius Fontis, quod attinet: obſervo eum ad inordinatum cœtûs confluxum arcendum contignatione rudi circumcinctum ac concluſum; & tegumento ſuperſtructo ligneo, ab injurijs cæli immunem ſervari ac vindicari. Ipſamque ſcaturiginem duobus, ad tranſitui ac circuitioni parem diſtantiam terræ impoſitis *Dolijs*, intercipi & cohiberi adeò, ut ex uno de vaſe in vas divehendam quaquaverſum, aquam exhauriant; ex altero illic loci ritè bibendam expromant. Quemadmodùm, à me concinnata taliter qualiter, refert præfixa tabella.

§ 4. Et quantum ad § 6, 7, & 8. memoratum Aquæ *examen*: uſitatus certè & conveniens probandi & examinandi modus eſt ipſa

relata

relita *Decoctio*. Per quam tamen, fateor, non tam *spirituositatem* observare, quàm *materialitatem crassiorum* ingredientium eruere atque contemplari, & facilè satis, licet: confirmante id suo exemplo, præter alios experientiss. viro *Georg. Bolmanno*, in Pirmontanâ aquâ examinandâ & probandâ. Videsis *Descriptionis Fontis Pirmontani, Cap.* IV. *p.*24. Itemque eruditissimi, & summè industrij *Athanasij Kircheri*, novissimè luci datum consule, *Mundum subterraneum, lib.* V. *sect.* II. *cap.* IV. *fin. & experim.* I. *pag. Tom.* I. 252.

§ 5. Et eâ quoque viâ ego iterùm atque iterùm aquam eam, aliam atque aliam successivè missam decoxi, examinavi: similiterque post omnem evaporationem, reliquum deprehendi *albicantem*, *valdè ramosum*, partem juxta maximam, minorem verò *aculeatum ac instar tenuissimæ ac rarissimæ nivis ad solis radios coruscantem, Pulverem.*

§ 6. Atque attentiore etiam atque etiam intuitione ac gustatione factâ; deprehendi modò majorem, modò minorem *aculeatarum* ac *coruscantium* particularum admistam copiam. Et ipsius totius pulveris *colorem*, modò magis, modò minùs *albicantem*, plerumque *cinereum*. Et *Saporem*, modò magis, modò minùs *salsum* & *acrem*; modò parùm aut nihil, modò plùs & satis sensibiliter *subacido-salsum* comperire mihi, juxta cum alijs rei chymicæ gnaris licuit.

§ 7. Quæ quidem viciſſitudo ac variatio cuinam cauſæ tribuenda veniat; an *tempeſtatis viciſſitudini*: an peculiari *portionis* illius *aquæ* (quippe quæ concluſis & obſignatis poculis duntaxat mihi conceſſa; & modò juxta hanc, ſuperiorem; modò juxta illam, fundo poculi propiorem partem decocta fuit), undè decoctione aſſervatus pulvis hic aut ille fuit, *conditioni* ac *mixturæ*, ſeu contemperationi? an verò *Decoctionis modo*, remiſſiori ſupple ſuppoſiti ignis calori, & lentiori coctioni; an intenſiori calori, & celeriori coctioni? dubium eſt. Nullam ſaltem ego video repugnantiam, quin tribus his à cauſis dependere queat.

§ 8. Et ulteriore factâ anatome, mixturæ ratus ſum maximam partem, & tanquam baſin eſſe terram quam friabilitate coloreque ei ſimilem, ex quâ fiſtulæ finguntur Tabacariæ; aut *Tuthiæ* officinarũ præparatæ. Et huic admiſtas coruſcantes particulas eſſe *Salis plumbi*, quem *Saturnum* Chymicorum filij nominant, majore; & *Nitri* minore portione, de ſtatu volatilitatis ad ſtatum fixitatis per Decoctionis alterationem traductas: accedente aliquantillâ *Tartari* & *Vitrioli* portione, difficillimè dignoſcibili.

§ 9. Et per conſequens non putem me falli, ſi aſſeruerim ibidem loci ſeminium quaſi, & rudimenta *Plumbi*, inſigni copiâ prædominari; quibus etiam ad majorem virtutem accedant *Nitrum*, *Tartarum* ac *Vitriolum*, terreis particulis

culis probè commiſta.

§ 10. Et id Experientiâ teſte (ex effectis puta hujus aquæ, ijs quæ *Plumbo* adſcribuntur, conſimilibus deſumpto argumento) probari poteſt per ea, quæ experientiſſ. & doctiſſ. vir, *Jacob. Theodor. Tabernæmontanus*, in ſuo *Aquarum Fontiumque Theſauro*, *Part.* II. *lib.* I. *cap.* 53, & 54. *de aquis plumbariis* (viz: von Bley-waſſer / und von Bleyertz waſſer) largiter ſcribit. Ut & *Lud.* von Hörnigk / *Jur. & Med. D. in ſuâ deſcriptione Fontium acidulorum Macroſualbacenſium, quæſt.* v. *pag.* 45, 46. & 48. Et hic quoque præ cæteris nominandus, eruditiſſimus *Kircherus Mundi ſubterranei cit. tom.* I. *lib.* v. *ſect.* II. *cap.* 3. § 3, & 4. *pag.* 248. [b] Et per ea, quæ de *Salis ſaturni Nitri*, & *Tartari*, ut & *Vitrioli* virtute Chymicorum paſſim deprædicant filii. Quem admodùm & in ſequentibus ampliùs animadvertendum erit. Interim conduxerit reſpexiſſe ea, quæ laudatus *Kircherus* habet, *Mundi ſubterranei cit. lib.* 3. *ſect.* III. *cap.* 3. *corollar. nominatim* 2. & 3. *p. tom.* I. 163. *a. b.*

AD ARTICULUM II.

§ 1. QUæ Autor § 1. dicit, veriſſima eſſe ipſemet deprehendo. Et oculatis teſtimonijs confirmatur, *claram* ac *pellucidam* & in fonte, & extra eum eſſe aquam; ut nulla Cryſtallo conſimilior videatur poſſe dari.

§ 2. Et *ſapor* ejuſdem, fateor, gratiam ſecum fert non exiguam. Imò vel liberaliore hauſtu à me aſſumptam, moleſtam eatenùs non comperi. Atque dum pitiſſando eandem deglutirem, in fine guſtationis (uti & Autor ſequente § 5. refert) nonnulla animadvertebatur *dulcedo*; ferè ſimilis ei, quem in *Salivæ* ſanorum guſtatione attentâ adinvenimus quotidiè.

§ 3. Quantum verò ad *Pinguedinis* dignotionem; eam non adeò clarè potui obſervare, quàm quidem audio ex alijs, qui Balneatione eandem bene ſe obſervâſſe narrant. Probabile quidem ſatis eſt, propter huic aquæ *cit. lib.* 3. *ſect.* III. *cap.* 3. *corollar. nominatim* 2. & 3. *p. tom.* I. 163. *a. b.* Et *lib.*6. *ſect.*1. *cap.* 3. *p.* 297. & *ſeq.* Inſuper *cit. lib.* 6. *ſect.*II. *cap.*3. *Tom.*1. *p.* 307. & *ſeqq. atque lib.c. ſ.* IV. *cap.*3. *p.* 321. & *ſeq.* admiſtas terreas dictas particulas friabiles, *Margam* (uti *Artic.* 1. § 2. Autor habet), ſeu argillam ſpiſſiorem denſioremque referentes.

§ 4. Et ad *Frigus* ejus *actuale* (§ 7. memoratum) quod facit: non poſſum etiam illud tantum obſervare, ut brevi *Ventriculo intemperiem* apportet *frigidam*. Anne verò *diutino, continuo* & *immoderato uſu,* dubito valdequàm; propter aquoſitatis (ſine quâ Aqua certè non magis eſſe poteſt, quàm Aër ſine particulis aëreis) maximam ad ejus compoſitionem concurrentem portionem.

§ 5. *Va-*

§ 5. *Variare* autem valdè, audio ejus *recenter* hauſtæ frigus, ab eo quod ſentitur in eâ aquâ jam *per noctem* in vaſe, licet arctiſſimè clauſo, *aſſervatâ*. Inſuper adeò variare pro cœli temperie, narrant plures; ut pluvioſo, nebuloſo, aut turbato cœlo vel è fonte immediatè hauſta, & in manus deſtillans, referat Frigus ſenſibile ſatis; eodem verò placido, ſereno ac calidiore exiſtente, adeò exiguum ad tactum deprehendatur frigus, ut *tepiditati* proximum aſſerant. Ut exindè judicium de *Ventriculi affectione* variare oporteat: ſicuti fortè infrà pluribus deducendum erit.

§ 6. Quæ porrò Autor habet *in fine* § 2. videntur ferè contrariari ijs, quæ dicit § 4. *Art.* IV. Si enim *integræ familiæ ſine ſuo nocumento aquam hanc fontanam uſurpent*: quid periculi itaque alijs, quibus obtingit par ratio, & indè par atque æquale jus? Niſi ſit differentia conſideranda ratione *Modi* aſſumendi & uſurpandi. Sed hâc de re infrà forſan pluribus.

§ 7. Quæ de *uſu* tum *interno*, tum *externo* dicit § 3. rectiùs perpendere licebit inferiùs, nominatim *ad Articulum* XI. Sed quæ de *Copiâ* tam ingenti, hauriri quotidiè ſolitâ, narrat, facilè credit, quicunque rerum novarum, homini cognatiſſimam, cupidinem & ſuperſtitioſi vulgi inſolentiam novit.

§ 8. Et quòd § 4. dicat Autor, non paucos *mirari, & hæſitare* circa *uberem* illum *Aquæ hu-*

jus proventum. &c. etiam fateor lubens. Atque assero admirationem majorem apud vulgus (utpotè inexpertum, ac omnium extra ordinem & insolitò contingentium majorem, quàm par est, rationem habere solitum) mereri, quàmquidem apud alios rerum talium gnaros unquàm mereri potuit. Quoniam hi ex legibus ferè Mechanicis, & in specie ex *Motûs gravium ac fluidorum* tenore indies discunt, ac docent hæc ita fieri; & quomodo.

§ 9. Referunt autem operarij illi, viri duo, se unius diei spatio tantum aquæ hausisse, quantum *centum*, si non ultra, Dolia majora, quæ Germani Fudern & nostrates VOEDERS vulgò appellant, replevisset. Sed quamdiu hoc fieri potuerit, dies subsequens docebit.

Ad Articulum III.

§ 1. Quæ dein autor refert de *ordine* ac *ritu* circa huius aquæ usum *Ecclesiastico*: adeò laudo, ut maximè laudem: atque optem omnibus exemplo, & imitamini haberi. Sed tantum abest, ut simile ubique obtineat; ut probè sciam turpissimæ Libidinis ferè sentinam nonnullis in locis haberi.

§ 2. Fit autem hæc divini nominis invocatio, ac celebratio sub dio, propè Fontem; Antecessore & V. D. Ministro pedes duos aut tres alto, ex cespitibus collectis, & sibi mutuò impositis parato cumulo insistente: uti

uti quodammodò memorata commonſtrat Tabella.

§ 3. Et ut cunctis, quæ ac qualiſnam hîc fiat *precatio*, innoteſceret; operæ pretium duxi ejuſdem *Formulam* hiſce ſubnectere. Authenticâ quidem linguâ, ne ſcilicet Germanæ quid detraherem gratiæ, ipſaque autoris (qualiſcunque ſit) verba ſuo nitore gauderent.

AD ARTICULUM IV.

§ 1. QUod Autor hîc refert & aſſerit, obſervant aſſeruntque quotquot de alijs Aquis, Fontibus, Thermis, Balneiſve ſcribunt. Et (ut uno, inſtar omnium, utar exemplo) non poſſum ſatis laudare verba ſuprà citati *Bolmanni*, Dedicationis ſuæ, Deſcriptioni Pirmontanæ aquæ præfixæ, circa medium. Ubi juxta mentem Autoris noſtri apertè dicit, quod ſit ſtolidus error vulgi, æſtimantis, ex unius alteriuſve curatione ac ſanatione, omnem ac indifferentem morborum curationem.

§ 2. Hoc conſtat omninò indubitanter omnibus, queîs ſana data eſt mens: quòd *Medicamenti* formalis ratio, atque eſſentia in eo conſiſtat, quòd Morbo, ſi non ſemper tollendo, ſaltem corrigendo ſerviat. Eâ quidem ratione, ut continuò ac indeſinenter *proportio* ſervetur, & *habitudo* inter Medicamentum idem & morbum tollendum; inter ſcopum Medicamenti, & circumſtantias ſcopo ancillantes. Ut fruſtrà

laboret,

laboret, quisquis medicinam, qualemcunque etiam, facit; si non rectè, convenienterque faciat, præbeat applicetque.

§ 3. Et quantùm ad *Cacodæmone obsessos*, quibus sanandis impares existere aquæ hujus vires § 1. asserit Autor: ita verum esse quilibet mecum dixerit, qui *Obsessionem* capit & intelligit. Ut, quamvis curationis omnis talis sit [a] causa, ut universaliter omnes qualescunque curet morbos Deus (nam uti aliàs, sic

Hîc nisi te adjûrit, viresque afflaverit undis,

Nec te fons præsens, nec siloë ipsa juvat): tamen peculiare quoppiam & proprium in *obsessorum* eorundem sanatione observetur. Ut à *singulari* divinâ gratiâ, nullo alioquin corporeo aut corporali remedio vel medicamine (propterea quòd habitudo, aut proportio detur nulla inter spiritum illum, Cacodæmonem pellendum & remedium corporeum) sanabile malum istud immediatè dependeat.

[a] *Vide s. D. Beckeri epist. dedicatoriam, Descript. Cultriveri prußiaci præfixam.*

§ 4. Quantùm verò ad *Maniacos*, *Deliros*, *Phthisicos*, *Hydropicos*, *Mutos* & *surdos* (quorum meminit Autor § 2.): alia est ratio, & tanta differentia iisdem cum obsessis intercedit, ut horum mala corpus proximè tangant & corporeo medicamine, positis ponendis, levari possint, & non rarò leventur. Anne verò hôc aliòve Fonte? quærere licet, & inferiùs controvertitur pleniùs. Ut notanda hæc (cum iis, quæ

quæ refert Autor § 4.) ac reſervanda veniant, quouſque videamus quid de ſequentibus judicandum ſit.

§ 5. Et quod ad *Cultrivorum* illum *Prußiacum*: ejus hiſtoriam plenè deſcriptam, publicis typis credidit *Daniel Beckerus* Dantiſcanus, Med, Profeſſ. in Acad. Regiom. tertiò editam *Lugd. Batavorum, ex officina Joannis Maire, an°. hujus ſeculi XL. in minori* 8. Ad quam Lectorem adeò remitto, ut laboris ei legendæ impenſi nunquam pœnituerit.

§ 6. *Cauſam* autem hujus erroris altricem rectè aſſerit Autor, eſſe eos, qui ſpecie ac titulo Medici ſæpè ſe ingerunt animis imperitorum hominum adeò, ut & ſibi, & queîs conſulunt, dedecus ac ignominiam tandem pariant haud exiguam.

§ 7. Cùm autem hæc Autoris verba nonnulli referrem: reſpondebatur Autorem haberi practicum valdè anxium & meticuloſum; ut cum ægro conſulendum foret, integrum diem, imò biduum ſæpe, poſceret conſilio formando. Ego contrà: non infrequens hoc aliis quoque magnis Medicis eſſe, & minimè illud malam in partem trahi poſſe; cùm præſtet non, quàm malè mederi. Et ſuſpicabar illud telum ex non ſatis prudentis, imò temerarij hominis pharetrâ prodire: cui oggererem illud vulgatum:

Quicquid agas, prudenter agas; & reſpice finem!

Atque

Atque putem, per tales audaculos plurimùm ſtare, quò minùs illa Arti noſtræ nobiliſſimæ condebita gloria refulgeat.

Ad Articulum V.

§ 1. Porrò quod dicit Autor § 1. omnibus ferè fontanis aquis commune eſt. Nec admiratione dignum eſt; cùm omnis liquor, imò vel *vulgaris aqua* magnâ copiâ hauſta, *urinam movere* aſſoleat. Adeò ut in *ſtranguriâ* rectè conſultam habeam, ſi æger jejunus puriſſimæ aquæ Medicam *libram unam* unico hauſtu aſſumat, paucâ ſubjunctâ corporis motione.

§ 2. Et quod dicit § 3. de *Alvi ſolutione*, dum univerſale non eſt, nihil confert laudis, huic aquæ propriæ. Et *univerſale non eſſe*, probant non pauca exempla, quibus alvi nata fuit *obſtructio*.

§ 3. Adeò ut totum *digeſtionis* ac *ſolutionis* negotium hîc dependeat à conſtitutione, ac *temperie* aliâ atque aliâ *Ventriculi*, & *Inteſtinorum*, juxta Secretionis & Excretionis ſolennes leges, & ritus.

§ 4. Et quod refert Autor § 4. de *ſpleneticorum Excrementis alvinis*: nullam parere poteſt indicationem, aut judicij certitudinem, antequàm conſtat hoc pluribus obtingere. *Una* enim *hirundo* (ut vetus loquitur adagium) *non facit Ver*. Potuit enim id obtingere uni alterive, propter longo tempore ad ſtrictam alvum,

alimenti

alimenti etiam, antè aſſumpti reſpondentem rationem. Etiam Bilis ſuccive Pancreatici anomaliam. Videſis, quæ habet experientiſſ. D. *Henr. ab Heer*, Phil. & Med. D. *ſpadacren. ſeu deſcriptionis fontis ſpadani cap.* XIV. *p.* 118. 119.

§ 5. Idque eò magis aſſero, quia de *Spleneticorum* incommodo variè adeò hodiè controvertitur, ut ſub judice etiamnùm lis ſit. Videbo in meis, quas meditor, diſquiſitionibus Pathologicis rectiùs definiendum quidnam fuerit.

§ 6. Et quæ ad finem § 4. ſubnectit Autor, retinenda bene ſunt, & ſervanda reſponſioni infrà dandæ, ubi hujus aquæ virtus cum *Acidularum* eâ confertur.

§ 7. Quantùm autem ad illam § 5. relatam attinet Corporis *incaleſcentiam*: ea cùm aliundè dependere poſſit, ac deduci, nullam infert conſequentiam firmam certamque; eam ſcilicet ab aquæ hujus facto hauſtu propriè ac neceſſariò fieri. Solet autem pendere, ac deduci proximè à corporis motu & *agitatione*. Etiam à corporis eâ conſtitutione, quam *Laßitudinem*, & tum à plethorâ purâ, tum à nothâ cacochymicâ, oriundum, *Languorum* appellant. Ad quem ſi vel modica accediat corporis commotio, extemplò totum *incaleſcat* corpus, & *ſudor provocetur*.

AD ARTICULUM VI.

§ 1. HUjus § 2. propositæ quæstionis prius membrum, *num aqua hæc fontana pura puta sit?* non potest obtinere, nisi apud rudem, & ignorantem, saltem apud omnem eum, qui nullum instituit ejusdem examen, jure instituendum.

§ 2. Hujusque meæ sententiæ veritatem probant, quæ jam superiùs de *Pulvere*, a Decoctione hujus remanente, deprehenso atque examinato asserui.

§ 3. Et ad alterum quod facit dictæ Quæstionis membrum: *num si vel pura putaque aqua foret, nihilominùs recensiti ad calcem effectus sequi valeant?* Putem negationem simplicem quærenti satisfacere. Quis enim tam stolidus est, qui ab omni qualicunque & indifferenter sumptâ causâ, idem atque æquale effectum posse manare arbitretur? Dum autem instituti examinis, & probationis experientiâ constat, magnam hujus à vulgari purâ putâque aquâ differentiam obtinere; quis affirmabit pares & æquales effectus nihilominùs sequi & ab hâc, & ab illâ posse?

§ 4. Quamvis enim *acidula* verè non est, nihilominùs tamen nostra procedit sententia; puta quòd singulares huic aquæ virtutes tribuendæ veniant. Propterea, quòd *gradu* ferè Bilfeldiana hæc ab acidulis differre deprehendatur.

datur. Nimirùm, quia hæc illave ſemina, aut rudimenta efficacioris vehementioriſve metalli; aut, quæ ei vicina ac ſocia eſſe ſolent, ſucci hujus illiuſve elementa noſtræ deficiunt, in Acidulis copioſè obtinentia: Quemadmodùm & infrà explicatiùs forſan ſum animadverſurus.

§ 5. Et quæ § 4. oggeruntur, fateor, ſi conjunctim omnia, & *collectivè* accipiantur: tanta eſt eorundem probabilitas, ut aſſerere nunquàm deſinam, ſi recta uſualiũ *Medicamentorum* habeatur ratio, animique & corporis *Diæta* rectè inſtituatur, ſi non meliùs tutiùſve, ſaltem æqualiter recuperari poſſe & obtineri valetudinem priſtinam: quemadmodùm in ſequentibus fortè latiùs.

§ 6. Si verò ſingulatim & *diſtributivè* hæc illave curatoria ſumatur & conſideretur cauſa: nihil vaniùs affirmârim, quàm indè curationis elicere velle conſequentiam. Propter communem omnibus nexum, commune curationis commercium, alibi prolixiùs diducendum.

§ 7. Et certè nulla eſt ea conſequentia, quæ indè colligitur, quòd fortè *calida intemperies* Hepatis, Lienis, Cordis, Sanguiniſve univerſi per *aquæ puræ putæque* ordinariam *refrigerationem* temperetur. Indè enim minimè ſequitur, quòd hæc *Bilſeldiana* aqua *pura putaque* ſit: aut ea omnia effici per eandem poſſint, ſi vel pura

putaque aqua foret. Haud ſecus ac ex ſingulari uno alterove univerſale nunquàm concludi poteſt. Quemadmodùm & Autor ſequente *Artic.* IX. § 3. probare nititur.

§ 8. Et ad *Imaginationem* quod facit: eam dum attentiùs perluſtro, non poſſum tantam adinvenire ejus efficaciam, quantam à Philoſophorum quidem & Hiſtoricorum multis cum vulgo adſcribi video. Nec quiſquam adinvenire poterit, qui Mentis humanæ cum corpore conjunctionem, & mutuum utriuſque commercium rectè perluſtraverit, & notaverit.

§ 9. Et mihi etiam, cum Autore non placet hîc prolixitatis ſtudium; multaque ſcopum directè non tangentia pertractare nolo. Verbo enim ſatisfieri poſſe autumem; maximè cùm alibi convenientiùs hâc de re agam. [a] Quantum enim ad hoc negotium: ab Imaginatione *curationem* talem expectare minimè licet, qualem Autor *Articuli* memorati § 4. innuit, & ad finem ſuæ deſcriptionis prolixè recenſet. Quod etiam eò magis curioſo cuilibet conſtabit, ſi ea, quæ CL. *Thomas Fienus*, Antwerpianus, ſingulari de *Imaginationis viribus* tractatu [b] liberaliter & accuratè tradit, obſerventur ac juſtè perpendantur.

[a] *Viz: Inſtitutionum mearum Medicar. ſubſ. 3. cap. 2. part. 2. art. 1. capit. 3. punct. 2. n. 6.*

[b] *Nominatim quæſtione X. & XI. pag. mihi 179. & ſeqq. ut & p. 191. & ſeqq.*

§ 10. Objectioni autem illi ab *inventionis tempore* deſumptæ, occurrit bene, & ſatiſfacit Autor *Artic. ejuſdem* IX. §. 5.

§ 11. Et ad *Pulverem* à Decoctione remanen-

nentem, quæ ſit, objectionem quod tangit: eam nititur tollere Autor ad *Artic. ejuſdem finem*: junctim conſideratis ijs, quas hîc § 7, 8, & 9. uti & quas *Articulo* vij. *&* viij. *paßim* allegat, obſervationibus.

§ 12. Ad quæ mox; quidnam reſpondendum mihi videatur, dicam. Notandum autem 1. Quòd *Calci ſimilis pulvis omnibus Bilſeldianis aquis reperiatur.*

2. Quòd Autor ipſe *experiatur, eaſdem aquas præ cæteris Calculo, Arthritidi, in ſpecie Podagræ, & alijs TARTAREIS MORBIS viam ac aditum parare: adeò ut ijſdem morbis excruciati minimè Bilſeldienſibus deſint.*

§ 13. Quantum autem ad *originem pulveris* hujus, inque aquas Bilſeldianas derivationem, *hîc* § 6. allegatam: eam inferiùs examinat Autor, & convenientiùs quoque mea quæ ſit ſententia, ibi eloquar.

§ 14. Et quod ad § 7. non poſſum intelligere, quomodò Autor, *præter SALEM NITROSUM, & aliorum inſuper commiſtorum Mineralium portionem, SPIRITUOSAM quandam ineſſe ſuſpicetur SUBSTANTIAM?* Cùm clarè conſtet eam ipſammet ſubſtantiam hîc *ſpirituoſam* eſſe oportere, quæ *ſale* potiſſimam partem *nitroſo* conſtituitur; eo ſcilicet contemperationis gradu, qui *volatilitati & activitati*, § 8. per experientiam ab Autore monſtratæ, & ratione ſatis clarâ confirmatæ,

par esse possit. Comprobantibus id iis, quas Autor § 9. & 11. subjungit, *Nitri* qualitatibus: indeque deductis § 12, 13, 14, & 15, Aquæ hujus operationibus & effectis. Quinimò ex ipsâ constare oportet *salis* copiâ, in laudatâ Cerevisiâ *Mindanâ* observari solitâ.

§ 15. Quantùm autem ad Pulveri memorato adscriptam *Acrimoniam*: eam scire oportet juxta elementorum constituentium suprà traditam mixturam, potissimam partem *sali nitroso*, minorem verò partem *Vitriolo* ac *Tartaro* acceptam referendam esse: quemadmodùm quodlibet tenellum palatum accuratâ sensatione, ex *subaciditate*, in eo satis observabili, mecum potest colligere.

§ 16. Sed ad D. *Helmontium* quod attinet: rectè Autor ejus *terminos* hîc neglexit, & tempori eo pacto utiliter pepercit; cùm & ipse adeò obscuros atque affectatos eosdem deprehendam, ut ingenium quidem ejus in plurimis, sed & vanitatem ejusdem in multis ad stuporem usque observem. Et quid opus alîus imitari verba, cùm ex Philosophicâ libertate, ille conveniat stylus, qui clarus ac succinctus; illi optimi termini, qui evidenter rem signant, & signatam Menti monstrant, & intelligendam præbent: sive sint *Helmontij*, sive *Cartesij*; sive veteris, sive recentioris cujuscunque alius; majoris minorisve nominis viri.

§ 17. Et quantum ad ea, quæ Autor ad

§ 15.

§ 15. finem, dicit: *alioquin incredibile ipsi videri, quòd tales aliàs* INSANABILES, *Morbi eâ curari optatò poßint.* 1. Vulgarem animadverto circa *Morborum insanabilium* acceptionem, errorem. Non ij enim omnes morbi insanabiles sunt, qui vulgò tales, propter curationis difficultatem, habentur: quemadmodùm & infrà pluribus interpretabor.

2. Cum bonâ Autoris pace, dico, incredibile mihi videri, quòd *insanabiles* hâc aquâ morbi optatò curentur, seu sanentur. Propterea quòd hujus aliarumque memoratarum aquarum, quas *Medicinales* idcircò discriminatim Physiologi appellant, atque omnium qualiumcunque remediorum, ac speciatim medicamentorum artificialium par & consimillima ratio eatenùs detur, quatenus suas cujusque vires observamus ex Naturæ lege, non supra eandem, aut extra ejus ordinem iisdem competere: uti inferiùs quoque, sed ex professo in meis *Curatorijs institutionibus* animadvertam & explicabo.

AD ARTICULUM VII.

§ 1. HIc ad ea, quæ § 1, 2, 3, 4, & 5. allegantur Experimenta, & quæ indè eliciuntur, rationes nihil dicam; nisi quòd imprimis laudem Autoris accuratam observationem.

§ 2. Deinceps, quòd sanâ ratione *felicem vacca-*

vaccarum, *Porcorum*, *equorumque* illam *Paſtionem* ſuſpicer, & *Aquæ* præterfluenti, & per hos illoſve cavernoſos ductus perluenti: & ſpeciatim *ſpeciali terræ conſtitutioni* acceptam ferendam eſſe. *Temperiei* ſaltem *aquæ bonæ* quantum debeatur, quotidiana Agriculturæ docet Experientia. Et in Nutritionis ac Vivificationis negotio quid ſalutare magis eſt, quàm juſtè temperatus potus? nihil.

§ 3. Et *terræ* ſanè peculiari *conſtitutioni* paſtionem eandem tribuendam eſſe, probatur à *Fontis* hujus ibidem proſilientis, hîc ex inſtituto laudatis, viribus & operationibus. Prout enim hujus jam memoratum fundum ſe habet, ita ſe habere oportet vicinorum, quibus ſubſternitur, pratorum fundum: ſi non æqualiter omninò (uti experientia in ſimilibus exceptionem dari probat), ſaltem ad magnam partem. Sed brevitatis etiam ſtudium me à latiori hujus probatoriâ diductione cohibet.

§ 4. Et quantum ad argumentum § 6. à *Symptomatis* ad aliarum aquarum, nominatim *purarum putarumque* uſum oborientibus & cruciantibus, deſumptum: illud non ita procedere obſervant multi, qui ſuo exemplo aſſerunt, ad ejus hauſtum illicò quaſi calorem capitis oboriri importunum, & ſpirituum Cerebri animalium talem inordinationem, ut *Vertiginis* ſe incurrere autument paroxiſmum; &, ni corpus illicò ambulando, diſcurrendo commo-

veant,

veant, *Cephalalgiam* ſubſequi. Imò non unum audio conqueri, de *Alvi* indè natâ *tarditate*. Et ipſemet ex ejus uſu expertus ſum, fortè ad aliquot horas ab ejus hauſtu liberaliore quieſcere & immoto ferè corpore conſiliis medicis ſervire coactus, aurium ſuſurrum, *gravioremque auditum*. Uti & alii idem, atque aliud paſſi ſymptoma, plenariam illam laudem ferrè ægrè valent.

§. 5. Et malè *pura putaque* aqua juxta *Acidulam*, adeò laudatam, adeò probatam, ponitur, quaſi utriuſque communia illa forent enumerata ſymptomata: *Cephalalgia*, nimirùm, *Vertigo. Tuſſis, Nauſea,* ac *aquæ vomitio: Colica paſſio, ſtranguria, Inteſtinorum* aliorumque viſcerum *obſtructiones*; *appetitus alimentarius imminutus*; *Tumores, Abſceſſus* & *Diſſolutiones*. Item *præter-naturalis ſomnus*, etiam *Vigiliæ continuæ. Spaſmus ſurarum, Catarrhi,* &c. Cùm teſtimonia de *Acidulis*, prolixè à laudatis ſuprà & infra ampliùs laudandis, Autoribus prodita, contrariũ abundè probent; Ratione rectâ clarè idem comprobante. Maximè quia eadem, quæ hujus aquæ conciliant vires, ac virtutem largiuntur, elementa largiùs in *Acidulis* inveniuntur. Temperieſque earundem ut bona, & curationi habilis laudatur. Videſis experientiſſi. viri *Jul. Cæſar. Claudini Append.* ad ſuum tract. *de ingreſſ. ad infirmos, ſect.*I. *p.* 365. 366. *& ſeqq.*

 §6. Si

§ 6. Si autem recensitorum hoc illudvè *Symptoma* fortè huic illive, ab *Acidularum* usu oboriatur: illud non magis aquis illis imputandum veniat, quàm huic Bilfeldianæ, si quis de aliquo, fortè subsequente, symptomate conqueratur. Hujus enim causa non nisi ex *inconvenienti* usu, & *ineptâ applicatione* deducenda obvenit: uti ipse Autor expressis cavet verbis *Articuli hîc* IV. *§* 4, *&* 5. jam examinatis, & eleganter commonstrat magnus *Hippocrates*, *de Arte n.* VII. *p. operum mihi* 5. *vol.* 1.

§ 7. Ut illa quæ § 7. refert jam dictis contraria videantur. Imò contraria esse ex ipsiusmet Autoris curatoriâ cautelâ, infrà *Articulo* xv. *&* xvj. factâ, & *legibus rectè utendi* traditis, manifestè patet. Quod etiam ipse fortè animadvertens, *Artic.* xvj. § 2. servare hujus aquæ decantatam hactenùs laudem nititur, dicendo: quòd *alioquin Fons hic Bilfeldianus vel non, vel admodùm pauco indigeat Medicamentorum apparatu & adjumento*, &c. *Maximè, quia jam enumerata* SUMPTOMATA, *propter virtutis aquæ nostræ, quam retulit, excellentiam,* NON SOLENS EXCITARI. Et quidnam aliud innuunt illa Autoris verba: *quòd, quamvis inordinata & immodica ad integros dies continuos assumptio & ingurgitatio illa, jam memorata; & ab omnibus ferè & singulis, senioribus, junioribus; sanis & ægris fiat: tamen* NON MALE ILLICO *se habere deprehendantur?*

§ 8.

§ 8. Et tantum certè abest, [a] ut *omnibus ex hujus aquæ usu obtingat exoptata Sanitas*: ut non pauci post quam sanitate pristinâ gaudere videntur, in eosdem, queîs antè excruciabantur, incurrant recidantque morbos. Imò, cùm non paucos mecum nôrint Bilfeldienses, prope fontem mori; quantum de securiore & innocuo hujus aquæ usu datæ hîc, fidei derogetur, ipsi judicent. Sed progredior.

[a] *Verba Autoris sunt:* sie sich nicht eben übel darauff befunden.

AD ARTICULUM VIII.

§ 1. AD quem hoc notandum primò velim, quòd ea, quæ de *Pulsationis, Cordis & Arteriarum* ad hujus aquæ usum observatâ, *constantiâ* § 1. Autor refert, fide historicâ sint assumenda. Cùm ea non videatur congruere operationibus, tollendis gravissimis morbis, *Apoplexiæ Epilepsiæ, Arthritidi, Paralysi,* &c. requisitis & aptis. Nec symptomatibus suprà à me annotatis, ex hujus aquæ usu oriundis; nec ei *operationi*, quam in *sincipite singulariter sentiri* ipse Autor refert *Articuli* XII. § 1. Quinimò ipse inantè asseruit, ad pauxillum temporis intervallum per corporis moti ambitum *insensibilem transspirationem* observari *promotam valdequàm. Imò inquibusdam sudores provocari.* Qui sudores an *Pulsatione* Cordis & Arteriarum *constante* & *æquali* provocari queant, mecum judicet accuratus quilibet observator: nisi (uti jam superiùs ad memo-

 ratum

ratum *Articuli* v. § 5. censui) *corporis* magis *commotioni*, quàm virtuti aquæ, *Sudoris* dictam *provocationem* attribuendam velit.

§ 2. Non enim hîc intelligere oportet *valdè ac facilè observabilem* Pulsationis mutationem: cùm & ea non obtineat ad cujuslibet, *Cerevisiæ*, licet liberalem, haustum. Etiam ea non ad *tenuis vini* assumptionem, licet largam, illicò obtinere solet; nisi succedat corporis *commotio*, quâ per transineacula ordinaria ad Cordis thalamum perducitur, sanguinique adeò admiscetur, ut eundem incendi faciliùs faciat; sicque antè sedatiorem & ordinatiorem, nunc minùs ordinatam & concitatiorem ferè pulsationem reddat: eoque pacto tandem sudores provocet. Uti, si instituti pateretur ratio, latiùs possem monstrare.

§ 3. Ut fatear (quemadmodùm ipse experior), licet liberaliter assumatur, adeò Ventriculum vicinasque partes non afficere, ut oneri illicò sit, ac gravamini observabili. Indeque *Spirituositatis*, jam memoratum, petitur argumentum.

§ 4. Quòd autem talem Circulationis sanguinis immoderationem, hincque Pulsationis alterationem non efficiat, qualem *Cerevisia generosa*, aut *Vinum melioris notæ:* causa est spirituositatis, seu volatilitatis activitatisque (quæ magna est) differentia. Ut, si tantâ gauderet aqua hæc volatilitate & activitate, quantâ *Cerevisia*

revisia generosa, & melioris notæ *Vinum*; tantam facilè, & æqualem commonstraret Pulsationis alterationem.

§ 5. Quod etiam § 2. de aquæ hujus *perduratione* ac *præservatione* prædicat Autor, tanti non est pretij, ut indè singularis quædam huic aquæ laus conciliari possit. Cùm & aliæ Medicinales aquæ ejusdem dignitatis observentur participes. Et ea præservatio tota dependeat à *justâ* constituentium elementorum *proportione* ac *contemperatione*. Quæ, simulac accedit alterare valens causa, imminuitur adeò, ut putredini ac corruptioni proxima aperiatur via. Imò & aliâ in aquâ fontanâ experior, ipsâ æstate eam vel per biduum præservari adeò posse, ut sine ullo fœtore usui sit. Ut ille, quem Autor in sui domestici fontis asservatâ aquâ observavit, fœtor à peculiari eam constituentium simplicium peudeat anomaliâ atque inordinatione.

§ 6. Quantùm autem ad elenchum § 3. ab Autore factum: eum quanti habeam, ex jam dictis constat, & constabit ampliùs ex dicendis deinceps. Saltem hoc obiter notatum hìc velim, quòd ea ratio, quæ est *Solis* ad sibi tributam calefaciendi virtutem, sit valdè inæqualis ei, quæ est *Aquæ* hujus ad tributas ipsi, suprà alias medicinales aquas *excellentes* vires, ac curandi virtutes. Cùm illa omnibus & singulis Solem videntibus manifestissima sit, & indubitanter sensu

ſenſu agnoſcatur: hæc autem plurimis in dubium trahatur, non paucis negetur; propter jam allegatas,& allegandas adhuc probatorias rationes.

AD ARTICULUM IX.

§ 1. HIc quæ ad hujus à *purâ putâque aquâ* differentiam probandam faciunt, ſatis animadverſa & demonſtrata habemus ex jam prælibatis. Ut verbum iis addere nullum neceſſe ſit.

§ 2. Quòd verò ad § 1. finem aſſerat Autor, hujus Fontis aquam plus præſtitiſſe,quàm ab ullo alio vel acidulo fonte,vel ab ullis Thermis calidiſque fontibus auditum, aut præſtitum, effectumve eſt: licentiæ ejus condonandum videtur, utpotè ei cum aliis, ſuum cujuſque fontem pro virili quoque omnibus cæteris præferentibus, communi.

§ 3. Nec animus eſt aliorum Fontium cauſam agere. Sed, cùm aliorum Autorum fides parem cum præſentis Autoris eâ, mereatur locum; quid ſi huic hîc fidem habeamus, reſpondebimus illis, quid fuſè de *Acidularum* uſu ac virtute eximiâ refert laudatus *Jac. Theod. Tabernæmontanus*, in ſuo Theſauro Aquarum? etiam illis, quæ refert *Phil. Gaeringus*, deſcriptionis Fontium acidorum pagi *Spa*, *Cap.* VII. *p.* 22. *&* *ſeqq.* & *Ferrati tungrenſis*, *cap.* V. *&* VI. *p.* 64, *&* 65. Etiam illis; quæ refert lauda-

laudatus *Henr, ab Heer* memorat. Spadacren. *cap.* VIII. *p.* 56. *& seqq.* Etiam illis, quæ habet ſuprà laudatus quoque *Ludov.* von Hörnigk in *Macroſualbacenſium* aquarum deſcriptione, variis in locis? præcipùe *qu.* VI. *p.*46. *& seqq. & quæſt.* xlvii. *p.*208. *& seqq.* Ut & illis, quæ profert laudatus etiam *Georg.Bolmannus*, in præfatione ad ſuam *Pirmontanarum* aquarum deſcriptionem: & monſtrat probatque in ipſius Deſcriptionis *capite* nominatim ix. *pag. mihi* 57.& *seqq.* Item ad ea, quæ de *ſpadanis* conſtanter referuntur aquis, reponemus? Earum etiam cauſam prudenter agenti, ipſimet Autori adeò laudato, D. *Helmontio*, ſupplementi de ſpadanis fontibus *paradox.* v. *n.* 4,5, 6,7, *& ſeqq. pag. mihi* 553. *&* 554. Ut & ad ea quid dicemus, quæ de *Fontibus*, *Thermis & Balneis Anglicanis*, maximo cum virtutis & utilitatis præconio narrari audivi, & ibidem degens partim expertus ſum?

§ 4. Quod etiam ad communem aquis omnibus Bilfeldianis PULVEREM attinet: non poſſum facilè concedere aliam diſſimilitudinem, quàm ſuprà indicatam, puta gradu & contemperationis modo. Cùm præter baſin terram *calci ſimilem*, quam *Margam* ſuprà appellavi; & *Tartari* & *ſalis* aliqualem ineſſe oportêre portionem, conjiciam ex eo, quòd ipſe Autor (uti ſuprà ad *Artic.* VI. § 6. prænotavi) agnoſcat *Arthritidi*, *Podagræ*, *Calculo*,

Strangu-

Stranguriæ, aliiſque *Tartareis morbis viam* ac *aditum* adeò *parare*, ut Bilfeldienſibus iiſdem *excruciati* morbis *minimè deſint*. Sed pargo ulteriùs.

AD ARTICULUM X.

§ 1. Ubi ad quæſtionem illam, de *Fontis hujus origine ac derivatione*: reſpondeo etiam, ſi qui judicent aſſerantque, ridiculè aſſerere, NECESSARIO *hunc à montibus defluere ac derivari*. Ita tamen ut derivationis *poßibilitatem* minimè negem. Quippe quæ legibus Motus facilè, ſi operæ pretium habeatur, probari poteſt.

§ 2. Nec obſtat, quod § 2. Autori allegatur, argumentum. Quoniam illa diſſimilitudo aquarum in munimento *Sparenbergenſi*, & infra montem in urbe *Bilfeldienſi*, & extra eandem obſervatarum, tanta non eſſe videtur, quanta habetur. Et licet tanta foret, aliundè tamen, ſalvâ meâ ſententiâ, deduci poſſet diſſimilitudinis ejuſdem ratio.

§ 3. Quòd autem *dißimilis adeò* non ſit, ex jam diductis inclareſcit. Et probatur magis ex vacillante Autoris obſervatione, quam prodit § 3. dicendo: *DUBITO, an cum appetitu ac deſiderio juſto tanta illarũ, quanta quidem hujus noſtræ, quantitas ac copia aſſumi bibique queat.* Ut ſcilicet cognoſcatur, anne conſimiliter *ſenſibilem ac copioſam urinæ redditionem procuret.*

§ 4. Et

§ 4. Et ad illum §4. ab Autore ſubjunctum, elenchũ quod facit: non poſſum ejus infirmitatem ſatis admirari. Quęnam enim conſequentia datur à *juſto derivationis loco*, ad *viriũ ac virtutis* hujus deſumptionem ac *mutationem?* talis ſcilicet; ut, quamvis juſtũ quis præcisè determinare nequeat derivationis Fontis locũ: tamen ejuſdẽ vires ſufficienter inquirere ac noviſſe valeat.

§ 5. Imò nullum aptiorem ſocordiæ & ignorantiæ pontem eſſe putem, *myſteriorum Dei* illo prætextu. Qui eluditur ingenuè natis & doctis omnibus: quippe qui facilè & conſtanter aſſerunt, Deum cuncta, quæ & qualiacunque ſint, hujus Univerſi, hominis ingenio diligenter inquirenda, perſcrutanda & cognoſcenda tradidiſſe: nempe ut hic eorum naturâ, conſtitutione, nexu, ordine, commercio, opitulatione mutuâ, ac conſervatione rectè animadverſis; rectè agnoſcat, miretur ac revereatur compagis & machinæ, adeò vaſtæ, adeò variæ, adeò bonæ ac pulchræ ſapientiſſimum, potentiſſimum & optimum artificem. Adeò quidem, ut alia fatear, faciliùs citiùſque erui; alia (utpotè *reducta, & interiore ſacrario clauſa*, ut *Senecæ* [a] Philoſophi verbis utar), difficiliùs ſeriùſque patefieri ac cognoſci. Hincque alia aliis ingenio eſſe propiora, atque clariùs diſtinctiùſque intelligi ac cognoſci: quemadmodùm & alibi, præſertim in præfixâ hâc *Oratione* meâ promotoriali, jammodò, cit. latiùs demonſtro.

[a] *Vide ſ. Senec. nat. qu. l. 7. c. 31.*

§ 6. Et

§ 6. Et quousque jam in eorundem inquisitione deventum sit, & indies perveniatur, docent recentiorum ac hodiernorum industriâ plena monumenta Physiologica. Imò in hôc quoque *Fontium derivandorum* negotio, ut & *Fluxûs* ac *refluxus Maris* determinatione ac cognitione hodiè eò usque devenitur, ut vix quicquam difficultatis rerum gnaræ & justè habili menti supersit. Quemadmodùm jam pluries laudati D. *Helmontij* ea, quæ habet suprà citati supplementi *de spadanis Fontib, paradox.* I. *n.* 21. *p. mihi* 547. *b.* Et ea quæ habet laudatus *Henr. ab Heer* spadacren. *cap.* 1. *p.* 13. *& seqn.* Et præter CL. *Dan. Voetij* ea, quæ habet *Phisiologiæ* suæ *lib.* 2. *cap.* v. §. 28. 32. *& seqq.* & præter nobil. D. *Regij* ea, quæ habet *Philosoph.* suæ *nat. lib.* 3. *cap.* 2. *p. mihi* 167, 168, *&c.* item *cap.* 5. *p.* 188, *& seqq.* Et CL. *Claubergius*, *Disputation. Physic.* xxxiv. *n.* 1, 2, 3. *p.* 265. *& seq.* clarè ostendunt ea, quæ singulari tractatu de *motu Marium & Ventorum* prodit CL. *Isaacus Voßius,* G. F. Et quæ exhibet *Mundus subterraneus* laudati suprà *Kircheri tom.* I. *lib.* III. *sect.* I. *cap.* 4. *p.* 125. *& seq.* item *sect.* II. *cap.* 1. 2. 3. *p.* 128. *& seqq.* Itemquè *lib.* v. qui est *de Lacuum, Fluminum, Fontium naturâ & proprietate, earumque ex subterraneis origine. ibid, p.* 226. *& seqq.*

§ 7. Sed & his nescio, cur insistere diutiùs debeam. Sequitur utilis & insignis illa, circa

Aquæ

Aquæ hujus uſurpationem & applicationem ab Autore mota, quæſtio bimembris: *ſitne uſus internus externo præſerendus? & anne conjungi utrumque oporteat?*

AD ARTICULUM XI.

§ 1. ATque quantùm ad Autoris ſolutionem, illa mihi adeò placet, ut mirari etiamnùm ſatis nequeam D. *Stockeri* ſententiam, quam in annexis ejus literis videre licet: quâ aſſerit, aquàm hanc Bilfeldianam *externum magis, quàm internum cenſeri remedium.*

§ 2. Et ne actum agam, videri poterunt, quę ei in annexis quoque meis reſpondi. Quibus addo, quòd quæ dum videatur apud eum contrarietas obtinere: dum modò *externum magis*, quàm *internum* cenſeri remedium: modò *univerſale* magis, quàm *particulare*, ſeu (uti ejus eſſe mentem monui) univerſalem morbum magis, quàm particularem curans, remedium videri dicit. Quicquid enim *externum* magis eſt remedium, non internum & univerſalem, ſed *externum* & *particularem* curare morbum magis aptum natum eſt: uti contrà *internum* magis eſt remedium, quod non *externum* & particularem, ſed *internum* & *univerſalem* morbum curare ac emendare, ſi non ſanare, magis aptum eſt natum. Ut remedium *externum particularem*, uti *internum univerſalem*, propriè & adæquatè ſpectet affectum præternaturalem.

 § 3. Quam-

§ 3. Quamobrē rectè me arbitror, intulisse bene memorato D. Doctori; ac quęsivisse, quomodò tunc (ipsius etiā propriâ Experientiâ teste) plures referantur in Exemplorum catalogo curati morbi *universales*, quàm *particulares*; plures *interni*, quàm *externi?* Cujus dubij mei solutionem ab ejus humanitate adhucdùm expecto.

§ 4. Et ejus responsionem certè istam inopinatò vidi; cùm ego quidem me 4. quæsivisse meminissem: *num aqua hæc esset remedium UNIVERSALE?* id est panacææ instar, *omnibus & singulis, qualibuscunque morbis* curandis serviens, uti DD. continuò intelligitur sumiturque. Ut scilicet importunos & superstitiosos vulgi de Fontis hujus novelli usu clamores coërcerem pręsentis ibidem Medici testimonio; &, prout de *Fontibus* & *Aquis medicinalibus* judicare ex Rationis rectæ & Experientiæ dictamine indesinenter & ingenuè nitor, *rectum & genuinum ejus usum* unicuique, meum judicium quærenti, significarem. Alioquin, uti suprà quoque animadverti, constat tum alijs sanę mentis & rerum gnaris quibuslibet, tum mihi, nullum *universale remedium* in rerum naturâ dari, aut inveniri, quicquid garriant contrà ineptissimi, & maximè temerarij Empirici, Agyrtæ & circulatores circumforanei, ad extremos Garamantes Indosque exterminandi. Videsis laudatum *D. Bolmannum l. c. cap.* XI. *p.* 81. *&* 82.

AD

AD ARTICULUM XII.

§ 1. SEd his missis, alijque oportuniori loco reservatis, progredior ad ea, quæ Autor hîc prodit circa aquę hujus *operationem*, & operandi *modum*. Ubi notandum est, quòd
§ 3. supponat specialem huic aquæ competere virtutem sanandi *Cæcos*, jure tales, communiter insanabiles habitos, arte ordinariâ, ac mediis naturæ. Quam virtutem cur in dubium multi trahant, ad Exemplorum examen pluribus interpretabor. Rectè autem ex hypothesi ratiocinatur Autor: si aqua hæc gravissimum illum affectum sanet, *oportere per nervosum genus ita perrepere, ut nervos opticos fortè obstructos deobstruat*, &c.

§ 2. Uti & illa *Paralyticorum* ac *contractione membrorum* propriè verèque laborantium cura hypothesi eâdem nititur: ut si eos sanet, oporteat eodem ferè modo nervosum perreptare genus; atque ea reserare, quæ occlusa; attenuare, quæ incrassata; emollire, quæ indurata; & extendere ea, quæ contracta fortè obveniant.

§ 3. Similiter se rem habere patet, in Epilepsiæ, vulgò *morbi caduci*, curatione: ubi aquam hanc, eum dum sanat morbum, nervosas Cerebri ac Cerebelli partes ita afficere oporteat, ut causam hujusce morbi tollat. Quæ qualisnam sit: anne puta humor aliquis ma-

lignus, Autori *virus epilepticum* appellatum; an quid aliud, in jam promissis meis Pathologicis institutionibus determinare & explicare conabor.

§ 4. Et quod de *aliorum Medicamentorum*, juxta aquam hanc accessorio, *usu*, dicit Autor § 7. partim jam obiter dixi quanti faciendum, ampliùs dijudicandum & æstimandum in sequentibus.

§ 5. Et rectissimus quidem ille § 8. relatus, est modus *vires medicamentorum, & rerum quarumlibet medicinalium investigandi ac dijudicandi.* Sed ne etiam plùs quàm digitis extremis hæc attingere velle videar, progredior

Ad Articulum XIII.

§ 1. UBi utiliter certè movetur illud dubium, circa *durationem* ac *virium* hujus aquæ *perseverantiam.* Sed displicet, quòd suum hunc fontem *acidulis* sæpè memoratis iterùm anteponat, quasi verò ejus virtus ab Autumnali & Brumali vicissitudine (quæ tamen, experientiâ quotidianâ teste, nihil, imprimis fluidum & spirituosum, constans ac immutatum perdurare sinit) magis immunis foret, quàm aciduli dicti fontes. Cùm contrarium probari possit Autorum laudatorum testimonio; & ratione simplicium, Acidulorum fontium aquam constituentium, validorum; quæ uti majore in iis concurrunt copiâ, sic & majore inju-

injuriis, cœlo & aliundè natis & naſcituris, reſiſtendi vi gaudere eos faciunt. Videſis *Chriſt. Lange*, M. D. & P. P. Lipſienſ. ſingul. tract. *de Thermis Carolinis, cap.* 3. *n.* 7. 8, *& ſeqq.* 10. 12, 21, 22.

§ 2. Ut ſentiam, parem eſſe aquæ hujus & acidularum eatenùs rationem, quatenùs utriuſque vires præſervari, ac per *Autumnum Hyememque* perdurare queunt, dummodò *Cœlum porrò favet, neque alij fontes admiſcentur.* videſ. laudatum ſæpe D. *Lud.* **von Hörnigk** / *l. c. quæſt.* XXII. *p.* 127. & D. *Bolmannum l. c. cap.* VI. *p.* 42. *& ſeqq.* inſuper *cap.* vij. *p.* 46, 47, 48, *&* 49. Et poſſe *in ſequentem* quoque *annum protrahi* hujus fontis *virtutem*, & *operationem* præſenti ſimilem tunc quoque locum habere; facilè licet credere, nì vel ipſe divertat, ſiſtatur, aut *ſingulares imbres eam vetent impediantve.* Et ita his prætermiſſis, pergo

AD ARTICULUM XIV.

§ 1. UBi § 1. innuit Autor ſcrupulum, Bilfeldienſibus vulgò motum: *num* ſcilicet *cibum alimentaque cætera aquâ fontanâ præparare liceat?* Et audio, religioni haberi pluribus, hanc aquam in ordinarium vertere uſum: adeò, ut fontanam aquam hanc, non *Aquam*, ſed unicè *Fontem*, & quidem *mirificum*, **ein wunder-brunne** appellari ſummo zelo velint. Fortè cum *Spadanarum* aquarum præconibus, ad

ad blaſphemiam uſque (quemadmodùm rectè loquiturD.*Helmontius parad.*v.*cit.*) ſuperſtitioſis, dixerint: *Non eſſe, quòd jam deinceps, nacto hôc noſtro Bilſeldiano ſonte, veterum aquarum miracula, vel Siloës piſcinæ, vel Jordani Naamum ſanantis, ſtupeamus: cùm hîc, & attonito morbo, convulſione Paralyſique laborantes, leproſoſque curari videamus.*

§ 2. Undè & melioris notæ incolarum nullus ferè alimenti quicquam eâ præparare aquâ, aut cerviſiam coquere obſervatur.

§ 3. Cui ſuperſtitioni maximè videtur Autor obviam ire velle, dum inquit: *non putem etiam eum graviter errare, qui cibum hujus noſtræ aquæ adminiculo præparare, &c. Cogitârit.* Equidem aſſero, nullomodò eum errare, ideſt in legem divinam, aut dictamen conſcientiæ peccare.

§ 4. Ita tamen, ut, ſi fortè propter rationem politicam placuerit Magiſtratui Bilfeldienſi aquæ hujus ordinarium uſum prohibere; judicem, eum tunc in humanam impingere legem, quiſquis in *ordinarium* illum nihilominùs vertit uſum.

§ 5. Quæ quidem *politica ratio* eſſe poſſet; ne forte inſolenti illâ hauſtione & abſumptione ſcaturigo detrimentum patiatur: puta ne vel optato citiùs exhauriatur, vel cavernoſus ejus ductus concidat, ipſeque fons omninò ſiſtatur: uti ſequens forſan docebit dies.

§ 6. Et

§ 6. Et indè potissima ratio petenda venit, hujus illiusque fontis (Historicorum testimonio) *subitò eruti*, *subitò* quoque *exhausti & absumpti*. Præterquàm quòd Fontis alius, atque aliûs sinus & alluvies tantùm differant, ut alii aliis uberiores, & quidam ferè inexhausti, virtutisque ejusdem continuò ferè participes deprehendantur.

§ 7. Quantùm verò ad dubium illud, majoris sanè momenti: *nùm singularis quædã utilitas ex aquæ hujus cum Alimentis præparandis admistione, cervisiæque indè quibusdam factâ coctione, speranda veniat?* Rectè Autor § 2. respondet.

§ 8. Et, ut id quod sentio, liberè dicam: *singularem utilitatem* nullam sperare, aut conjicere indè ego possum; propter ingentem Aquæ hujus fontanæ, ut & aliarum, per Coctionem obtinere solitam mutationem. Vides. vel mox laudatum D. *Lud.* von Hörnigk *l. c. qu.* LXV. *p.* 291. & 292. Et quæ passim animadvertit experientiss. D. *Joan. Zwelferus*, in suis ad Pharmacopæiam Augustanam, suprà laudatis quoque Animadversionibus: præsertim *Append. ad Animadvers. p. mihi* 4. & *alibi*.

§ 9. Sed quantùm Aquæ hujus admistionem *vino* factam concernit: major videtur locum capere utilitas. Tanta tamen non, ut eum utendi modum maximè laudem; propter ea, quæ ad sequentem *utendi Methodum* ac *Diætam* observaturus sum.

§ 10. Atque hôc pacto, cum Autore prolixitatem, & indè oriundum tædium evitans, progredior

Ad Articulum XV.

§ 1. Ubi laudandus obvenit Autoris officiosus conatus, & accuratio notabilis. Ex dictis enim & dilucidatis, imò ex planâ ratione atque experientiâ constat, *regulam* & ordinem, tum *pauperibus*, tum *divitibus*; tum grandioribus & *adultioribus*, tum *junioribus* observandum esse. Quæ quidem mens est veteris istius epigrammatis:

Balnea, Vina, Venus corrumpunt corpora nostra.
Conservant eadem Balnea, Vina, Venus.

Si nimirùm cum modo ac mensurâ usurpentur, reliquaque observentur, quæ memoratæ *Diatæ bonæ* nomine veniunt.

§ 2. Ad ejus autem determinationem accuratam nemo facilè pervenerit, propter eam, quam indies observamus temperiei & constitutionis, ad momenta ferè vel in uno homine mutabilis, diversitatem. Quod etiam Mantuanus ille Medicus insignis, *Jul. Delphinus* animadvertens, tandem asserit: *propterea una regula tradi non potest, ut dicamus in exhibitione potûs aquarum hoc, vel illud observato. Sed UNIVERSALIS methodus tradenda est, quâ cognoscatur, quibus affectibus conveniat aquæ*

potus,

potus, & quid in ejus exhibitione servandum. viz. *Quæstionum medicinalium* 1. quę est *de aquarum Thermarum usu, fol.* 21.

§ 3. Ut, re omni rectè putatâ, aliam vix posse regulam locum habere arbitrer, quàm quæ § 3. ab Autore præscribitur: *eâ* puta *mensurâ adsumendam hanc aquam esse, quâ animadvertere & sentire poterit æger absque ullo nocumento naturam corporis viresque ferre posse*: sensim paulatimq; adscendendo ac descendendo. Videsis quæ huc faciunt, apud laudat. *Jul. Delphinum, Quæst. med. cit. fol.* 24. *b. med.*

§ 4. Et quantum ad hauriendi sumendique *Tempus*: illud optimum, quod *jejunum* indicat Ventriculum; &, ex œconomiæ corporis nostri jure, exercitium patitur desideratum, aut incalescentiæ corporis conciliandæ alia media externa.

§ 5. Quantùm autem ad SUMPTOMATA, imprimis aquæ haustæ *hæsitationem*, aut *obstructionem*, quam Autor metuit, ne fortè locum inveniat: ego putem *corporis exercitium*, aut alio quo modo extrinsecùs conciliatam ejusdem *incalescentiam* satis posse istam præcavere. Adeò ut (juxta ea quæ hactenùs ipse confessus est Autor, & expressissimis asserit verbis sequentis articuli § 2.) *Aquâ, Spiritu, Pulvere, Morsellis, Linctu stomachali, cardiaco,* quocunque etiam alio nomine specioso insigniantur, locus ferè negetur: dummodò cætera,

quæ *Diætam* rectam ſpectant, rectè obſerventur. Quid enim opus eſt remediorum apparatu, ubi unum alterumve aliquod ſufficit? juxta vulgatum illud Philoſophorum: *Quod fieri poteſt commodè per pauciora, non opus eſt ut fiat per plura.*

§ 6. Quòd autem quæ dico, probabilia ſaltem, ſi non valdè vera, ſint, facilè quilibet dijudicabit, qui *analogiam* ac *proportionem* inter *Affectum* præternaturalem ſiveMorbum curandum, & *Remedium* juſtè animadvertet. Ut ſemper & indubitanter, poſitis ponendis, remedij adminiculo morbus tollatur, ubi illa conſtat remedij cum ipſo morbo analogia, & virium requiſita habitudo. Adeoque, ſi aqua hæc fontana ejus ſit naturæ, ſive ita conſtituta ac temperata, ut huic illive morbo mederi valeat (uti quidem Medicamentorum aliorum naturæ communi congruenter ſe habentem, valere oportet); quid opus eſt alio acceſſorio?

§ 7. Et quantùm ad *externum* uſum: tum *Balneum*, tum *Epithemata*: rectè iſta *tepidè* ad ſummum adhibenda, ab Autore præſcribuntur, non calida valdè: ne nimirùm Aquæ temperies, quâ adeò utiliter gaudet, immutetur; ſicque vires (uti aliquoties monui) imminuantur deſideratæ. Si autem locus, aut *aër* circumſtans ſit *calidus* (verbi gratiâ de Æſtate, cœlo ſudo; quo & calere hanc aquam aliquatenùs obſervatum, ſuprà retuli), ut hauritur, uſurpari

pari poterit; propter eandem, quam jamjam tradidi, rationem.

§ 8. Ex dictis itaque facilè potest dijudicari, quidnam de *VINI intercurrente usu* sentiam. Nempe quòd, si cui affectui aqua hæc sufficienter potest (uti posse, excellentia ejus adeò deprædicata monstrat) mederi; non videam, quisnam usus fuerit *intermiscendi Vini*. Uti & viceversâ, si remedium, aut medela petenda veniat ab intermixto *vino* (uti sanè magna, imò admiranda est Vini virtus: quemadmodum alibi demonstrabo facilè, & probat interim satis fusè ac clarè *Petr. Andr. Canonherius*, singulari tractatu *de Admirandis Vini virtutibus*); cur æger haurit, ac assumendâ se adeò cruciat aquâ?

So riethe ich er blieb beym Wein/
Und ließ das Wasser/ Wasser seyn:

Ut utar verbis poetæ illius Germani, apud laudatum D. von Hörnigk / *quæst.* XXXVII. *pag.* 170. Et quammaximè id agnoscimus, si dictam temperiei ac constitutionis proportionem in remedio requisitam, & in aquâ hâc suppositam (uti animadvertendam monui), animadvertamus rectè. Videsis quæ huc facere possunt, apud eundem, *qu.* LXIV. *p.* 261. *& seqq.* & laudat. *Bolmannum l. c. cap.* XII. *p.* 92. *& seqq.*

§ 9. Et nullus dubito, quin unumquemque si prudentis Medici recto consilio rectè

uta-

utatur; nihil incommodi, nihil ſymptomatis, nihil morbi, ſed ipſam valetudinis optatam reſtitutionem hujus aquæ, uti & aliorum convenientium remediorum, adminiculo oporteat reipsa experiri.

§ 10. Atque ita, cùm par proceſſûs utrobique tum apud pauperes, tum apud divites curandos, ſit ratio; & quænam animadvertenda utrobique obveniant: jam dixerim: *Articulo* XVI. prætermiſſo, progredior

AD ARTICULUM *penultimum* XVII.

§ 1. UBi Autor ex antè diductis ait quidem, *facilè unumquemque videre ac colligere poſſe, in QUIBUSNAM AFFECTIBUS Fons ille Bilſeldianus opera utilem tulerit.* Sed, mè judice, ſatiùs dixerit: „facilè ex deductis videre & colligere unumquemque poſſe, aquam hanc fontanam medicinalem adeo eſſe, ut in multis affectibus præternaturalibus opem ferre valeat, & tuliſſe experientiâ nobis conſtet. Inſuper in quibuſnam affectibus opem eam tulerit. Oportet enim ita ratiocinari, ut quod antè in quæſtione fuit, per elenchum quàm firmiſſimè concludatur & aſſeratur.

§ 2. Hoc autem in quæſtione fuit, & eſt omnibus, qui fontanæ hujuſce *aquæ* laudes audit, & animum ad eaſdem vertit.

1. *Anne*

1. *Anne reverâ medicinalis aqua sit; seu an alicui morbo mederi valeat, nec ne?*

2. *Quibusnam? anne ijs morbis omnibus, quibus mederi narratur.*

§ 3. Et ijs etiam dubijs tollendis primùm allegata sunt & explicata ejus aquæ constituentia *simplicia*, seu elementa, ac *qualitates* communes & propriæ, medicinam efficacem referentia; ut & *operandi modus*, & *utendi ordo*. Iisque dein confirmandis, accessêre allegationes *Exemplorum* nominetenùs. Quæ quidem suis tandem circumstantijs investita appenduntur.

§ 4. Adeoque miror, quòd Autor ad § 2. finem dicit: *Curationes tales tanquam* REM FACTI *habendas esse adeò, ut neminem de ijs dubitare oporteat.* Cùm apertissimè constet, esse *rem rationis*, per *facta*, seu actualia exempla confirmatam.

§ 5. Quid? si quando nuda *res facti* esset; tunc neminem absentium, licet hæc diceret Autor, licet vel uno nomine attestarentur omnes Bilfeldienses, suisque corroborarent sigillis, stringeret non magis, quàm aliæ historiæ, authoritate solùm hominis narrantis nitentes.

§ 6. Non sufficit enim prætendisse *Experientiam*, si non accedat observabilis *Ratio*, Experientiæ norma ac trutina. Et Philosophus certè erubescat oportet in humanis, ordinarijs & na-

& naturalibus, loquendo, assumendo & approbando quicquam sine certâ, clarâ & evidente ratione comite. *Humana* autem hæc sunt, non divino nitentia testimonio. *Naturalia* hæc sunt, non suprà, aut extra naturam. *Juxta*, non extra, ejus operandi *tenorem* & *ordinem* fiunt, quæcunque hîc fiunt.

§ 7. Et quantùm ad ipsos *Affectus*, *quibus mederi* hic Fons dicitur: oportet nos eos tali oculo non intueri, quali superstitiosum, & in nova quælibet insolitâ admiratione, & deprædicatione ruens, vulgus. Sed attentè & diligenter lustrare, & accuratè examinare.

§ 8. Novimus autem, esse alios præternaturales affectus, seu morbos reipsâ tales, & *genuinos* dictos; alios *specietemus* similes, & morborum quasi *umbras*. Uti exempli gratiâ, est ineptitudo illa omnium membrorum motoriorum corporis, quæ vulgò *Paralysis universalis* appellatur; reverâ nihil nisi *symptoma Arthritidis*, aut *Cacochymiæ universalis*, ut umbra lucis habenda. Idque propter talem observari solitam illius ineptitudinis à Cacochymiâ, aut Arthritide dependentiam; ut hâc sublatâ, tollatur illicò, vel evanescat ferè spontè ineptitudo; haud secùs ac remotâ luce, ejusdem umbra: quemadmodùm clariùs diducere & demonstrare conor in meis promissis Institutionibus Pathologicis.

§ 9. Insuper novimus, & volentes nolentes fatemur,

fatemur, aliam esse, curatione factam imminutionem Causæ morbi, aliam ejusdem cum morbo plenariam sublationem. Atque adeò aliam esse sublationem *Symptomatis*, aliam *Morbi* radicaliter. Cùm illa sit nonnisi mitigatio, & reverâ DD. dicta *Palliatio*. Hæc verò genuina *Sanatio*: uti etiam suo loco clarè & distinctè demonstrabo.

§ 10. Ut, si attenti simus allegatorum ab Autore Exemplorum observatores: videamus, & affectum unum pro alio, genuinum ac verum Morbum, cum Morbi symptomate sæpissimè confundi: ut gravem auditum cum *surditate*; suffusionem oculi, Ophthalmiam, &c. Cum *Cæcitate*; Loquelæ inservientium organorum vel minimam impeditionem, cum Loquelæ privatione; adeò ut ægrum illicò *mutum* appellent: & sic porrò in similibus morbis; qui, cùm dicant privationem totalem (à quâ ad pristinum habitum, per naturam non detur regressus) *insanabiles* DD. vulgò appellantur, & reverâ per ordinarias Artis vires, naturaliaque media, qualiacunque fuerint, insanabiles sunt. *Et* curationem *mitigatoriam, palliativam*, cum *Sanatoriâ genuinâ* promiscuè accipi.

§ 11. Insuper novimus morbos alios esse *leves* & curatu faciles; alios tum initio, tum successu temporis *graves*, & curatu difficiles. Itemque alios esse *solitarios*, alios *causâ fotos*,

alios

alios denique *Symptomate comitatos*: ſicut in Morborum *Differentijs* convenienter inſtituto interpretabor.

§ 12. Adeoque, ut ingenuè eloquar (uti me Ratio, ipſâ confirmata Experientiâ, eloqui jubet): aſſero, fontem hunc morbos LEVES, & curatu facilis tollere poſſe, tum *ſolitarios*, tum *ſymptomate comitatos*. GRAVES verò & *difficiles*, tum *ſolitarios*, tum *cauſâ fotos*, tum *ſymptomate comitatos* lenire, mitigare: iſtos minùs, illos magis, hos maximè.

§ 13. Et ut verbo rem perſtringam: iis præcipuè mederi poteſt & ſolet affectibus, qui Cacochymiam referunt, tum univerſalem, tum particularem; vel (ut Autoris eſt Phraſiologia) *Morboſum apparatum*: indeque oriundam ſimplicem obſtructionem, colluviem, punctionem, Vellicationem, tenſionem; indeque natos analogos dolores. Videſis quæ huc faciunt, apud laudatum D. *Helmontium*, *ſupplem. cit. parad.* v. *n.* 3. *& ſeqq. pag. mihi* 553. [a]. [b].

AD ARTICULUM XVIII. *& ult.*

§ 1. TAndem ad *præſervationem* § 1. ab Autore promiſſam, quod facit: animadvertendum obvenit: quòd vires hujus aquæ *præſervatoriæ* nullæ à curatorijs, ſeu *ſanatorijs* diſtinctæ agnoſcantur. Adeoque eam non niſi *curare*, mederi, & quouſque valet, *ſanare*. Haud ſecùs ac alia *Medicamenta*; quorum

quorum sanè usus nemini præscribitur, nisi quando datur, aut metuitur sanitatis observabilis deflexus: quò vulgata (cujus & Autor suprà, *Artic.* IV. § 4. utitur argumento) illa sarta tecta servetur interrogatoria sententia: *Quid sano ac bene valenti rei est cum Medicamine, aut Pharmaco?* Et nihil respondet quisquis mecum novit, quod sic, uti

Usus habet laudem, crimen Abusus habet.

§ 2. Quamobrem & seriò adeò ipse Autor superiùs cavit, *ne citrà urgentem necessitatem aqua hæc bibatur*: Memor fortè miserandi illius exempli, quod ex *Guil. Fabr. Hildani* observation. Chirurgicis, *de Thermis Leucensib. p.*647. Profert CL. *Christian. Lange* suprà laudat. *de Thermis Carolinis cap.* IV. *n.* 23.

§ 3. Et ego quidem nemini autor esse volo, ut eandem, nisi (dictis congruenter) malè valeat, hauriat aut sibi bibendam propinari patiatur. Sed cogitare continuò velim, optimum præservatorium & conservatorium medium esse DIÆTAM RECTAM rectè servatam: imprimis cavendo à *Cibi à Potûs inordinatione, immoderatione & vitio.* Nam, juxta illud Poëtæ Germani veri-verbium:

Wer gut Maß helt in Speiß vnd Tranck/
Derselb wird alt / vnd selten kranck.

sicut in *Curatoriis* meis *Institutionibus* quàm clarissimè sum docturus.

§ 4. Et dum *Febri* quoque præcavendæ aquam hanc utilem prædicat Autor, & dum Catalogum seriemve curatorum respicio: miror me nullum *Febre* correptum adinvenire.

§ 5. Atque quousque facta his Autoris dictis promissisque respondeant, ex jam animadversis & explicatis colligere sapienti cuivis difficile non est. Quâ de causâ brevitati quoque studens, hîc pedem figo.

AD SELECTA SANATORUM.

EXEMPLA.

§ 1. QUantùm nunc ad ipsa *sanatorum*, & *Morborum*, à quibus alij atque alij liberati per hunc fontem sunt, annexa EXEMPLA: videntur hinc indè excerpta, eo fortè, quo nomen Prothocollo dederunt, ordine. Optâssem autem eadem (uti quidem Morbi taliter qualiter in appensâ à me serie, ex Prothocollo extractâ, recensentur) ad certa reducta fuisse capita, accuratiusque, quemadmodum in casibus & historijs Medicis fieri consuevit, fuisse discriminata: tuncque sine dubio, quod antè dixi, compertum fuisset.

§ 2. Nunc inexpertis errandi, uti & rerum gnaris maximoperè dubitandi ansa præbetur. Dum nimirùm illi, credulitate, pronâ moti, cogitant hæc ideò posse fieri, & sic se habere; quia vir tantus, probus, doctus, experiens, ipse Medi-

Medicus ita fieri, & ita se habere refert. *Hi* verò contrariantis Rationis & Experientiæ, à ne jam suprà allegatis argumentis acti, cogitant, *vel* viri tanti credendi facilitatem; *vel* casûs inconvenientem narrationem, ex non satis accurato affectuum examine & discretiòne oriundam; *Vel* fallaciam causæ & effectûs *per accidens*, pro causâ & effectu *per se*.

§ 3. Cæteris autem, ut minoris momenti, prætermissis; maximum obtinet dubium circa Exempla ea, quæ graviſſimos referunt morbos: ut *Arthritiden Podagramque*; qualis refertur *Numero* 2, 14, 23, & 32, *Paralysin*: qualis refertur N°. 1,2,22,33,35,36, 46, 49, 52,59, 60;61,65,69,72,& 73. *Scabiem:* qualis refertur N°. 38. *Epilepsiam*, seu morbum caducum: qualis refertur N°. 6, 26, & 47. *Cephalaam pertinacem*: qualis unico exemplo refertur N°. 74, *& ult.* Visûs carentiam,aut *Cæcitatem*: qualis refertur N°. 4, 7, 10,56, *&* 66. *Loquelæ privationem:* qualis refertur N°.38. *Surditatem:* qualis refertur N°. 38. (quam tamen *gravem auditum* existimo habendam; qualis refertur N°. 39, 45, & 51.) *Asthma*: qualis refertur N°.50,62. *Nephritiden:* qualis refertur N°.32. *Gangrænam*: qualis referri videtur, N°. 28. aliosque similes.

§ 4. Et de iis quæritur 1. *anne reverâ tales, & curatu difficiles, imò insanabiles illi morbi fuerint?*

2. *Anne omninò sanati, sublati; an verò curâ palliativâ mitigati sint, intermissione quâdem ægrum fallentes?*

§ 5. Et solutio utriusque, inquam, pendet ex antè dictis. Atque posterius saltem, nempe *palliativam* obtinuisse *curam*, probatur multis exemplis, hic & alibi locorum assignabilibus. Sed properandum nobis.

§ 6. Antequàm autem hæc desero: animadvertendum velim, temeritatem sapere non infrequentem verba illa N°. 18, & 29, ad majoris virtutis gloriam Aquæ tribuendam addita: nempe *quòd tale fuerit vulnus, quale à Medico aut Chirurgo nullo sanari potuit.* Quasi verò ab hujus, aut illius Medici vel chirurgi infelice fortè curatione pendeat sententia illa definitiva universalis. Quis enim ineptam non observat consequentiam, si quis argumentetur: Hic, aut ille Medicus, vel Chirurgus non potuit sanare; ergo nemo.

§ 7. Et experior indies hoc esse multis familiare, qui, quò suæ prætendant negligentiæ, utplurimùm ex pessimâ & turpissimâ avaritiâ oriundæ, speciem; promptè ignotis asserere
» solent: Eho! omnibus usus fui aliis remediis,
» omnem medicam opem expertus sum; & ni-
» hil levaminis, aut sanationis sentio. Cùm non semel deprehendam, ne Medicum quidem eos consuluisse: sed hujus, aut illius arrogantis Apothecarij, aut inepti Chirurgi ineptijs usos.

Imò

Imò tantam hîc certè terrarum, experior multorum veſaniam, ut dum Medici detrectant rectum conſilium, hujus aut illius carnificis, re & nomine talis; agyrtæ, aut alîus è genere jam ſuprà notatorum tenebriorum, aſtutijs ſeduci malint. Quinimò quandoque aniculæ,

—— *cui nec ſemuncia vera*

Artis, & eſt ratio rectè ignorata medendi; conſilio miſellam turbam non aliter uti deprehendo, quàm cœcum cœci manuductione. Et qui fortè Medici periti quærunt conſilium, tantam, ex impatientiâ natam, curæ ac medicationis commonſtrant *inordinationem*; ut mirari ſummè liceat. Ut pigeat me tædeatque ineptiarum, quas audire & refutare quotidiè cogor. Quare pergo

AD APPENDICEM EPICRITICAM.

§ 1. APpendit hîc Autor § 1. jam laudatis aquæ hujus Bilfeldianæ virtutibus ac curationibus, etiam eam, quæ obſervatur ipſi in *Clavis pedum* eximendis. Quæ ſanè virtus ſingularis nulla, ſed alijs varijs quotidiè uſitatis remedijs communis. Imò potiſſunam experimur hîc curam conſiſtere in *fotu* & *emollitione* per *Balneationem* conciliatâ.

§ 2. Et quantum ad uſum ejuſdem aquæ in *Scorbuto* § 2. memoratum: eundem aut ama-

bam, nos jam ſuppoſitum, ſi non clarè indicatum habere exemplis *Arthritidis*, eorumque *dolorum*; qui referuntur obtinuiſſe *per omnia corporis membra*, N°. præſertim 5, 13, 15, 16, 20, 30, 37, 54, 57, 60, 62, & 68. Qui propter Arthritiden implexam, eamque ſæpiſſimè vagabundam, *Arthritidis vagæ ſcorbuticæ* appellatione DD. veniunt.

§ 3. Deinceps quid ad iteratas Aquæ hujus laudes reſpondendum veniat, ex jam animadverſis colligitur: illud nimirùm verum fortè eſſe, quod tam paucarum hebdomadarum intervallo tot ſimilia aut paria ſanatorum exempla Autor obſervaverit. Sed quòd ſimilia & paria multa, per aquas *acidulas Thermaſque* curata, exempla non dentur; non video quî probetur. Etenim dari ea oportere, affirmabit quivis, citatos reſpiciens Autores, *locis ad Articulum hujus IX. § 3. allegatis*.

§ 4. Nec quicquam juvat, *Bauhinum*, alioſve Fontium ſcriptores non tam varia, ſed pauca fortè exempla allegare: cùm præſumere liceat, Autoribus ijs operæ pretium non fuiſſe, tam accuratam ſanatorum rationem habuiſſe, ut ſingula vel minima in Prothocollum contulerint & annotârint. Nec id neceſſum eſt: ſufficit enim, aliqua inſignia, maximè notabilia allegare exempla; ut ſcilicet ex ijs Fontis Thermarumque vires, tanquam *ex ungue Leonem*, dignoſcere liceat. Fontiſque virtutes agno-

viſſe

viſſe ſatis datur ex aliquot, juſtè ſe habentibus Exemplis; licet ſena, denave non allegentur.

§ 5. Ut hoc ſpeciale hîc ſit, ſingulari ex inſtituto ſuperiorum pendens, eorumque accurationi (uti initio hujus, videlicet *Artic.* 1. § 5. ipſe Autor refert) acceptum referendum: ſed nullam faciat ad alios Fontes Thermaſque conſequentiæ certitudinem.

§ 6. Quantum enim ad *Affectuum, morborumque Nomina,* eadem omninò referuntur ab AcidulorumFontium Thermarumque ſcriptoribus citatis. Imò plura: ſicuti in cæteris reſpectu *Pirmontanarum* aquarum & Thermarum, videre eſt, ex laudati *Bolmanni* deſcript. cit. *part.* 1. *cap.* I X. *p.*57, 58, 59, *& ſeqq. item part.* I I. *cap.* I V. *p.* 117, 118, *& ſeqq.* Atque reſpectu *Spadanarum* aquarum, expreſſis aſſertum terminis videt, quiſquis (præter Spadacrenen laudati *Henr. ab Heer*, & ea quæ refert CL. *Chriſtian. Lange,* ſuprà laudatus cit. in tractatu de *Thermis Carolinis, cap.* I V. *n.*44. 45:) conſulit ἀνωνύμως editam, *Spadanarum aquarum* deſcriptionem, & ad earundem uſum manuductionem, Belgico idiomate *Amſtelredami, anno M, DC, LIX. editam* titulo: **Den wech naar het** SPAA: **maniere van Leeben aldaar / 't gebruik ende kracht van die Wateren.** Ibidemque *pag. mihi* 8. inſignia non ſolùm morborum nomina plurima, ſed & ea quæ hîc ab Autore intermittuntur, curata

esse referuntur: uti sunt *Febres, Icterus, Leucophlegmatia, Melancholia, Lues Venerea, Lepra.*

§ 7. Quinimò contrarium alijs saltem observatum fuisse, patet ex § 7. & 9. ipsi Autori allegatis exemplis. Apud *Hornhusanum* enim fontem (qui videlicet detectus fuit in pago Hornhausen / in Diœcesi Halberstadiensi, in districtu Oscherß leben / sex milliarum Germanicorum itinere distante à Schönbeck ad Albim, anno hujus seculi XLVI.) *inaudita* observata fuit *frequentia*, & præter propter *tria* variè ac graviter ægrotantium *millia quinque mensium spatio* sanata narrantur. Videsis *Theatri Europæi*, Autore *I. P. Loticbio* edit. in fol. *Part.* V. *pag.* 1117. *b.* & 1118. *a.* & ibidem accuratissimam tabulam. Et apud eum fontem, qui ad duorum milliarium distantiam ab Hameln detectus fuit, observatus Ægrotorum tantus numerus fuit, ut invasionis & depopulationis metum vicinis Dominis incuteret. Cùm hîc *trium mensium* decursu non ultra *quingentos* audiam curatos ægrotos, frequentiam & confluxum dictis longè minorem.

§ 8. Et quòd de *origine* eorundem Fontium, & *derivatione virtutis* Autor ait, *diversos Autores diversa sentire*: non magis hoc mirari licet, quàm rebus in aliis, aliquam investigandi & cognoscendi difficultatem habentibus. Ita tamen non dissentire observo, quin in maximis plurimisque consentiant.

§ 9.

§ 9. Quod eatenùs sufficit judicioso Lectori, quatenùs ex maximis & primæ notæ signis res signata judicari maximam partem queat; donec ulteriore bene natarum mentium industriâ res magis reddatur manifesta, & judicandi concilietur quàm desideratissima copia.

§ 10. Ut nihil referat, sive subsequatur, sive non, de hoc *Bilfeldiano* fonte, *viriumque* ejus *origine*, & *virtutis derivatione* Autorum *consensus*: propterea quòd (uti jam cavi seriò) res *Rationis* sit, uniuscujusque rerum Physicarum gnari judicio ita subjacens; ut facilè rectum à pravo, genuinum à notho & imaginario discernatur ac discriminetur. Sicque quod statuendum est, facilè statuatur.

§ 11. Cæterùm quod hîc Autor attingit de relationibus Fontium quorundam, qui *vix detecti sint, quin operari desinerent*: jammodò allegavi suprà ad *Articulum* XIV. *§ mihi* 5, *&* 6, atque rationem verbo addidi.

§ 12. Quinimò notare hîc licet, quod de *Thermis piperinis* in Rhætiâ sitis, refert laudat. suprà *Guil. Fabr. Hildanus*, quòd videlicet stato tempore sistuntur, ut continuò fluere non posse deprehendantur, *p.* 69, *&* 70. Et operæ pretium videtur ea excerpere, quæ de iisdem scribens Thermis laudatus aliquoties D. *Christian. Lange* narrat. *Tota*, inquit, *Numburgensium ditio & vicinorum juxta locorum tractus sat dives, & abundè fertilis hinc indè Minerarum est,*

ut alijs propterea parum, aut nihil cedat: quemadmodùm & Metallorum principum ibidem loci luculenta non desunt vestigia. In hâc ipsâ appellati circuitûs perlustratione, cùm à Numburgo salæ flumen trajecissemus, non procul ab illo (res sanè notatu dignißima) FONTEM *offendimus, qui tum temporis quidem animâ suâ, h. e. Aquâ carebat; ast* SUO ET CERTO TEMPORE *scaturigine fœcundâ gaudere solet. Sicuti ibidem Fontes*, addit, *non pauci, modò pleni, modò & rursùm vacui opperiuntur: undè & has ipsas scaturigines vulgari ore* TEMPORANEAS, *nostro autem* Die Hunger-Quelle *vocitant l. c. cap.* 11. *n.* 94. *&* 95. Quæ etiam per rationem à me suprà datam intelligi & accipi possunt, ac dijudicari.

§ 13. Quòd autem quibusdam illarum relationum fides tam exigua habeatur, ut *à multis hodiè Fabulis aliquâ parte annumerandæ veniant*: eâdem ex Ratione pendet, quâ illud demùm sanis admittitur ingeniis, quicquid verisimilitudinem habet. *Fide* scilicet *historicâ* dictâ; hâc subjunctâ formulâ: *Fides sit penès Autorem!* Creditur autem & approbatur nihil, nisi, quod & suprà dixi, evidentem & certam implicet, ad rerum hujus Universi naturam, syntaxin & Oeconomiam (quippe quæ certis regulis, certis legibus, uti instituta, sic regitur, ad nutum sapientissimi, potentissimi & optimi Opificis & Oeconomi Dei) habitudinem; ut esse, fieri, operari

operari taliter qualiter refertur, queat, vel nequeat.

§ 14. Hinc, ubi de Fonte illo mirifico, propè fluvium *Albim* abhinc ducentos & quadraginta annos, detecto, Glonach nominato, „ refertur: quòd *Pacis* tempore, ad *vini* genero- „ sissimi morem homines inebriârit: *Belli* verò „ tempore *Sanguinem* prodiderit, & *Cineres*. „ Quisquis accuratus rerum observator, novit *Sanguinem verum* ex fonte per Naturę ordinem non profluere; & miram illam sanguinis à *Cineribus*, ex eodem fonte prodeuntibus, discriminationem animadvertit, & respondet: Fides sit penes autorem! si verba, prout jacent, fuerint sumenda.

§ 15. Exceptâ tamen licentiâ scriptoris in nominibus *Pacis* & *Belli*: ita cætera explicari possunt, ut idem ille Fons ratione *effectûs*, propter summam spirituositatem & activitatem aquæ (quemadmodùm & in hôc Bilfeldiano fieri notatum suprà) instar *Vini* generosissimi, bibentes inebriaverit: ratione *materiæ* verò, ejus fontis aquam *constituentis*, modò *rubicundam*, modò *cineraceam* aquæ admistam terram; sicque modò magis, modò minùs, colore *sanguini* similem aquam prodiderit. Quemadmodùm varij, *rubicundi, cineracij, albicantis, flavi, viridis, cærulei*, &c. coloris *terræ* in ipsis. Fontibus, & circum circa Fluvios, & in montium visceribus inveniri & erui solent (apud Fossi-

lium

lium ſcriptores ex inſtituto recenſeri ſolitæ), ita ut perfluentem qualemcunque tingere deprehendantur ipſammet aquam, modò magis, modò minùs, pro cæli conſtitutione &c. Hocque fortè accidiſſe intelligendum eſt, ut vel dum eſſet Bellum, terrâ illâ rubicundâ à qualicunq; causâ commotâ, tingeretur magis aqua; vel tunc temporis his illiſque rerum ignaris creduliſque illùc tranſeuntibus, obſervata talis fuerit; dum Pacis tempore, ratione *effectûs* ſalubris à confluentibus ægris biberetur, inebriareque deprehenderetur. Tuncque omnis ceſſat eatenùs admiratio & dubitatio.

§ 16. Talis eſt etiam illa hiſtoriola, quam prodit nobis laudatiſſ. *Langius* l.c. *cap.* IV. *n.*7. *In Bojuca*, inquit, *inſulâ, non ita procul ab Hiſpaniola, ſcatere Fontem memorant, qui tantâ virtute præſtet, ut ſenes poculum exindè adhibentes juventæ florem, ac ſanguinem ſtatim denuò recipiant vernantem.* Sed quid opus eſt me aliorum relationibus enodandis ac cum Ratione & Experientiâ genuinâ conferendis tempus, adeò utile, adeò pretioſum, & longe melioribus dicatum negotijs impendere?

§ 17. Et quantum denique ad *Abuſum Medicinæ*: eum juſtiſſimè notat & reprehendit Autor. Et vetus à primis uſque Medicinæ natæ temporibus DD. querela fuit: artem hanc turpiſſimè & nefariè per ineptos, temerarios multos homines traduci. Et ne omnes memorem,

rem, vel recentiores etiam: egregiè in eos invehitur laudatus suprà *Tabernæmontanus*, *Præfatione ad Thesaurum suum allegatum* ɔ ciiij. Item laudatus D. von Hörnigk / *l. c. quæst. xij. pag.* 83. *& seq.* Et exempla inepti consilij vide apud eundem *qu.* 64. *p.* 281. *& multis seqq.* Omniumque novissimè, multorum, vel religionis aut pietates zelo quasi actorum, temeritatem, & ineptissimum ac summè culpabile studium, eique à vulgo habitam immeritò fidem graviter carpit ac reprehendit, experientiâ atque eruditione celeberrimus Medicæ artis antistes, D. *Bernh. Rottendorffius, in Præfatione ad Consilium suum circa Febrem*, hodiè ferè epidemiam & communem, *Ungaricam* appellatam, ex artis regulis citò, tutò & jucundè curandam, ɔ ciiij. *& pag. seqq.*

§ 18. Et uti quâvis occasione oblatâ soleo obiter, sic quamprimùm horulam suffurari licebit, ex instituto perstringere conabor omnem eum abusum, atque docere quanta res Christiano sit, *Medicum agere*. Interim his fruere mecum, LECTOR, quisquis benevolenti bene velle soles, & favere.

FINIS.

SERIES

SERIES

Morborum, qui fonte BILFELDIANO saluberrimo curati ac profligati sunt, *à* IV. *d. Julij.* novissimi hujus anni M, DC, LXVI. usque *ad* XXII. *d. Septembris.*

1. QUi laborabant *resolutis & contractis membris*, sanati sunt. 69.
2. Qui *Podagrâ.* 7.
3. Qui *Cæcitate.* 21.
4. Qui *fluxu* alvi *sanguinolento.* 2.
5. Qui *dolore* membrorum *universali.* 87.
6. Qui *crurum madente, sordido ac periculoso ulcere.* 36.
7. Qui *Catarrho* capitis & oculorum. 34.
8. Qui *Scorbuto.* 45.
9. Qui *Laßitudine* & *Languore* omnium membrorum. 18.
10. Qui *Inappetentiâ.* 6.
11. Qui *Tumore* vario. 20.
12. Qui *Epilepsiâ*, seu morbo caduco. 2.
13. Qui *Impetigine.* 7.
14. Qui *fistuloso, ac sinuoso ulcere.* 18.
15. Qui continuâ *Nauseâ*, & *Vomitu.* 3.
16. Qui Calculo seu *Nephritide.* 5.
17. Qui *Cardialgia.* 18.
18. Qui *Surditate.* 9.
19. Qui *Hydrope.* 1.

20. Qui

20. *Qui Herniâ.* 3.
21. *Qui Diarrhaâ.* 1.
22. *Qui clavis pedum,* vulgò Leik-dornen. 1.
23. *Qui Vertigine.* 2.
24. *Qui Asthmate.* 4.
25. *Qui Ventriculi imbecillitate.* 12.
26. *Qui Scabie.* 1.
27. *Qui procidentiâ Ani.* 2.
28. *Qui tremore* membrorũ,& *Palpitatione.* 2.
29. *Qui* variâ *Excrescentiâ* (Gewächs.) 2.

Subscriptum erat Faciunt simul 438.

Rogatus hæc ex nostro Prothocollo extraxi

FRANCISCUS Könebrüch.

G E.

GEBETH/

Welches bey dem zu Bilfeld An. 1666. am. 2. Sontag nach der H. DreyEinigkeit entsprungenen

Heyl-Brunnen

In der ordentlichen Beth-Stunde abgelesen wird.

HEiliger GOtt / barmhertziger Vater/ wir deine arme und elende Kinder stehen für dir/und erkennen deine unaußsprechliche Güte/ die wir von unser sündlichen Geburth an verspühret/ daß du uns zu einer vernünfftigen Creatur gemachet / durch deines Kindes Bluth von Sünden abgewaschen/und durch deinen Heiligen Geist solches in unserm Hertzen vergewissert. Wir liegen hier für dir/ und scheuen uns/ daß wir alle gesündiget/ und deinen Geboten ungehorsam gewesen. Du hättest recht gehandelt / wann du mit uns wärest umgangen wie wir gelebet / und gerichtet wie wirs verdienet. Aber HERR du hast an deine Barmhertzigkeit gedacht / und dich nicht gekehret uns zuverderben. Ein grosses hast du uns darin bewiesen / daß du uns durch dein Wort zu deinem Mahl lässest ruffen. Diß ist das Gut/das unsre Sele labet. Aber HErr! hie ist noch das Ziel deiner Güte nicht / du

hast

hast deine Gnadenströme noch weiter fliessen lassen/und hast auch angefangen unsere Leiber durch einen entsprungenen Heyl-Brunnen zu erquicken. Ach JESU! hast du denn vergessen / daß wirs sind / die das Unrecht in sich gesoffen haben wie Wasser? Wie unwürdig sind wir Sünder doch deiner Gabe? Nun/ grosser GOtt! wir deine Kinder erkennen es mit Kindlichem Danck/und bitten umb JEsu willen/ daß du uns ferner mit dieser Wolthat überschütten wollest. HERR JEsu! wir suchen bey dir Raht und Hülffe. Du bist unser einiger Seelen-Artzt / so nun dich auch unser Leiber an / und beschere denselben Heyl. Verleyhe dem Wasser-ferner Krafft / daß es uns zu unser Gesundheit diene/und uns heyle/ wie Naeman den Syrer/ als er sich im Jordan wusch. Du kuntest den Blindgebohrnen durch deinen Speichel wieder sehend machen. Du kuntest die Krancken heylen / so sich im Teich Bethesda wuschen: Also mache es/daß wir doch auch die Gnade spühren/die du schon so vielen bewiesen hast. Zwaer/ wir erkennen gern / daß der schnöde Sünder-Leib deine schwere Hand / und viel Kranckheiten wol verdienet habe: Aber HERR! was wilt du mit dem elenden Staube zürnen / der sich selbst nicht rathen noch helffen kan? Wir hangen an deinem Vaterhertz / O grosser Gott! drumb heile doch das elende Volck/deine arme

 Kinder.

Kinder. Nun/ wir wissen/ daß deine Güte so groß ist als dein Wesen/und daher hoffen wir deine Hülffe/so es anders unser Seelen dienet. Sonst / liebster JEsu / so weist du / daß der krancke Leib die Seele sehr beschwere / drumb errette den Leib/auff daß die Seele nit gebunden sey. Wir armen Menschen verheissen hingegen / daß wir dir unser Lebelang unsere gesunde Glieder wieder schencken wollen. Unser Mund sol frölich deinen Nahmen preisen. Unsere Augen sollen eintzig auff dich gerichtet seyn. Unsere Füsse sollen bloß auff deinen Wegen gehen. Unser Hertz sol immer deine Ehre tichten. HErr/ wir bitten noch eins/ gib dem Wasser ferner Krafft / wir wollen unsere Schuldigkeit mit der bußfertiger Sünderin mit Thranen-Wasser hinwieder bezeugen. Verschmehe es nicht / unser GOtt / du weist/ daß wir nichts bessers haben.

Solte es aber dein Wille seyn / unsere Kranckheit nicht von uns zu nehmen/wol an/ so geschehe dein guter und våterlicher Wille. Es muß doch lauter Gnade seyn / was uns daucht ein Schade zu seyn. Mache es nur/ wie es dir / o GOtt / rühmlich / und uns seelig. Vielleicht möchte unsere Seele kranck werden / wan unser Leib gesund würde. Und weil wir schwache Gefäße / so gib uns die Gnade / daß sich unsere mitleidende Brüder und Schwestern durch unsere Geduld tröstẽ

können/

können / und daß wir unser Creutz und deine Heimsuchung nicht als ein Zeichen des Zorns / sondern als ein Warzeichen deiner Liebe achten mügen / und uns im Thun und Lassen so anschicken / daß wir dir ewig gefallen mügen. HErr GOTT Vater / erhöre deine Kinder. Liebster JESU / erbarme dich deiner Brüder. Du süssester Tröster / erquicke unsere Glieder. Amen / hilff JEsu / umb deines Todes willen / Amen!

Doctiss. & experientiss: viro,

D. BERNARDO CHRISTIANO Stöckero, Philos. & Med. Doct.

S. P. *Bilefeldiam.*

Doctissime & experientissime Domine,

NOn rerum novarum cupido, sed valetudinis bonæ summum desiderium, agit harum latorem, ut eam è fonte hauriat & gustet *Aquam*, quam fama adeò laudat. *Intellige aquam Bilseldianam mense Julio & Augusto anni 1666. magnâ cum frequentiâ quæsitam & laudatam.* Me autem cognitionis adaugendæ & perficiendæ ardor, studiumque felicioris curæ incendit, ut ex te amicè quæram 1. QUANDONAM *aqua hæc* PROSILIRE, *seque manifestam facere inceperit?*

2. CUJUSNAM NATURÆ *verè sit, seu quænam eandem constituentia observentur principia, aut minima, quæ Elementa vulgò vocantur?*

Et 3. *Num* EXTERNUM *aque, ac* INTERNUM *habeatur remedium? Sicque Lavamenti, aut Balnei, aut Epithematis convenientis nomine venire queat?*

Et 4. *denique, an* UNIVERSALE, *nec ne?* Atque, si iis justè satisfeceris quæstionibus, me habebis amicum gratum, & ejus remedij summum

mum fautorem ac cultorem. Interim omnia tuis laboribus voveo fausta & felicia,

Raptim Steinfurti,
d. $\frac{19.}{29.}$ *August.* M, DC, LXVI.

NICOLAUS HOBOKENUS.

Ad Doctiss. & experientiss. D. Doctorem Medicinæ Stôckerum, *Bilefeldiæ praxin exercentem.*

QUæritur: An Aqua *Bilefeldiana* censeatur usui esse posse *Ægræ* LXXII. *annorum*, per triginta annorum, præter propter decursum miserè, modò *Arthritide*, Podagrâ, Chiragrâ; modò *colicâ passione*, modò *crurum tumore ulceroso*, modò *Nephritide*, modò *Lienis dolore*; modò *Febre quotidianâ, tertianâque*; modò *Vertigine*; sæpè *Catarrho*, eoque vario: continuò *Herniâ umbilicali* laboranti? verboque responsum expectatur.

Steinfurto missum
d. $\frac{19.}{29.}$ *Augusti*, 1666.

S. P.

Amplissime & excellentissime Vir, D.ne & Fautor plurimùm honorande, &c.

UT pergratis ad me datis breviter respondeam: scias pervelim, 1. *de principio Aquæ Bilefeldianæ* (cùm quidam hâc æstate, quidam,

 ante

ante aliquot annos ſcaturijſſe referant) Diverſas eſſe opiniones.

2. Reperiuntur in illâ pauca mineralia: *ſal* tamen *terræ* omnibus prævalet. *Nitrum*, cum *vitriolo Martis* & *Veneris* vix cognoſci poteſt. Miracula quotidiana effectum miraculoſum ſat demonſtrant.

3. *Externum* magis, quam *internum* cenſetur remedium. *Lavamenta*, *Balnea* & *Epithemata* ex eâ parantur.

4. Videtur potiùs *Univerſale*, quàm *particulare*.

5. Ad ultimum affectum, *Intellige, præmiſſam hiſtoriam alicujus ægræ 72. præter propter annor, varijs graviſſimis affectibus, laborantis; quæ ſeorſim tranſmiſſa erat.* In Ægrâ 72. annorum reſpondeo:
Similes affectus hîc aliquoties, non quidem *collectos* in unâ perſonâ, ſed in pluribus curatos eſſe.

6. Cùm autem cum tempore *autumnali*, *pluviæ* nobis magis magisque appropinquent, & cum illis aquæ noſtræ miſceri potuerint, omnes ægrotos, niſi ſumma urgeat neceſſitas, in ſequentem annum remittimus. Hiſce valeas, meque tibi commendatum habeas.

Bilefeldiæ, 4. *Septembr. ſt. n.*

1666.

In-

Ampliss. & Excellentiss.
Tuæ Domi.
Addictissimus servus.
BERHARDUS CHRISTIANUS STOCHER,
Phil, & M. D.

Inscriptio erat:
A Monsieur,
Monsieur Nicolas
Hoboken, Docteur
en Philosophie & medicine,
& Professeur.
à Steinfurt.

Doctiss. & experientiss. viro,

D. BERHARDO CHRIST. STOCKERO, Phil. & Med. D.

S. P. *Bilefeldiam.*

Doctissime & experientissime Domine,

RESponsorias 4. *Septemb. st. n.* rectè redditas, legi avidè ac relegi. Quibus, propter quædam ulteriore examine digna observata, respondere, tuamque responsionem iteratam, sub amicitiæ ulterioris, majorisque tesserâ, petere cogor.

Et 1. quidem miror, diversas super *principio scaturitionis Intellige manifestatum fontem Bilefeldianum* esse opiniones; cùm res sit tam aperte observationis. Fontem enim in loco dari, audio, ferè suburbano. Et, si diversæ dentur opiniones, quæ impossibilitatem determinationis præ se ferunt; miror, quòd in formulâ illâ *Precum*, vobis usitatâ (quam typis datam hîc habemus) determinetur, ac dicatur prosilire

incepiſſe 2. *Trinitatis*; & in *Catalogo ſanatorum* hùc tranſmiſſo, 1. Julij, proximè elapſi?

2. Si pauca in eâ aquâ inveniantur *Mineralia*; plurimùm ſcilicet *ſalis*, parum *Nitri*, *Vitrioli, Chalybis & Sulphuris*: non poſſum videre, quî tam admirandi eâ edantur effectus; ſanationes nimirùm *paralyticorum, ſurdorum, cæcorum, mutorum, Arthriticorum*, &c. Ut fidem ſuſpendere ac cohibere ſuadeat Ratio, donec *claræ Experientiæ* (quæ certè in naturalibus cum *Ratione* jungi ſolet, in quibus puta rerum, omnipotens quidem, ſed & ſummè liber opifex, Deus hodiè non cenſetur velle operari, niſi proportionatis intercedentibus medijs; quò cauſæ ſecundæ ſuum relinquatur munus, ſuæ efficientiæ uſus) argumentis certior redditus, quòd verè tales ægri fuerint, quales referuntur; & dein *ſanati* verè, non ſolùm nudè *curati*, uti omnes quidem quomodocunque curari ſolent, credere debeo. Non oportet enim Philoſophum ſeu rerum ac effectuum naturalium ſedulum inveſtigatorem (cui familiare eſſe nôſti, quòd *à privatione totali ad habitum naturaliter non detur regreſſus*), argumento à poſteriori deſumpto, fidem ſuam cum vulgo temerè effectûs hiſtoriæ locare, ſine juſtâ cauſæ, undè defluxiſſe ac dependere narratur, examinatione. Nec ſufficit, dixiſſe: hæc habenda eſſe *miracula*; cùm ſit adverſus uſitatum Theologis morem definiendi *Miraculum*, quippe quod, vel

ſine

ſine ullo medio, vel cum medio, ſed propter „
diſproportionem atque ineptitudinem ad me- „
dendum, remedio nullo; utcunque verbo Dei „
ſingulariter benedicente, fieri conſuevit. Sicut „
novi imprimis Inſtrumenti exempla à noſtro ſervatore, & Apoſtolis ejus edita commonſtrant. Hic autem habemus *Aquam*, medium medicationi aptum adeò, ut eâ mediante non *curari nudè*, ſed (quod longè plùs ſignare, jam ſuprà innui) *ſanari* referantur dicti ægri.

3. Si *externum* (uti ipſe aſſeris) magis, quàm *internum* cenſeatur remedium; quomodò & quamobrem ergo plures invenio in ſanatorum dicto catalogo, ab *interno*, quàm *externo*, morbo liberatos? Et quo quæſo pacto *Paralyticos*, *Arthriticos* univerſales; *Mutos*, *ſurdos*, aut *Cæcos*, ob nervorum obſtructione interceptum organorum reſpectivorum cum Cerebro ac cerebello, ex Naturæ lege debitum, commercium?

Ne dicam univerſalem corporis *Cacochymiam*, *Arthritidis*, *Scorbuti*, *Catarrhi*, *Tumoris ulceroſi*, *Nephritidis*, *obſtructi Lienis*, *Febris*, &c. cauſam, maximam, ſi non omnem, partem per *interiora* curandam.

4. Et quomodò, inquam, erit tunc *univerſale* magis (uti reſpondes 4.), quàm *particulare*, remedium: id eſt *morbum* potiùs *univerſalem*, quàm particularem (uti ex DD. uſitato diſtinguendi more intelligi debet; cùm *Reme-*

 dium

dium aliter universale nominetur, quod instar *Panaceæ*, *omnibus* curandis *affectibus* inservire aptum natum est) curans sanansque? Quales etiam recensiti varij sunt in Ægrâ illâ 72. annorum, 5. tibi rememoratâ: puta *Cacochymia Scorbutica*; *Arthritis*, sæpè irruentes *Febres*, &c.

Et quod 6. addis ac caves, *de Autumnali tempore* frequenter interruere solitis *Pluvijs*, earumque noxiâ admixtione, plùs quàm verissimum esse, facilè assero. Uti hoc in omnibus obtinet fontibus, mensibus *Junio*, *Julio*, potissimùm operantibus. Verùm, quò alacriori animo Ægros sequente anno transmittam, expecto jam dictis scrupulis congruenter, tuas iteratas. Interim vale, *vir doctissime, experientissime*; & habe me

Raptim dedi Steinfurti in Museio meo, 30. Aug. st. v. M, DC, LXVI.

Tibi addictissimum

N. HOBOKENUM.

In

In noviter detectum Fontem Bilfeldianum.

ARcades invidiâ claudant, largosve recludant,
Hâc positâ, Latij, fontes; Bœotia terræ
Obturet venas; amnesque suos reprimantve promantve
Cappadoces; turbent, servent Galatæque Lycique
Tectas fontis aquas; vivant, tectasque relinquant.
Nil moror: optatus nostris conterminus oris
Fonticulus detectus adest, qui queislibet ultrò
Pellucidis undis sese sitientibus offert,
Divitibus gratus, gratus quoque rebus egenis,
Ignotis, nôtis, pueris senibusque, salubris
Obscura de gente satis, & origine claris.
Quid fit? fama volat, circumque jacentis ad aures
Primum, dinde loco sine morâ nunciat omni.
Unde hominū turbam, videas properare misellam
Undique ad hunc unum, videas remeare beatam.
Stipatâ veniant alvo, rellicta, solutâ,
Limina mox repetunt; ubi mollia saxea reddit
Ausonia, extemplò hic fons saxea mollia reddit
Viscera; corporibus scabiem, fædumve colorem
Inducant alij fontes; Bilfeldia *turpem*
Corporibus scabiem inductam pellere novit.
Styx properet fatum; properantia fata repellit
Fonte salutifero Felix Bilfeldia. *(paucis),*
Multis incorio positis sua pristina reddit
Attamen haud miro quodam, vulgive stupore;

Occul-

Occultum, luci dedit ars occulta per agnem.
Felicem dicet te Brandenburgica *tellus*
Omnis homo, nomen vestrum celebrabitur omni
Grandius ingenio casurum tempore nullo.
Inque bonum miserûm, fluxu fluat usque perenni.
Quod Vovet ex animo

G. HeckHuis Zutph.
M. D. Amst.

CON-

CONTENTORUM

Syllabus universalis.

X. Sc-

FINIS.

